

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN

CÉLSZERŰ SZEGÉNY EMBEREK

**SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS BEVEZETÉSSEL ELLÁTTA:
MÓRA FERENC**

**A DÉLMAGYARORSZÁG HIRLAP- ÉS NYOMDAVÁLLALAT KIADÁSA
SZEGED, 1922.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült Sólyom László köztársasági elnöki támogatási keretéből.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-162-1 (online)
MEK-16552

TARTALOM
TÖMÖRKÉNY.
CÉLSZERŰ SZEGÉNY EMBEREK.

Két vénség.
A kimutatáson.
Vásárállás.
Almaszüret.
Történet a gyermekről.
Cselédek.
Utolsó hapták.
Vizenjárók.
Látogatás a városban.
Örökös Jakab meg a pápa.
Pör előtt.
Sztrájektanyán.
Dudák és vízidudák.
A jelszó.
Az Ilka-kendő.
A szüle a regénnyel.
Adóügy.
Amik elmúlnak.
Szombat este.
Mihály az új szóval.
Külsőrészi agglegények.
Bajos a kaputlan porta.
Hóban.
Ilyen a hajózat.
Beszélgetés.
Második feleséggel.
Nyelvészet a duttyánban.
Órák eltévelyedése.
Mutatás nélkül.
Húsügy.

TÖMÖRKÉNY.

I.

Az élettörténetéről beszéljek? Nincs neki. Élete külső adataival - onnan kezdve, hogy született 1866-ban a ceglédi vasúti állomáson, útközben és meghalt 1917 április 24-én Szegeden, az Oroszlán-utcában, amelyet már Tömörkény-utcának hívnak - nem lehetne megtölteni egy oldalt. Heroikus lendület, romantikus élethullámszál a pályájából csak úgy hiányzik, mint a művészetéből s titánkodásnak soha nyoma se volt egyikben sem. Ami emberi szemnek látható volt belőle, a legpolgárabb élet volt és ha valamire büszke volt, nyilván erre volt az. Tisztelte az Istent és a királyt, adókönyve és életbiztosítási kötvénye mindig rendben volt, szerette a fehér mellényt, a hámozott szőlőt, baráti összejövetelék amabilis konfuzióit és zuhogó esőben a friss szántások közt való koczikázást; soha nem lázadott haragos szóval a társadalmi rend ellen, noha éjfél után sokat kifigurázta, sokra becsülte felsőbb hatósága elismerését és minden órában meg tudott volna halni a családjáért - ime, ez majdnem az egész ember. Még se egészen az, volt benne valami, ami mindenkitől megkülönböztette a világon és akármennyire rejtegette, mindjárt elárulta a rendkívüli embert. A boltozatos homloka talán, vagy a szemében világító lámpás. Talán az ötletek aranymuslincái, amelyekkel jókedvében telerajzolta baráti körét, talán a tiszta emberi jóság ellenállhatatlan radioaktivitása, de sehol semmi kisiklás a rendes nyomtávolságú sínekről, sehol semmi extra nagyvonalúság. Életpályája szelíd és egyenletes folyású volt, mint a szegedi Tiszáé - a szabályozás után. Kezdetben persze voltak kanyarodásai és kiöntései, hajnalok pirosságát sokszor ringatta a tükrén és neki is volt gyönyögesen habzó zöld árja, de hamar mederbe szokott és a folyam nem igen szerette, ha a patakot emlegették. *Juventus ventus* -, mondta mosolyogva és bocsánatkérően.

Különben sem tartozott azok közé az emberek közé, akik idegen emberek előtt szeretik nyitogatni szívük fiókjait, ahol finom port szitálnak az évek anyafohászra és gyermekgügyögsre, muzsikás éjszakák számláira és elfakult kézírásokra, régi melódiákra és színehagyott pántlikákra. Valahol a szíve fenekén örökösen zengett egy mély húrú líra, de csak egyesegymagának, soha a világ fülét ahhoz közel nem eresztette. Vannak írók, akik azt is följegyzik a jövő számára, hogy mikor esett ki az első foguk. Tömörkény nem ezek közül való volt, szemre személytelen művészetéből nehéz volna megkonstruálni az életét. S amiről ő maga nem tartotta szükségesnek beszélni, élete szövetében mit tapogassa akár baráti kéz is, hogy melyik szál volt az egyéni akaraté, melyik a külső kényszerűségé, melyik a véletlené, ezé a nem eléggé tisztelt, ismeretlen istené, sorsunk egyedül való uráé, akinek minden halandó oltárt emelhetne szívében? Azt hiszem, a magyar irodalom legfőképpen neki köszönheti Tömörkényt. A derék polgárcsalád, amelyikből sarjadt, sokkal jobban szerette, semhogy írónak szánta volna. Steingaszner né nagyasszony ebédlője asztalán ott voltak ugyan a német klasszikusok és a Gartenlaube is ott volt, de semmi vétkükkel e jó emberek rá nem szolgáltak arra, hogy fiukból író legyen. Galenus adja a kincseket, Justinianus a méltóságokat, ha úr akar lenni a gyerekből - és ha épen nagyvendéglős lesz belőle, mint az öreg Steingasznerből, az se lesz egészen utolsó mesterség. S abban az időben a makói nagykorcsma a maga úri jágereivel, szükségzavú civiseivel, medvetáncoltató oláhjaival, savoyárd majmosaival, vásároszó szappanosaival, gazdag torontáli svábjáival, akik franciául beszélnek, fuvarosaival, akik nagyon magyarul káromkodnak, - ez az alföldi karavánszeráj teljesen kielégíthette egy nézelődő természetű fiúcska ambícióját. S ha rossz esztendők nem következnek a családra, Steingaszner István valószínűleg egész életére ott marad a szerencsekergető baráberék közt, akiknek tarka meséit mohó fülekkel hallgatta s a csetlő-botló parasztok közt, akikből később a Halbör Förgeteg Jánosok gubóznak ki. De hol voltak még azok akkor! Míg Kolumbusuk elért hozzájuk, előbb keresztül kellett magát rágnia sanyarú esztendők ízetlen-mézetlen kása-

hegyein, talán mondhatom azt is: bismuthkása-hegyeken. Pistánk néhány gimnáziumi osztálybizonyítványával a zsebében patikárosságot tanult Kovács papusnál, aki iskolaszéki elnök volt és vidám életbölcsező, sok könyve volt és sok úri barátja és a kis patikáros inasnak sok hallani és látni valója volt lombikjai és fehérgombú fiókjai közt. Mégis hamar beleunt a lapdacsgyúrásba és katonának kíváncsított. Valahol látta az aláírását Fluck Ferenc sótárnoknak, de a sótárnok szót tábornoknak nézte és elment hozzá megkérni, hogy szerezze be valamelyik katonaiskolába. Milyen jó, hogy a tábornok úr - a szabadságharc dicsőséges hadastyánja különben - csak sótárnok volt és Pistánk kénytelen volt visszaszégyenkezni a herbatea-főzéshez. Egyszer nekibúsultában mérget is főzött magának, de szerencsére nem jól tudta a receptjét és kábult álmából még az innenső parton felébredt.

II.

Hogy mikor kezdődött az írói pályája? Az ilyesmit nem lehet megállapítani, csak azoknál, akik nem írók. Az íróké rendszeren előbb kezdődik, mint amikor már ők maguk is tudnak róla. Talán meg lehetne keresni a Szegedi Híradóban az első kezemunkáját Tömörkénynek, de nem sokra mennénk vele. Kis tanyai kölyökről szólhat, aki eltévedt a vásárban, vagy deres fahegyen didergő madárról, vagy nyíló orgonán az első bugáról. Ezek az örök témák, amelyeken mindnyájan tanultunk és még a csöpp báli cipő, amelyik a hóban lemaradt a legparányibb lábról. (A mai újságíróinasok, szegények, ezzel is szegényebbek. Ma már nincsenek akkora havak, hogy a cipő lemaradozna bennük, - igaz, hogy cipők sincsenek).

Az első novelláját Nagy Sándor, szegedi szerkesztő, visszaadja neki. Hosszallotta is, meg sokallotta is benne a grófokat, grófnőket meg a démonokat. Pista a betlehemi gyermekgyilkolás ellen Lipcsey Ádámhoz felebbezett, aki már akkor kijárta az inas-éveket és segédi sorban szolgált a Szegedi Naplónál. Ádám átfutotta a novellát és a maga stílusában így fogalmazta meg az ítéletet:

- Mi az Pista, maga grófokkal dolgozik? Akkor csakugyan rövidebbre kell fogni a históriát, mert tudja meg, hogy a grófok mindig röviden végeznek.

A próbatárca szerzője elpirult és zsebregyűrte a grófokat és grófnőket a megfelelő démonokkal együtt és Steingaszner István írói pályája ezzel körülbelül véget is ért, hogy odalenn a fekete hegyek közt Spanyolviaszországban, ahogy ő nevezgette Boszniát, megkezdődjék a Tömörkény Istváné. Itt ismerte meg a magyar parasztot és lelke itt lépett örök frigyre a néplélekkel. A kősvatagban otthagya ifjúsága virágát, de a hegyi csörgők közül elhozta az örök élet italát. Amikor a fiatal obsitos katona egész életére szóló szerződést kötött a Szegedi Naplóval, már akkor el volt jegyezve a halhatatlansággal.

III.

Tudom, hogy nagy szó ez és nem szabad vele könnyelműen bánni még a kegyelet örvén se és én nem is teszem azt. Elfogultság nélkül hiszem és vallom, hogy az idő árja a mai magyar irodalomból nemcsak a magamformájú kis vakondtúrásokat és hangyazsombékokat fogja eltemetni, hanem a ma hegyeknek nézettekéből is sokat tizenöt könyöknyivel felül fog haladni, de Tömörkény István megmarad Ararátnak, amelyen minden idők zöldelő erdőket fognak találni. Mert a jövődönnek csak az marad meg, aki nem olyan, mint a többi és a ma élők közt kevesekre illik úgy rá a napkirály arany solidusainak fölírása: Solus sibi similis, egyedül magához hasonló, - mint őrá. Kőd előtte, kőd utána, nincsenek mesterei és csak másolói

vannak, de nincsenek tanítványai. Nem tagja valami hegyrendszernek, magános orom, egy hirtelen támadt Szent-Ilona sziget. Nem lehet kimutatni irodalmi vándoréveit és a bújó patakokat, amelyek a föld alatt belétorkollanak. Humora, filozófiája, világlátása csak az övé, idegen márkát egyiken se találni. Hasonlították fűhöz-fához, Mikszáthoz és Auerbachhoz, Csehovhoz és Drachmann Holgerhez - azt hiszem, az utóbbinak a nevét se hallotta sohase. Ha van közöttük hasonlatosság, az csak olyan, ami minden nagy író közt megvan: az isten lelkinék, a teremtő erőnek egyforma kisugárzásai. Nem tudom, szántszándékkal tette-e, vagy ösztönből, de a szépirodalmi olvasmányait befejezte Bret Harte-tal s a talentuma ezért maradt csudálatosan szűznek. Pancsolatlan nektár, semmi kevert íz rajta: ami íze van, az csak a magáé; lehetne gazdagabb, ingerlőbb, fűszeresebb, de nem lehetne tisztább és kristályosabb. Ha sokat olvas, talán sokat is nyer, de bizonyára többet veszít. Jó, hogy inkább ujságokat olvasott, mint novellás köteteket s ha nagyon unta magát, a Pallas-Lexicon földrajzi és technikai cikkeit. (Az istenek szerették, nem sok álmatlan éjszakát adtak neki, - s ha néha nem tudott aludni, vagy a lexicont vette elő, vagy azt a gondolatot, hogy ha neki egy millió forintja volna, milyen életberuházást csinálna abból. Sokszor hallottam ezt tőle, mindig azzal a befejezéssel, hogy mire százezer forintnak helyet talált, akkorra rendesen elaludt.)

Jó, hogy Sven Hedin könyveit jobban szerette a regényeknél és jó, hogy szívesebben ült halászok és „célszörű szögény embörök” közt, mint egy asztalnál kitűnő irodalom-filozofusokkal és esztétikusokkal. Egy paraszti közmondás volt az egész esztétikája: „Nem az a szép, ami szép, ami tetszik az a szép” s nagyon megörült neki, mikor azt mondtam, hogy Kant Immanuelnek is ez a regulája. Azt mondta rá, az is bizonyosan a parasztól tanulta.

Ezt az esztétikai dogmát különösen akkor hangoztatta, mikor inter pocula nagyon elmérgesedett közöttünk az irodalmi forradalomról való vita. Nem nagyon érdekelte az egész forradalom és nem igen mondott róla véleményt. Egy új világ felfedezője volt, de nem nyugtalanította az újnak keresése. Indifferens volt, vagy mindent megértő, igen egyre megy s az az ember, aki százezer könyv között lakik és tudja, hogy azok mind szép, csöndes halottak, holott sikoltásuktól és harsogásuktól valamikor az egész világ visszhangzott, nem is lehet más. Egyszer minden új volt és egyszer minden régi lesz és az emberek rendszerint az új dalt szeretik - ezt minden bibliotheka homlokára fel lehetne írni. A bölcs mosolyával nézte, hogy forog a világ és tőle foroghatott, ahogy neki tetszett, - őt csak a tanya érdekelte az egész világból és nem akarta elhinni, hogy az is forog a világgal. Egy darabig úgy látszott, hogy ő is osztozik a legtöbb magyar író sorsával, akiknek csak karrierjük van, de nincs fejlődésük - s az utolsó könyvében, amelynek korrekuráit akkor csinálta, mikor a halál már készült neve mellé írni a deleaturt, túlnőtt magamagán. A Tisza hattyúja a napszállati fényben elhúzván a rónák felett az örök világosság hegyei felé, igazán haldoklásában énekelt legszebben. Félek, hogy utolsó egészséges embere ment el vele az új magyar irodalomnak.

IV.

Vajjon ez az őserő, aki napsütött mezőkön élt és végtelenbe ködlő horizontokba is kilengett, tudott-e magáról és annak érezte-e magát, ami volt? Soha semmivel ezt el nem árulta. Szérmes volt mint a parasztjai, akik sohase vetkőznek tükör előtt és nem analizálgatta magát. Ha néha a Budapesti Szemle megtette és elolvastattam vele a cikkeit, jóízűt nevetett rajta.

- Hát ilyenek is csak lenni köll. Nemcsak sajt van a világon, hanem kukac is. Nem baj na, csak egészség lögyön.

Ilyenkor mindég elmondta a Greguss Ágost esetét Arany Jánossal; Greguss kommentárokat írt Arany balladáihoz, kimutatta, melyikben mi a szép, kiváló elmével előkurkászta az úgy-

nevezett alapeszmét, elmagyarázta, hogy mit akart a költő - és a költő odajegyezte a margóra: „akarta a fene”. Tömörkény is ilyes véleménnyel volt az elméleti bölcsességekről, neki magának nem lévén semmiféle elmélete. Azt hiszem, kizárólag az a művészi ösztön vezette, amely megfoghatatlan és megmagyarázhatatlan, mint a napsugár. De ez a világért se jelenti azt, hogy önhitt lett volna, vagy magával eltelt. Soha senki nem halotta tőle, hogy írónak nevezte volna magát és amikor lexiconok számára életrajzot írt, abba belevette, hogy ő nyelvész, régész, és etnográfus és magyarra fordította Franke konyhavegytanát és csak a legvégére tette oda, nyilván némi habozás után, hogy novellás kötetei is vannak. Nem tudom, olvasta-e Taine angol irodalomtörténetének az ötödik kötetét, de nagyon egy hiten volt vele. Nem volt benne semmi hajlandóság arra, hogy az író valami különös istenteremtésnek fogja fel. Nemcsak az übermensch-tempókért haragudott, de attól tartok, az egész irodalomban nem igen látott többet kedves játéknál, aféle gyönyörű szivárványpántlikánál, amely magasan lenglobog a föld gondgyötört élete felett. Szép, ha van, de nem okvetlen muszáj neki lenni.

Egyszer arról beszélgettünk, a nagy város jobb termőföldje-e a nagy embereknek, vagy a falu és én azt találtam mondani:

- Szeged nagy város is, meg falu is, az ország kincses ládája, - milyen furcsa, hogy országra világló fényesség az egy Dugonicson kívül ezer esztendő alatt se került ki belőle. A sors szántsándékos iróniája Szeged iránt, hogy Te is a ceglédi állomáson születél.

- No, no - nézett rám összehunyorított szemmel. - Nagy embör, nagy embör, uram Isten, csak azt mondanátok már mög egyszer, mi az a nagy embör. Aki a nadrágszíjra a csattot kieszőlte, az nagy embör volt. Meg aki ki tudná eszölni, hogy az egy hatos ára kenyeret egy krajcárért löhessön adni, az még nagyobb embör volna.

Ez nem egészen egyezik Carlylenek a hősökről való tanításával, de alighanem több híve van. Ez nem póz, nála őszintébb ember sohse volt a világon, ez a szegedi polgár józansága volt.

Nagyon szeretett vele kérkedni, hogy a fia, a Laci gyerek nem a regényeket bújja, hanem a géptanokat és elektrotechnikákat.

- Nagyon rëndös embör lösz a Lászbúl, - mondogatta csillogó szemmel - technikus lösz belőle.

S mikor a Lász gyerek olyan levelet írt haza a frontról, amely a legtisztább Tömörkény-humor aranyporzójával volt behintve, semmi kérésre ide nem adta az ujság számára.

- Ne bánts, - azt mondja, - még mögzavarhatná a gyerököt.

V.

És ez a magatudatlan nagy író, aki mindig kényelmetlenül érezte magát és szinte röstelkedett, ha az írói dicsőség aranyos palástját ráterítették, halálos holtáig rabja és rajongója maradt az ujságírásnak, amelynek tintapettyes zubbonyát díszruhául hordta. Furcsa, de megszokott jelenség ez, az ujságírás éppen olyan eltörülhetetlen jegyet nyom az ember lelkébe, mint az egyházi rend s Tömörkénynél az első szerelem is volt, amelyen nem fogott a rozsdá. Életének, azt hiszem, az ujságíróévek voltak a legboldogabb évei, amikor szívében izzott, szemében ragyogott, ajkán piroslott az élet s nemcsak a jövő reményeire, hanem a jelen sanyarúságaira is telemarokkal szórta az aranyport az ifjúság. Szívében álmok, agyában tervek, körülötte napsugaras illúziók és kacagó jóbarátok, otthon a családi élet minden tiszta öröme: csoda-e, ha ezeknek az esztendőknek az emlékezeténél később is mindig szívesen álldogált, amikor az aranyport rég elhordták már a szelek és a redakció uszó szigetéről a hivatali élet lapos kontinensére kötött ki? De hűség fogadalmát akkor is állja: hús esztendőn keresztül

megmaradt a Szegedi Napló vezércikkírójának s „Infanterist Eliás Csamangó” íródeákjának, - egy igénytelen kis élclapban a legnagyobb magyar humorista, a griffmadár, aki a galagonyabokorra jár fészkelni, mert pelyhes korában az adott neki enyhet.

Tömörkény ujságírónak is éppen olyan eredeti és egyedülvaló volt, mint írónak, csak hogy sokkal öntudatosabban volt az. Komolyabban vette a hétköznapokat, mint a vasárnapot és súlyosabb dolognak az ujságírást, mint az írásművészetet. Ez megint az ő sajátos polgári józansága, amely az élet gyakorlati dolgaiban jobban szeretett a földön állni, mint a felhők közt szállongani. Az írásművészet: gyönyörű játék, az ujságírás: komoly foglalkozás és rendes életpálya. Ne felejtjük el, hogy abban az időben, amikor Tömörkény beállt a céhbe, szerkesztői irodának nevezték a műhelyt és hivatalos órákat tartottak benne a bohémek. Az lehetett probléma, hogy - jobb szállás híján - a szerkesztőségi kanapén reggeli, vagy esti lapokból vessenek-e ágyat éjszakára, de egy hétig se maradhatott volna ujságíró az, aki boldog, ha félhasábnyi munkát megtakaríthat.

Arról az emberről, akitől származik a tréfás szállóige, „a Szegedi Naplót már nem köll írni, mert negyven esztendő alatt úgy megszokta a megjelenést, hogy most már magától is megjelenne minden reggel”, arról az emberről mindenkinél jobban lehetne megfaragni a kötelességteljesítés szobrát.

Ugy illene, hogy mikor ujságíró himbál áldozati füstölőt halott vezére sírja fölött, elsősorban az ujságíró érdemeit szedjem számba. De hát mióta szokás az ujságíró-érdemeket bebalzsamozni? Annyi nagy alkotásnak az ujságíró volt az első kapavágója: van-e köztük egy, amelyekre följegyezték az ujságíró nevét? Mikor a szobor kész, akkor az öntőmintát összetörük: ez az ujságíró sorsa s ez alól nem kivételek a legnagyobbak sem. Emlékszik valaki Hóeke Menyhértre? Ezzel a pszeudonimmel jegyezte Tömörkény esztendőkön keresztül azokat a heti tárcákat, amelyekben a Szegedi Napló hasábjain hozzá szólt a szegedi közdolgozókhoz. A vonal fölött szintézist csinált, mint publicista, a vonal alatt analizált, mint kroki-író. Ugy pazarolta a kincseit, ahogy csak nábobnak van joga pazarolni. Az ujságíró a városra költötte mindenét és mi ujságírók, akik gesztusaiból ismertük fel a névtelen adakozót, tudjuk, hogy nem hiába költött. Csak mi tudjuk, hogy Szeged szép ruhájában hány aranyból az övé.

Nekünk magunknak különösen kettőben volt tanítómesterünk ez a minden tanítói allűrök nélkül való ember: az ujságírás formaművészetében és a mesterség megbecsülésében. Több-kevesebb fogékonysággal és több-kevesebb sikerrel ebben mindnyájan az ő nyomdokait tapossuk. Hagyott azonban olyan nyomokat is, amelyeken nem követheti a mögötte fölserdült nemzedék, - más ennek a zenitje és nadirja, mint az övé volt. A szegedi ujságírás hőskorának utolsó alakja volt, s az acélvértezetű lovag sokszor nézte komoran a kapitalista sajtót, amelynek levegőjét az ő tüdeje sohase szokta meg egészen. Őrizem valahol a karikatúrákat, amiket az esküvőm napján, a vonatra várva rajzolt a vasúti vendéglő asztalán a számoló-cédulákra. Egy ökörfej, hatalmas szarvú, nagy kolomppal a nyakában, aláírva: *a publicista*. Egy mélaszemű bárányfej - nincs szívem, hogy birkának mondjam - *a költő*. Egy kilógó nyelvvel futkározó pulikutya, aláírva: *a riporter*.

Nem akart belenyugodni abba, hogy ez a fűrgelábú és szemfüles szerzet ki fogja csaholni az ujságból a döngöléptű publicistát és a merengő költőt és, hogy ennek így kell lenni, mert ez a fejlődés és haladás és térfoglalás a tömegben.

VI.

Minden ujságíró a borjújában hordja a marsalbotot s Tömörkénynek egyik sokáig sajtó fájdalma az volt, hogy annak idején a Szegedi Napló marsalbotját nem az ő borjújából húzták elő. Ha Kulinyi Zsigmond után ő kerül a szerkesztői székbe, másképp fordul az élete és sohase hagyja el az ólomszérűket. A magyar irodalom géniusza minden esztendőben virágot vihetne annak a derék kiadónak a sírjára, akinek a választása nem Tömörkény Istvánra esett, hanem Békefi Antalra. Mert higgyétek el, akármilyen romantikus köd lebeg fölötte, szomorú hely az, ahol az ujságot csinálják s lelkében keserúséggel robotol ott a könnyűvérű had, amely csak jókedve rózsáit dobálja szét a világban s aki vezére ennek a hadnak, nem félni, nem írgyelni: szánni való ember az. Egy egész életen keresztül vonszolni olyan dicsőségnek az igáját, amelyet hamar elkoptat a megszokás; birtokában lenni olyan hatalomnak, amely láncként csörög a kézen, amelynek élni kell vele; minden nap szünet nélkül új eszméket termelni s azon pelyhesen kidobálni őket a fészekből, szét a tömeg közé, amely vagy közömbösen eltapossa őket, vagy ha felszedi, nem keresi szülőjüket; érezni a bíró felelősségét, aki életet és halált oszt s szerezni a jóssággal barátokat, akik nem maradnak azok s a szigorral ellenségeket, akik soha nem felejtenek; előretörni nagy ideákra szegzett tekintettel s megbotlani hitvány kis törpék gáncsvetéseiben, embereket emelni a maga vállán annak tudatában, hogy mentől magasabbra jutnak azok, ő annál mélyebben marad; bírni Prosperó varázsvesszejét és csudát tenni vele mindenütt, csak a maga kifosztogatott lelkében nem, ahol csupa targallyakat zörget a gyümölcstelen ősz; szíve utolsó csepp vérével is a lapot szépítgetni, hogy különb legyen a többinél és aztán ha elfogyott vér és agyvelő, kiapadtan és kiszáradtan zuhanni be a névtelen halottak közé, a felejtés tüskebokrai alá: ime ettől a sorstól menekedett meg Tömörkény István, mikor a szerencse nem neki kedvezett és másnak juttatta a szerkesztői nagy ollót.

VII.

A kultúrpalota volt az a lapis refugii, ahol megállapodott. Bohémia koronázatlan királyából törvényes monarcha lett a könyvek kriptájában, a kitömött madarak, a szárított virágok, az ezeresztendős cserepek és befestett vásznak országában. Furcsa hivatal, amin sokat fogja csóválni a fejét a jövő kultúrtörténet-írója, vagy Tömörkény kései biografusa. Kifelé tekintély és méltóság, befelé robot és olykor ajtónyitogatás. A szegedi kultúra reprezentánsa az európai kultúrközösségben: kis diákok útbaigazítója iskolai dolgozatokhoz való puskák keresésében. Régiségbűvár és írnok, megfizethetetlen kincsek kezelője és magarubrikázta papírosokon ötven filléres tintásüvegek számadója. Köszönő leveleket kap külföldi akadémiáktól és meghíányolásokat a szigorú számvevőségtől. Az argentinai kormánnyal cserél indián nyílhegyeket szegedi halbicskákért és egy hétig jár nyakára Luklábú Pap Illésnek, aki néha doktori címet visel, hogy nem baj, ha bolondnak nézi is, de azért csak adja neki azt a bronzkarikát, amit az eke szántott ki a földjén és kihajítottak a szemétdombra. Kicsit mosolyogva hallgatja mindenki, mint fölösleges embert, ha a dolgairól beszél és mindenki természetesnek tartja, hogy ő tudjon minden földfölötti és földalatti dolgokat. Alsóvároson egy lakatos polgártárson erőt vesz a tudásvágy, cédulát küld a tekintetes kurtül-igazgatóságnak, hogy tessék annak a másik oldalára fölírni, melyik a világon a legmélyebb víz, a legmagasabb hegy és hányszor nagyobb a hold, mint a föld. Szegeden jár egy holland miniszter, annak meg kell mutogatni a padlástól a pincéig mindent, hadd vigye el a hírünket és mire a nagyúr beírja a nevét a vendégkönyvbe, akkorra ott istenkedik Tót Vera ángyó az Alsótanyáról, hogy a lelköm tekintetős úr mutassa mög a makkfán, mely tájon van az a Berezovka, ahol az Andris gyerök raboskodik, segítse haza az a jó Isten mentül előbb. Egy kávéházban fogadnak azon, hogy mióta nincs igazság a földön és a tekintetes igazgató urat, aki a szénkénegező kamrában

dolgozik az emeleten, lekéretik a telefonhoz, legyen szíves megmondani, de rögtön, hogy hányban halt meg Mátyás király, de ha már itt van, azt is mondja meg, hogy mikor égett le a szegedi színház. Sári János bátyánk, a kiváló hentesmester és városatyja, aki annyit szemére térítette a közgyűlésen a tekintetes tanácsnak, hogy „nem a ténykörülmények mikéntsége hiányzik belőle, hanem a zseniálitási eszme erő”, fölkattyog a kultúrpalotába, hogy mutassák meg neki a *lepkény-gyűjteményt*, mert azt hallotta, hogy *Emerikában* olyan lepkények is vannak, akiknek a szárnya nemzetiszínű. És mikor a tekintetes igazgató úr mindezeket ki-elégítette, akkor előállnak Abderából való emberek, akik sajnálják tőle a VII. fizetési osztályú „szinekurát”, mert mi egyéb dolga lehet neki a hivatalában, mint vagy novellát olvasni, vagy novellát írni? Szerencsére az együgyűségnek ezek a reprezentánsai kevesen voltak, s ha soha el nem fogynak is, mindenki tudta, hogy Szeged magasabb kultúrájának szálai Tömörkény kezében futnak össze. Ez annyira köztudattá vált, hogy a posta sokáig őhöz vitte minden levelet, amelynek címében a „közművelődés”, vagy a „művészet” szó előfordult. Az is lehet azonban, hogy mint olvashatatlan címzésű levelek kerültek hozzá, akinek hivatalból mindenhez értenie kellett.

Tömörkény a maga aere perennius monumentumának fölállítással a kultúrpalotában megelőzte a hálás várost. És ha követett el valami hibát a kultúrpalotában, az csak az volt, hogy nem novellákat írt odabenn. Bár azt tette volna, hiszen azokban tovább fog élni a szegedi magyarság, mint a kultúrpalota gazdag néprajzi gyűjteményében.

VIII.

E sorok írója nem mer vállalkozni arra, hogy az esztetikus aranyvesszejével mérje ki Tömörkény helyét a halhatatlanság csarnokaiban, amelyek csak azoknak nyílnak meg, akik vagy olyant cselekedtek, amit érdemes megírni, vagy olyant írtak, amit érdemes elolvasni. Bizonyos vagyok benne, hogy akármilyen legyen a mi mostani értékelésünk Tömörkényről, ami örökkévaló volt benne, azt a jövő jobban fogja ismerni minálunk. Isten tudja, valahogy mintha alkonyodóban volna nekünk, magyaroknak, az árnyékok barna pókjai nagyon megszorodtak a falon, sodorják a denevérek az ereszünket, este lesz, este lesz - és minél jobban sűrűsödik a sötét, annál fehérebben világít az ezüstitlámpája annak a holdnak, amely Tömörkény néven úszik a magyar firmamentumon.

Szeretnék azonban még pár szót mondani arról a Tömörkényről, aki ha majd elmúlik, egészen elmúlik. Most még él, mert eleven képet őriz róla néhányunk szíve. Még sokan érezzük a keze melegét, amelynek szorításában sohase volt hamisság, halljuk a hangját, amelynek sohase volt gőgös a csengése, a köhögését, amely annyiszor megriasztott, látjuk a lehorgasztott fejét, a befelé néző nagy szeméit, a bérces homlokát, magyarázó két ujj között a cigarettát, őrizzük a poharát, amelylyel koccintott és derülünk az elmés mondásain, amelyeket eltékozolt köztünk, - de mi marad meg mindebből a holnapnak? Mindegy, hogy a poharak törnek-e el előbb, vagy az emberek, de végre csak eltörnek és az emlékek száraz virágát, amik bennük őriztettek, elhordja a szél. Akkor halunk meg igazán, mikor az utolsó szem is lecsukódott, amely valaha fotográfiát vett fel rólunk és senki nem tudja többé, melyik volt a kedves nótánk és hogy kopogott a lépésünk le és föl a lépcsőn.

Szeretnék ezek közül az emlékek közül néhányat elültetni az ólommezőkbe addig, míg frissek, - hátha egyszer hasznukat veszi majd a művész, aki megfaragja Tömörkény lelke szobrát. Mert nem igaz, hogy ami halandó volt, annak semmi köze a halhatatlansághoz. A Toldi estjét sohase tudom anélkül olvasni, hogy ne látnám a sorok mögött az Arany János busa fejét a zászlós bajússzal s ha tudom, hogy Petőfinek kiálló ádámsutkája volt, mindjárt

harsogóbbnak érzem a költészetét. A sok kodexminiáló barát közül, akik egész életükön át festették klastromuk homályán szép talitarka betűkkel a missaleket és krónikákat, csak az az egy maradt élő alaknak, aki azt írta a deákbetűs pergamen margójára magyarul és emberül: *jaj, de ihatnám*. A többi is nagyon okos ember lehetett, de nyilván ez volt köztük a legéletrevalóbb, ha nem lett is belőle gvárdián.

Kellenek ezek az apróságok, mert ezek elevenítik meg a kő- és bronzembereket, akik hallgatag-mereven állnak az utcák nyüzsgése és az iskolaszobák dongása felett. Ezek azok a szextánsok és teodolitok, amelyekkel a hegyek magassága a távolból is megmérhető.

IX.

Nem mondom el róla azokat a történeteket, amiket mindenki tud és a szívárványos ötleteket, amelyek itthon talán népszerűbbé tették, mint azok az értékek, amelyeket mélyen hordott magában, mint a rubin a fényt. Nem mindenki tudta róla, milyen nagy író, de mindenki érezte benne az emberi jóság varázserejét, nem mindenki becsülte értéke szerint, de mindenki szeretete, - mégis azt hiszem, kevesen ismerték. Mert nem volt zárkózott, de nem volt közlékeny sem. A legtisztább szív volt az övé, amely valaha vigasztalóul adatott e tisztátalan világnak, de nem hordta a szívét a tenyerén. Lehet, hogy szeméremből, amilyen csak a jegenyék alatt és a gerendás szobákban van otthon, de az is lehet, hogy egyedülvalósága ösztönös érzetéből. Abból a magasságból, ahová ő mint ember is felnőtt, olyan egyforma bokrok lehettünk neki idelent mindnyájan, hogy érthető, ha nem igen tett személyválogatást az emberek között. Mindenkihez kedves volt és szelíd, készséges és részvevő, de a szíve belül nyíló ajtó volt és azt ő nem nyitogatta akárkinek.

Annak különösen nem, akiről észrevette, hogy szeretne odabent körülnézni. Vannak olyan írók, akik mindjárt elálmosodnak, ha nem ő róluk beszélnek; ki hallotta valaha, hogy Tömörkény a maga jószántából beszélt volna önmagáról? Pesti íróknak rendesen csalódás is volt a vele való találkozás. Már a külső Tömörkényt sem olyannak várták, amilyen volt. Valami vitézkötéses magyarnak gondolták, makrapipával és járulékaival és találtak helyette európai urat, nagyon udvariasat és nagyon tartózkodót, akiben semmi hajlandóság nem volt arra, hogy kellemeztesse magát. Leginkább a hivatali dolgairól beszélt, ha már beszélni kezdett, de az író nem lehetett meginterjувolni. Az olyankor a legbelső szobájába zárkózott, mint a nautilus-csiga.

Egyszer Szegeden járt Kóbor Tamás, aki talán még ma is a legszellemesebb kozőrje a pesti irodalomnak. Akkor segédszerkesztője volt a virágjában levő *Hét*-nek, amely nagyon megbecsülte Tömörkényt, noha még akkor csak úton volt a csillagok felé. Közös ismerősök összehozták a két embert, akik még addig nem találkoztak egymással és kíváncsian várták, mi lesz most, két híres szellemes ember közül melyik sziporkázik jobban. Hát nem igen akarta kezdeni egyik sem. Hallgatagon ült a kávéház márványasztalánál a pesti író, meg a szegedi író. Kóbor unottan nézegette Tömörkény pörge bajuszát. Tömörkény kedvtelve szemlélgette a Kóbor sápadt homlokára göndörödő fürtöket. Szólni azonban egyik se szólt, csak fújta a füstöt és kortyogtatta a feketét, meg a buckait. A sokadik buckainál aztán megtört a jég. Tömörkény kivette szájából a cigarettát és odahajolt Kóborhoz:

- Kóbor úr, - kérdezte szigorúan, - süti ön a haját?

Egyébre nem igen volt kíváncsi a pesti irodalom titkaiból, pedig Kóbor azok közé tartozott, akiket szívesen szívelt. Általában azonban olyan gyanakvással nézett Pest felé, amilyennel a tanyai magyar néz a város felé. Ha pesti emberek dolgairól, sikereiről, afférajairól diskurál-

tunk, ő nem nagyon érdeklődött, de a véleményét rendesen kifejezte egy kézlegyintéssel: - Uramisten, pesti embör!

A Petőfi-társaságbeli székfoglalóját lakoma követte, ahol szép felköszöntőt is mondtak rá, ezt azonban már nem hallgatta végig, azt mondta, sietni kell neki a vasúthoz.

- Ne bolondozz, Pista, - ráncigálta vissza Pósa bácsi, - hiszen fölvesznek tán az esteli vonatra is.

- Arra én nem ülök, Lajos, - csóválta meg Pista a fejét. - Sütétbe nem látja a sínöket a vasút és elcsellög valamerre.

És otthagya a köszöntést visszaköszöntetlen. Nem volt igazuk azoknak, akik rossznéven vették tőle. Ő úgy volt igazi, ahogy volt és sohse akart másforma lenni és ez tette valami szokatlanul naggyá. Csak persze a kicsiszolt semmikhez szokott szem a szögletet látja meg először a gyémántban.

X.

Én láttam könybe lábadni a szemét, mikor meghatotta valami, amit olvasott, de sohse hallottam, hogy gratulált volna valakinek. Vannak született gratuláló talentumok, mint ahogy vannak köszönő tehetségek, akik olyan virtuóz módon tudják megemelni a kalapjukat, hogy az ember arra gondol, ezeket egy külön Isten teremtette. Belőle ez a két talentum határozottan hiányzott. Nagy, kajlaszélű kalapját mindig egyforma szerényen emelte meg akár a hajdúnak, akár a kegyelmes úrnak, gratulálni pedig egyformán nem gratulált senkinek. Ezt valami szemérmetlen dolognak tartotta és azt hitte, mindenki olyan, mint ő, akinek mindig kényelmetlen volt, a szemtől-szembe való dicséret.

Olyan harmat pedig az elismerés az írónak, ami nélkül nem tud élni. Kellett ez neki is, csak-hogy ennek a harmatnak olyan mennyei tisztának kellett lenni, mint amilyenről a rorátékon énekelnek.

Ahogy a halála után az íróasztalát összetakarítottuk a Laci fiával, kezembe kerül a *Margit* című regényének egy példánya. Eszembe jutott, hogy hetek óta látom már itt hányódni a könyvet az asztalon. Ugyan mit akarhatott vele? Forгатom a könyvet, hát kiesik belőle egy levélboríték, címezve *Tömörkény István városi tisztviselő úrnak*. A Hecht-bankház borítékja volt, amelyikben sürgős parancsot kap az ember, hogy a 10.223. számú sorsjegy megvásárlása által alapítsa meg élete szerencsáját. Az ilyesmit az ember a papirkosárba dobja. Pista ha itt tartogatta, bizonyosan oka volt rá. Megfordítom a borítékot, hát ez van írva a hátuljára ugyanazzal az irodai női írással, amelyikkel a címzés:

Jaj, de gyönyörű szép regényt tetszett írni! Tisztelettel H. Ella.

Ime H. Ella kisasszony, kis díjnok-leánya a hatalmas bankháznak, fölírván a Tömörkény István nevét a borítékra, szükségét érezte annak, hogy az ő kis pesti lelke fehér kendőjét meglíbbentse az író felé, akinek néhány sugaras negyedórát köszön és néhány köncseppet a történet végén. Ime ez az a tiszta harmat, amelyik még Tömörkénynek is kedves volt. Hol az a király, aki ilyen pro litteris et artibus-t adhatna?

XI.

Ennek a *Margit* regénynek a megjelenésében egyébként, amely inkább csak a Tömörkény adoptált gyerekének látszik, én vagyok a bűnös.

A háború elején egyszer oda tesz Pista az asztalomra egy nyaláb kéziratot; azt mondja, olvassam majd el, ha ráérek. Ez a nagy tisztesség, talán a legnagyobb, amely nekem írói életemben adatott, többször ért. Ketten voltunk lektorai Tömörkénynek: a felesége, meg én. Emma volt az első fórum, én a második. *Emmának tetszik*, vagy *Emmának nem tetszik*: ez volt az elsőfokú ítélet, amellyel a drága akta hozzám került.

Ez alkalommal éppen valami postamunkán dolgoztam - a kultúrpalota nyári nagytakarítási napszámos-számláit összegeztem mint történelmi okmányokat a tekintetes tanács számára - azért megkérdeztem Pistát, sürgős-e a kéziratok dolga.

- Fenét sürgős, - nevetett. - Lehet vagy tíz esztendeje, mikor ezt a három strufflit írtam, aztán valahogy elkeveredtek a könyveim közé és csak most kerültek elő. Hát ha tíz esztendeig vártak, most már nagyon ráérnek. Éppen azt légy szives mögmondani, hogy olyanok-e, amiknek alátöhetöm még a nevemöt.

Hazavittem a kéziratokat, elolvastam őket s másnap reggel azt mondom Pistának:

- Egy olyan szép köztük, hogy ahhoz foghatót rég nem írtál. Hanem a másik kettő mintha nem volna Tömörkényes.

Szegény Pista annyi mindenben volt köztünk első, hogy most már sok mindenben utolsónak látszik. Nem tudom, nem ő volt-e az utolsó ember, akivel ilyen őszintén lehetett beszélni. De tudtam, hogy ő nem az a fajta író, akinek éles szeme van ugyan, de a saját személye elfogja előle a világosságot.

- Az ám, - mosolyodott el az ítéletre - magam is úgy éreztem, ez a kettő már nagyon lecsökkent.

Azzal fogta a két lecsökkent novellát, szép nyugodtan összetépte a szemem láttára és behajította a papírkosaramba.

- Emezt, - azt mondja, - fölküldöm Szakács Andornak, legalább a jövő hétre nem köll újat írnom.

Hát én nem tudom, hogy Heródes hogy érezhette magát a betlehemi gyermekgyilkolás után való nap, hanem az bizonyos, hogy nekem kegyetlen lelkiismeretfurdalásom támadt. Mégis csak gonoszság volt az, amit én cselekedtem. Amit Tömörkény írt, mégis csak meg kell azt becsülni, ha csak szemenként csillog is benne az arany. De hát ha nem is szemenként csillogott? Hátha nem a jegecben volta hiba, hanem a próbakőben?

Egyszer aztán jön hozzám Tömörkény Kabos Edének egy levelével. Pár íves kis regény kellene karácsonyra az Érdekes Ujságnak, fizetne érte 1000 koronát.

- Hát a péz elkelne, - mondja Pista, - de az ördög tud regényt írni. Mit kénytetnek engöm olyanra, amihöz nem értök.

- Megállj csak, - mondom, - nem bizonyos az. Kis gimnazista koromban olvastam én egy novelládat a Magyar Szalonban. Biz én már elfelejtettem a címét is, a meséjét is, de azt tudom, hogy akkor borzasztó tetszett. Szép hosszú is volt, illusztrációk is voltak benne. Két képre még emlékszem. Az egyikén egy kibontott hosszúhajú lány kapkod a szívéhez. Ez csak szerelem lehet. A másikon egy hosszú puskájú erdész-féle ember fekszik a fűben, a szívéből folyik a vér, ez csak amiatt a hűtlen kígyó miatt lövöldözhetette meg magát. Olyan regény ez, Pista, mint a parancsolat.

Pista hümmögött, jött-ment, tett-vett, úgy látszik, családi konferencia elé is vitte a dolgot, délután aztán azt mondta, hiszen lehetne beszélni a dologról, de az ördög tudja most már azt a Magyar Szalont előkeríteni.

Reggelre előkerítettem neki a könyvet és elment a levél Kabosnak, hogy mit szólna a leányzó föltámadásához, aki nem halt meg, csak alszik, igaz, hogy már majd huszonöt esztendő óta. És mivel Kabos beleegyezett, a *Margit* megjelent, tábláján a legutolsó fotografiával, amit Tömörkényről csináltak.

Így aztán mindenki jól járt. Pista megkapta az 1000 koronát, én expiáltam a lecsökkentett kéziratokkal elkövetett bűnömet és az asszonyok végre kaptak egy Tömörkény-könyvet, amelyben szerelem is volt.

Mert a szerelem egyébként nem témája Tömörkénynek. Ép úgy hiányzik nála, mint Arany Jánosnál. S épen azért lehet a kezébe adni az iskolás gyermeknek is, ép úgy, mint Arany Jánost. Talán az egyetlen elbeszélő író a világirodalomban, aki negligálni meri Aphroditét minden csalafintaságaival. A népszerűségnek egy biztos eszközéről mondott le vele. Jókait, Mikszáth, Herczeg hódíthattak volna-e akkora birodalmat, ha nem Amor ül a bakon, jácintvesszővel hajtva a Pegazust? És micsoda abszolút uralkodó lett volna Tömörkény, ha legalább sáfrányként bele veszi a szerelmet írásaiba! Miért nem tette? Az Isten tudja. Az ő alakjai nem érnek rá a *Liebelei*-re. Rendesen túl vannak már az ifjúság virághaván az emberei s a Veronok és Etelek, ha hajadonfővel járnak még, testetlen árny gyanánt suhannak át a napos mezőkön.

A legtisztább beszédű férfi volt, akit valaha ismertem. Egy apáca-növendék nem lehetett szemérmesebb, mint a paraszti élet e legnagyobb tudósa volt és nála kedvesebbeket senki nem mondhatott asszonyoknak.

- Asszonyom - mondta egyszer valakinek, muzsikás és nótás hajnalon - nagyságodnak olyan szép szeme van, hogy az egyiket bátran ki lehetne szúrni, mert a másik magában is többet érne, mint másnak kettő.

Ilyen az óriás, mikor jókedvében leül a földre kis rózsaszín kavicsokkal tiplózni.

XII.

Azt hiszem, gondolkozónak is volt akkora, mint művészeknek, de a sors nem állította olyan helyre, ahol ezt a talentumát is kibonthatta volna. Így csak úgy végbe göngyölve maradt és házi használatra szolgált.

Az antropológus Török Auréltól hallottam egyszer az egyetemen, hogy a legnagyobb magyar elme Kerkápoly volt, mert az csinálta a legnagyobb definíciókat. Például tőle származik az a meghatározás, hogy „a külső, amelynek belseje van, csak annyiban külső, amennyiben belső a belső, amelynek külseje van”. Hát én Tömörkénytől sohse hallottam ilyen nagyszerűségeket, mégis azt merem mondani, hogy ami ezt a szentenciózus stílust illeti, a legnagyobb magyar elmék közül való volt. Az eszejárásában, a világos látásában és a megvilágító képességében volt valami Deák Ferences. A paraszti aforizmákból, amelyek a könyveiben találhatóak, össze lehetne válogatni egy külön kötetet s az nagy becsülete lenne a magyar elmének. Persze nehéz lenne kiválogatni, melyik belőle a paraszté, melyik a Tömörkényé. A Keller Zendelvald lovagja húsz esztendeig hordott magán egy álarcot s mikor végre levetette, akkorra az arc úgy hozzáidomult az álarchoz, hogy nem lehetett tőle megkülönböztetni. Tömörkény annyira bele tudott öltözni a paraszt pszichéjébe, hogy aztán a magáét is a paraszté gyanánt adta.

Sokszor kötődtem vele efelől és rábizonyítottam a pia fraust, ami a művészet lényege. Fogott egy témát a búzapiacon, valami paraszti mondást hallott, feljegyezte a noteszébe, mutatta nekem nagy örömmel. Az bizony még akkor békasó volt. Erre hallottam megint, ahogy elmondta valakinek, hogy milyen nagyszerű dolog ez. Még akkor is békasó volt, de már

kezdett áttetsző lenni. Harmadnap múlva megint előhozakodott vele, elfelejtette, hogy már frissiben elmondta s már akkor a lelke műhelyében átesett a köszörülésen, csiszoláson s mire megírta, olyan tiszta hegyijegec volt, mintha akkor került volna ki az Isten markából. És ő azt hitte, hogy ezt így bányászta a Luklábú Pap Illés lelkében.

- Jobban szeretném, ha nem a te parasztod volna olyan, mint az eleven paraszt, hanem az eleven paraszt volna olyan mint a tied, - védtem a művészetét az étellel szemben, de ebben az egyben makacs volt és meggyőzhetetlen.

Az igazság pedig az volt, hogy ő a valóság párnáján álmodott. Azt hiszem, a realista művészetnek ez a lényege.

XIII.

Ha valamivel meg volt elégedve önmagában, az a kiválóan gyakorlati észjárása volt, már t. i. amit ő annak tartott. Igazában pedig az ember realizmusa csak olyan desztillált volt benne, mint a művészé. Hiszen ha nem az, akkor nem marad itt a város cselédjének Szegeden, hanem elmegy magyar humoristának Bécsbe. Azt hiszem, akkora úr lett volna belőle, hogy a kultuszminiszter is ott silbakolt volna a temetésén.

Soha nem volt olyan termékeny a tehetsége, mint a háború alatt és soha rosszabbul nem gazdálkodott vele. Ez volt az az embarras de richesse, ami csak a nagyon kis íróknak adatik, vagy a nagyon nagyoknak. Akkora volt a gazdagsága, hogy nem tudott mit csinálni vele. Három-négy rajzot csomagolt egybe *Apró dolgok*, vagy *Heti dolgok* cím alá s így küldte őket Szakács Andornak, aki mint szerkesztő legtöbb örömet szerzett neki az életben.

- Nem jól van ez így, Pista - mondtam neki. - Micsoda boltos vagy te, hogy három-négyszáz korona árút adsz száz koronáért. (Ennyit kapott egy tárcáért.) Szakácsnak is jobb, ha négy kis tárcát kap az egy góliát helyett. Nincs papír, nehéz neki a helyet kimódolni.

- Az neköm mindegy, - vetette föl a fejét Pista. - Ami böcsület, az böcsület, ha neköm száz koronát adnak, azért böcsülettel köll szállítani a portékát.

Mikor a háború harmadik nyarán az öreg katonákat is bekívánta a császár, Pista is menni akart erővel s úgy felkészült, hogy már a hivatali pénztárakat is átadta nekem. Mert ha pénzünk kevés van is, legalább a pénztárunk sok. Átvettem a könyvbeszerzési pénztárt, a könyvkötésit, a régészetit, a természetrajzit, a néprajzit, az irodait, a bútorjavításit, a nagytakarításit, a kistakarításit a kulcsokkal egyetemben. Lehetett az egész összevissza vagy háromszáz korona, a kulcs alighanem több volt. Másfél napig írtam az elismervényeket, külön minden egyes „pénztárról”.

- Csunya mestörség, - szépítette a dolgot Pista, - de tudod, ami rönd, az rönd.

Hát persze, hogy persze. Esti záráskor átadom neki az elismervényeket; a kincseket, amikről szólnak, majd átveszem reggel, mondom. Hát vacsora után jön be hozzám a szerkesztőségbe.

Átnéztem otthon az írásokat, - azt mondja, - valamit kifelejtöttünk.

- No?

Előveszi a noteszát és olvassa belőle:

- A bélyegzős kiszhiben van 4 darab 25 fillérös bélyeg, 18 tizfillérös, mög 8 háromfillérös. Ezökrül is egy kis írást légy szíves majd szörkeszteni.

- Ami rőnd, az rőnd, ugye? - nevettem el magam, mert ismertem a természetét. - Ne ragasszunk rá koronás bélyeget is?

Másnap délelőtt aztán áthurcolta - fél markában - az egész hivatalos kincstárt az ő fiókjából az én fiókomba.

- No hála Istennek, ezzel is rőndbe vagyunk - mosolygott elégedetten, ahogy rácsattantottam a zárat a fiókomra. - Most már légy szíves bejönni egy kicsit az én szobámba.

Ott elővette a zsebéből a kulcsos karikát, levett róla egy vékony kulcsot, kinyitotta vele az íróasztalát, annak a fiókja tele volt mindenféle purzicsános skatulyákkal:

- Hát nézd kérlek alásan, ebben a dobozban vannak Jóska bátyám hadikőtvényei. Emebben mög sorsjegyek vannak. Ez egy takarékpénztári könyv a gyerők nevire, ugyan akárki föl-vöheti. Ebbe mög készpénz van, ráírtam, 1750 korona. Ebbe mög a te elismervényeid vannak, amiket tegnap adtál. Hát most már ezt a kulcsot odadom neköd, majd löszöl szíves rá vigyázni, még én odalöszök.

- Igen, - mondom és húzom elő a papírt, - mindjárt csinálom az elismervényt.

- Ördögöt, - azt mondja, - hiszön ez nem hivatalos.

Hát ilyen volt a realitása.

XIV.

Volt-e valami ambíciója ennek a csodálatosan igénytelen embernek, aki sohase akart lenni semmise? Kettőről tudok. Az egyik az volt, hogy a gyerők, a Laci kitüntetéssel jőjjön haza a frontról. És mikor Laci hazajött a kis ezüst ptykével, akkor Pistát még kérkedni is hallottuk. Ha az ismerősök kérdezték tőle, „hogy vagy, Pista”, mindenkinek azt felelte:

- Ülök otthon, pajtás, egész délután, oszt nem csinállok sömmit, csak nézöm a gyerők mejjin a kis ezüstöt...

A másik ambíciója meg az volt, hogy szerette volna megtalálni, mint ásató ember, az Attila sírját. De már ebben nem volt szerencséje. Egy derék alföldi város ebben lefőzte Szegedet. Attila sírját az odavaló múzeum találta meg, csak az én tudtommal is legalább ötször már. Legutóbb, amennyire a helyi sajtó jólétesültségének hinni lehet, az is rá volt írva a koporsóra, - persze latinul - hogy *Attila rex*.

De ha már maga meg nem találhatta az istenostorát, beérte volna azzal is, ha én találom meg. Azért, ha régi lovas sírokra akadtam valahol a környéken, mindig kijött a tetthelyre körülnézni.

Azt hiszem, az igazi Tömörkényt nem is lehetett máshol látni, csak kint, a szabad magyar mezőn az Isten szabad egének napsütésében. Azt kellett volna hallanotok, ahogy az átokházi pusztán beszélgetett a széllal, a nappal, „ej, de haragosan fújsz, te szelecske”, „jőjj ki már, te napocska, örülj ennek a szép zöld fünek”, azt kellett volna látnotok, ahogy leheveredett a domboldalba és símogatta a kezével a szagos zsályák kék füzereit, ahogy hallgatta szeretettel a görnyedő magyarok nehéz tréfáit, ahogy felállt a dombtetőre és nagy barna szemeiben kergette egymást fény és ború, ahogy nézett a messziségbe, ahol az éj ráhajol a földre és Isten lelke lebeg a búzamezők fölött! Nem tehetek róla, ha kicsit Székely Bertalanos is a kép: ez volt Tömörkény, a költő, a magyar próza Petőfije!

Sok-sok ilyen emlékem aranyos ködben úszik már, egy frissen és üdén fog kísérni a magam alkonyatáig: az első közös ásatásunk emléke. Április vége felé volt, Röszkén, Nemes Ördög György földjén, ahol avar lovasok csontjait szedegettük ki a heretáblából. Antal, akkoriban a város kocsisa asszisztált ennél az exhumálásnál, aki igen tanulmányos férfiú volt, mert, mint ő mondta, egy ténybeli herceg privadinerje volt huszárkorában és akkor igen megtanult a nagy urakkal bánni, élőkkel úgy, mint holtakkal. Antal azon magyarok közé tartozott, akik szeretik a választékos beszédet és *rugalmas*-nak mondják a rugós lovat és nagy szenvedelmet éreznek, ha pipáragyújtáskor az égő masináról a *kém* rácseppen az ujjukra. Ilyen képzett férfi lévén Antal, Tömörkény rábízta a halott avar urakat, a *hullámokat*, amint antali nyelven neveztetnek és engem odaintett maga mellé a pimpimpárés pázsitra.

- Gyere, ezt nézd, - mutatott rá a leáldozó nap véres ostyájára, - nincs ennél szöbb az egész világon.

Az Isten tudja, mi érzékenyítette el, a leáldozó nap-e, a jegenyék végtelenbe vesző árnya-e, az ősök hamva-e, amelyet reszketve szitált ruhánkra a szél, de se azelőtt, se azután soha nem láttam annyira lírikusnak és annyira gyöngédnek és nem tudom, övéin kívül nyitotta-e meg valaha annyira a szívét idegennek. A fiatalságáról beszélt, a küzdelmek hiábavalóságairól, a családról, mint az élet egyetlen értékéről, aztán azzal fejezte be:

- Látod, nekem nem sok van hátra, mink nem vagyunk hosszú életű embörök. Én úgy vagyok veled, mint a fiammal, - te aztán majd a Lacit szeressed vissza, ha én nem löszök.

Föltérdelt hevertéből s ami borocska volt még az üveg fenekén, azt megfelezte kettőnk közt.

A magyarok szedelődzködtek már, csöngtek az ásók, ahogy veregették le róluk a rájuk tapadt homokot.

- Nene, de neki térgyelt a dilektor úr az utolsó pohárnak, - mondja az egyik magyar a többieknek.

- Nem, emberek, - utasította őket rendre Antal a hivatalos ember fölényével - a dilektor úr csak szembe térbetyült a nappal, hogy szívbeli belső megindulását meghitelesítse.

És én nem tudom, a tanulmányos Antal cifra beszédjében nem tartózkodott-e ezuttal igazság.

XV.

Gyerekkoromban lakott az utcánkban egy asztalos, aki messze földön híres volt a koporsóiról. Olyan koporsók voltak azok, hogy szinte megkívántatták az emberrel a beléjük fekvést. Csinosak, szemrevalók, testhezállók, - látszott rajtuk, hogy füttyörészve csinálta őket a mesterük.

Hanem azért nekem mégis csak az a koporsó lesz a legemlékezetesebb, amely füttyszó nélkül készült. Valaki olyannak csinálta az asztalos, akit nagyon szeretett s gyerekésszel csudájára sereglettünk az egész utcából: aki idegeneknek annyit remekelt, micsoda ágyat vet majd az a maga halottjának!

Aztán mi lett belőle? Hát mi lett volna: nagyjában összerótt, göröngyösen gyalult, összefutott festésű deszkakoporsó, még a széleit se tudta rendesen összepásztítani a jámbor, mert reszkett a kezében a cirkalom és elfutotta a szemét a könny.

Ilyenformán sikerült ez az én emlékezésem is Tömörkény felül. Gyalulatlan, festetlen, cirkalom nélkül való. Sírján már rég sűrűre nőtt a borostyán és szíve fehérségéből már ötödször hajtanak az őszi rózsák, de nekem még mindig nehéz róla, mint halotról beszélnem. Sokszor hallom a köhögését a hátam mögött s egy-egy tollszáron, amely az ő idejéből való,

még mindig érzem a keze melegét. Jánossal, az intézeti szolgálával még sokszor úgy emlegetjük az *igazgató urat*, mint élő gazdánkat, hogy „ez az igazgató úr írása” és hogy „az ásványos szekrényt még az igazgató úr rendelte Rainernál”. És minékünk kettőnknek nyilván mindaddig igazgató urunk marad, míg az öreg kulcsár elő nem csoszog valamelyik homályos sarokból és nekünk is ki nem adja az ordrét, az utolsót ebben az életben:

- Hét óra, urak, zárunk!

Senki tehát ebben az elüljáró írásban ne keressen tudós tanulmányt. Csak beszélgetés ez, csöndes és meghitt, napáldozat után való, mikor belemélázva a lámpafénybe, egy kicsit szomorúan, de már egy kicsit beletörődötten emlegetjük azt, aki elment, ám ha koccan az ablak, várakozva nézünk oda: hátha ő jött vissza.

XVI.

Erről a Tömörkény-kötetről kell még valamit mondanom, amelynek én szedtem össze az anyagát, csupa könyvbe eddig nem foglalt tárcát és én adtam a címét is, Tömörkény egyik leggyakoribb szavajárása szerint, amit ő a szegedvidéki néptől tanult. Az erre való magyarok szokták magukat groteszk szófüzessel „célszerű szögény embörök”-nek mondani, mielőtt fölverték volna a kispazda nevet...

A szegedi Dugonics-Társaság engem még Tömörkény halála után megbízott, hogy rendezzem sajtó alá néhai főtitkárunk minden írását és állítsak össze belőlük egy válogatott kötetet is, amely Tömörkény minden értékét reprezentálja, azok nélkül a gyöngéi nélkül, amiket kritikusai több-kevesebb igazsággal szemére vetettek. Összes munkái kiadásáról ma természetesen szó sem lehet. Színe-java dolgai összeválogatásának meg az az akadály, hogy a könyvei négy-öt kiadó birtokában vannak s némelyikük még igen messze az elfogyástól. Gondolom azonban, a már megjelent Tömörkény-könyvek újból való kiadása nem is sürgős. E kötet kiadójának azt a tanácsot adtam, inkább Tömörkény könyvbe még nem foglalt írásaiból adjon ki egy kötetet. Jó néhány kötet kitelne a több száz tárcából, amelyek a legkülönbözőbb ujságok és folyóiratok porosodó köteteiben rejtőzködnek.

Kiadó-barátomnak tetszett a gondolat, engem bizott meg a kötet összeállításával s én úgy válogattam össze az anyagot, hogy benne legyen az egész Tömörkény, indulásától távozásáig. E kísérlettel nemcsak azt a széleskörű közönséget akartam szolgálni, amely örömet keres az olvasásban, hanem azokat is, akiket Tömörkény téma gyanánt is érdekel.*

Móra Ferenc.

---

* Ennek az írásnak egy részét szerző 1921. novemberében emlékbeszéd gyanánt olvasta fel a Petőfi-Társaságban.

CÉLSZERŰ SZEGÉNY EMBEREK.

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN NOVELLÁI.

Két vénség.

Minden reggel elvisz az útam egy közkert mellett, melynek a sarkán vén koldúsemler üldögél. A koldulás tilos, így hát nem levett kalappal könyörög, hanem csak kinézi messziről a jövőmenőben az adakozót s ez előtt kalapot emel. Ennek olyforma látszatja van, mintha ő csak egy fáradt öreg volna, aki leült a sarokkőre pihenni s ekkor véletlen elment mellette valamely ismerőse, akit köszöntött. A tilalomnak ez a csöndes kijátszása nem teljesen haszon nélkül való. Egy-egy krajcárkát csak hullajtunk a levett kalapba, mikor jó reggelt mond az öreg, arra megint megköszöni és kimarkolássza hamar a kalapból a rézpénzt. A pénz a zsebbe, a kalap a fejre kerül s amint jön újból valami jótét lélek, megint köszön az öreg.

Kissé összeesett, de piros arcú ember, nagy ősz szakállal. A ruhája kopottasan rendes s a kabátján ott ragyog valami medália, amely azt óhajtja igazolni, hogy a tulajdonos valamikor Kossuth-katonája volt. Ám Kossuth katonáinak nem osztogattak ilyen érmeket s a külső dekorációt ennél fogva a nagyszaladás hatvanhatos rézpénze képviseli. Ez kiabálja az öreg melléről, hogy ő valamikor vitézlett, ami ugyan nem föltétlenül bizonyos. A marsalai ezer olasz statisztikája, amely szerint háromezer meghalt már belőlük s még ötezer néhány száz él, aligha mese. Nálunk is, aki valaha egy atillát szabott a híres kávészín posztóból a honvédoknak, mind résztvett a szabadságharcban. No mindegy. Az is szép dolog s ha valakit úgy talál a sorsa, hogy nagyon szegény koldús legyen, miért ne tenné meg, amit tehet az üzlete hasznára. Ez mindig hatással van. Katonaviselet emberek tudják legjobban, hogyha béna koldúst látnak az utcasarkon, akinek a fejét ócska katonasapka fődí, azonnal a zsebükbe nyúlnak pénzért s abból több jut a katonasapkas bénának, mintha nem volna katonasapkas - pedig úgy lehet, sohasem volt katona és korcsmai verekedésben törték el a lábát.

Az öregről sem lehet tudni bizonyosat, csak annyit, hogy igen kényelmesen úzi a mesterségét. Ha rossz idő van elmarad, nyáron nem várja be a deket, hanem amint föltámad a meleg, elhagyja a helyét s olyan léptekkel ballag hazafelé, hogy ha fejedelem volna, azt írják erről, hogy fölöttébb ruganyos.

Mifelénk visz el az útja, az akácfák alatt, amelyek most virágoznak és méhek dönögének fölöttük. Gyakran látom az öreget, amint egy ősz méltóságával halad. Nemrégiben ment kifelé, találkozott egy másik öreggel az ablakom alatt. Ez a másik öreg valami vízenjáró ember lehetett, dióbarna eres karjain föl volt gyűrve az ingujj, látszott rajta, hogy dologból jön s dologba megy.

- Jónapot kívánok - köszöntött s fölnyúl a kalapja széléhez, ami tudvalevőleg mindig tisztesség.

- Adjon Isten - felelte a medáliás. - Hova mégy?

Amaz láthatólag megörült a szónak.

- Majd csak ki ide a partra - mondá. - Hát kend?

- Gyüvök innen belülről é...

Egy pár pillanatig álltak így egymással szemben, a meggörnyedt ősz munkás és az egyenesebb öreg koldús. Az utóbbi azután félre nem ismerhető fölsőbbsséggel így adta föl a szót:

- No. Hát hogy álltok otthun?

A munkás szomorúan a földre nézett, vénhedt, barna kezeit összefogta s csak állt egy-egy darabig.

- Tudja az isten - sóhajtotta. Ténföreg az embör a világban, jár előre-hátra, hogy möre tanálná a jobb sort, de csak egyfajtára akad mindig. Éppen csak hogy vagyok.

- Hát otthun?

- Otthun se jobb. Az asszony megint a száraz betegséggel van. A Miska vejem oda kubikol az Olájországba, de annak sincs semmi látszattya. Vagy keveset keres, vagy hogy nem akar küldeni. Keserves így otthun nagyon, tudja kend.

- Tudom.

- Mán csak - folytatta, amint belekeserült a beszédbe a vén munkás - addig, amíg dógozni tudok, addig dógozok. De mán ez se mén sokáig. Nem köll mán úgy az étel, mint ezelőtt. Ami vasláncot még most két esztendeje fölvettem, ma mán ha mondják: vödd fő, hozzá se nyúlok, mert hiába húzom, velem mán nem gyün. Mög estére kelve, tudja kend, úgy fájnak néha a csontjaim, hogy aszt hiszöm, most mén el tüllem az eszöm. Mán hogy asztán akkó, ha lemaradok a dologrul, oszt a Miska se gyün haza (mert semmi írását se kapjuk), hát tudja kend, akkó nem t'om mi lössz velem. Az asszony úgy is möghal addig, aszt nem féltöm, mer arra már a doktor is rávetötte a köröszöt. De hogy én - mög a két kis onokám, mert kettő van, a Pétörke mög a Jancsi. A Pétörke a küssebbik.

Amint sóhajjal kezdte, sóhajtással végezte az elárvult nagyapa. A medáliást is meghatotta a beszéd, mert azt mondta, simogatván szép fehér szakállát:

- Baj, baj.

Akkor azt mondja a munkás:

- Hát kend, hogy van?

- Nono - felelt amaz. - Vagyok.

- Most is ott lakik kend, ahun eddig?

- Ott, - mondta. - Jó hely ez nagyon. Az igaz tudod, hogy az udvarba esik mind a két szobám, de van egy kis kertöm is előtte.

- Virágos... - szólt búsan a másik.

- Nem. Csak veteményös. Mán, hogy ami idejére kikel.

- No az szép hely. Nem licitál kendre sönki?

A koldús nevetett. Az ősz szakála libegett ide-oda, olyan jóízűt nevetett.

- Hohó - kiáltotta - ojan nincs. Szeret engöm ott a gazda nagyon. Látod a múlt hétön is, hogy möghültem egy kicsit az üzletbe, oszt két nap heverésztem otthon az ágyon, napjába kéccör hosztak lé téjját neköm a gazdátúl.

Az ingujjas csodálkozva nézett reá.

- Téjját? - kérdé.

- Azt - adta a választ a medáliás és magyarázólag hozzátette: Van egy kis pézöm a házigazdánál, valami százhetven forint körül. Jó népek, hát nekik csak úgy attam oda; nem szödök utána kamatot. Oszt eszt hálájják a szívességükkel.

A munkás elborultan tekintett végig a koldúson. Nem szólt semmit, csak kezelt vele s útnak indúlt. A munkás, négy élet gondjával a vállán, meghajolva és lassan, a koldús ellenben keményen lépdelt és a botját úri nembánomsággal ütögeté a földhöz.

(1895.)

A kimutatáson.

Berta Mihály csősz, Berta Mihályné pedig, mint sejteni is lehet, a Berta Mihály felesége. Öreg pár ők már nagyon, megették kenyerek javát, élvén mindig a pusztaságnak ugyanazon a részén, ahol most is vannak. Kétségtelen, hogy az öreg Berta tanulmányos ember, aki sokat forgolódván urak körül, nagyfokú tapasztalatokra tett szert. Míg egészen el nem vénhedett s a karjaiban jobban helyén volt az izom, amire rásütötte a puskát, azt lehozta a levegőből s ily módon vadgalambjárásakor gyakran cserkészett úri vadászokkal az erdő fái alatt. Szóval ő a többenél valamivel különbnek tartja magát, amiben némi igazság lehet is. Szintúgy a felesége. Ő pedig valahányszor csak vendégség van a pusztabeli úrnál, a konyhában segédkezik s nélküle semmiféle ilyen céció nem történhetik. Fiatalkorában sokfelé cselédeskedett s nagy táblákhoz terített annak idején. Persze ma már nem úgy van, mint annakelőtte volt, amikor a nyulat és a vadgalambot csak paprikásnak ették s a valóságos savanyú lében csak az őz-féle állat jutott az urak asztalára; de az mindegy, aki valamiben nagyokat tapasztalt, az, mint mondani szokás, fölhalálja magát a világban.

E magafölhalálásnak kétségtelen bizonyítéka, hogy pár hónap előtt az öreg Bertáék útra készülődtek, hogy fölmennek Pestre. Föl is mentek, ami nem kis megütődést keltett a pusztaság emberei között. Én uram, én Istenem, mi lesz hát a világból, ha már az e fajta parasztikus nép is útra kel, bilétát vált a vonalra s utazik a vaskocsin messzire, mint akár a legméltóságosabb urak. De mindegy. Bertáék nem törődtek a szóbeszéddel, hanem ha már egyszer neki indultak, el is mentek a tött helyre s fönt időzvéen a budapesti városban két teljes álló napig, a hét végére hazakerültek.

Sokan bámulattal fogadták őket, mert részben az volt a hiedelem, hogy akkora útról nem térhet vissza az ember olyan kocsikon, miket a vasbika húz. Mert az könnyen egymásnak szalad és a vasvonalon nem lehet egymás elől kitérni.

De már akárhogy és akármint van a dolog (nem lehet abban Tamás az ember, amit a tulajdon szemeivel lát), ime megjöttek a messziről. Ez nem kis érdeklődést keltett, szétszaladt a hír sebesen s az asszonyok azonnal beszélni kezdtek róla. Lám, aki embernek rendes ember, az csak kiválik a többi közül. Az öreg Berta most sem hagyta magát, amint hogy illik is.

- Fölvitte még a feleségét is az ezredös kiállításra, szóltak büszkén.

A férjek e beszédet szóval hallgatták, mivelhogy az asszonyszavallásra nem szokás sokat adni. Könnyű úgy öreg Bertának, mert se kicsi, se nagy a háznál, s akkor mozdul, amikor akar. Továbbá a pénz is bővebben van nála, az egyetlen ember a környéken, akihez soha ki nem viszik az adóintő cédulát.

- No csak ne beszéljetök, mondták azután, - estére majd meghallgatjuk, hogy mit láttak.

Estére kelve ott is ült a kis padon az öreg Bertáné, az ura meg a malomkövön az eperfa alatt, vágva a dohányt, mert hogy az úton az mind kifogyott.

Sánta Imre lépett be először az udvarba, jövéen a homokon át egy nagy bottal meg a feleségével.

- Adjon Isten jó estét, szólt elfogódva, mert tudta, hogy az öreg Berta most királyok és országurak közül jött haza.

Azonban Berta Mihály most is csak olyan, mint azelőtt, mert azt mondja barátságosan:

- Adjon Isten, öcsém...

Lám, hát nem fajzott el odafönt a messziben. Szintúgy az asszony sem. Az a Sántánét mindjárt maga mellett ülésel kínálja a kispadon.

- Hát möggyüttek kendtök? - kérdezi Sántáné.

- Az ám, feleli az asszony.

Eközben a kutyák odakint támadnak s amint kitekintenek, látják, hogy Thurzó Zakar hadakozik ellenük. Az eb elcsittul, Thurzó bejön, utána az asszonya. Nem felesége, csak asszonya, mert csak úgy az eperfa alatt esküdtek, mivelhogy igen rajtuk van a nincsetlenség az istenadtákon. A szép fiatal Valér csendesen is lépdel, szerényen kívánja be a jó estét s félrehúzódik.

- Ej no, mondja Bertáné, - de elbujsz. Elférsz még itt a padon.

Akarva, nem akarva, oda kell itt bizony ülni, ami (akár így, akár amúgy keressük is a dolgot) nagy tisztesség.

Így vannak el egy darabig, hallgatván. A nap a tanya mögött áldozik, az udvarban árnyék van s a napsugár csak az eprek, jegenyék ágai között szilánkol elő. A háztetőről a gólya hol elmegy, hol megjön a vacsorával, amit a fiainak hozogat. A kutyák még ugatnak néhányszor, mert a szomszédságból több ember jön át, így Hab Illés, Kisguczi András. Egyszer pedig Thurzó Zakar asszony föláll a kis padról.

- Hova mégy? kérdezi Bertáné.

- Majd kihozom a kisszéket. Jó lesz az nekem.

- Már miért?

- Ott jön az úton a Károlyi Ferencné asszonyom, majd annak itt helyet adnék, feleli a Valér.

Most erre Berta Mihályné kissé izgatottabb lesz.

- Jaj dehogy, dehogy, mondja. Aki előbb jön, azé a jobb hely. Ugy volt a vonalon is, ahogy möntünk a kimutatásra. Csak maradj itt, mert ott is, aki később gyütt, nem volt benne szömélyválogatás.

Kétségtelen ugyan, hogy ezt Károlyi Ferencné asszonyom zokon veszi, de az egyre megy már. Berta Mihályné demokratizmust tanult a vasúton s hazaérve azonnal érvényesíteni kezdi.

- Ugy ám, folytatja. - Ott ki úr, ki paraszt, nincs benne különbség. Aki egyforma jegyöt váltott, az mind egyforma.

- Az jól is van úgy, mondja Thurzó Zakar, aki szívességből a dohánycsomókat sodorintja Berta Mihálynak.

Most, miután Károlyiné is beérkezett és csakugyan a kis szék jutott neki, Bertáné beszélni kezdi az utat. Előbb néhány kérdést adnak föl ez irányban s ő egy ideig simogatja elégedetten a kötőjét, amidőn aztán hirtelen így szól:

- Ott voltunk ép akkor is a kimutatásba, mikor a király kinyitotta a kaput. Szép nagy terjedelmesség ám az nagyon. Különbnél-különbféle kastélyok benne. Majd mind föltekintöttük, de némöly helyön úgy tulongott a nép, hogy oda sömmikép be nem férhettünk. Mert én is vittem a tarisznyát, a Berta is vitte a tarisznyát. De jó is, hogy el nem hagytuk, mert másként otthagytuk vóna a pénzünk javát.

- Aztán nem tévedtek el kendtök? kérdezi a Sánta Imre.

- Nem ám, válaszol büszkén az asszony. - Az állomáson gyütt elébünk egy hordász úr, hogy aszongya ű egy pöngőért elvezet a kimutatásba. Már a Berta majd mögadta neki. De aztán

mondom én: „Hajja kend, otthun egy pöngőért mindaketten kapálunk egész nap, hát mit akar kend?” Majd oda tanálunk. Nem is köllött a hordász úr aztán, hanem kinéztem, hogy merre mén a legtöbb nép, oszt én is arra möntem. Csak oda tanáltunk így is a kimutatáshoz. Annyi volt ott a nagy úr mindönféle drágaságokba, hogy csuda. Mert ép akkor nyitotta ki a kimutatás kapuját a kiráj...

Elhallgatott, tekintetet vetve az urára, aki azonban csak vágta tovább szóttalan a dohányt.

- Hát aztán? kérdik megint.

- Hát aztán, folytatja Bertáné - voltunk odafönt a kirájnál is, már hogy csak a háza udvarán. Két napig vótam én fönt, tudják kendtök, de már úgy üsmeröm én azt a Pestöt, mintha ott születtem volna. Váltig kínálkoztak a hordász urak, de mondom, neköm nem köll, mert el tudok én mönni magam is.

- Hát a kiráj szobája?

- Sz be akartunk mönni oda is, de nem eresztöttek... Nagyon sok úrforma katona van ottan...

Így beszélgetnek. A nap lement s az útszéli jegenyék között előáll a hold. A gólyák már alszanak is, az éjjeli madarak pedig most indulnak eleség után.

Sánta Bertához fordul:

- Hát kend semmit se beszél arról, amit látott?

- Elmondta már az asszony, feleli Berta, tömve a pipát.

- De hát csak többet lát egy embör, mint egy asszony? évődik tovább Sánta.

Most Bertán a sor. Hamiskásan int az asszony felé a szemével s azt mondja:

- No az igaz. Mert azonfölül, amit elmondott, még szörnyen szép lányokat láttam odafönt...

- Óh, hogy a sátán hordja el a kend haját! kiált föl a felesége, kendnek még arra is van szöme. Azután ugyan mi van rajtuk? A sok festött vékonyságon?

Ezen most már mindnyájan nevetnek, Berta pedig, hogy csak tovább évődjön, ősz szemöldökei alól a Thurzó Zakar szép Valérja felé kacsint.

- Már akár hordja, akár nem hordja, feleli, - de ez így van. Mert nem az a szép, ami szép: ami tetszik az a szép.

Valér Zakarra néz szemérmesen, Bertáné pedig csípőre teszi két kezét.

- Ejha, mondja - hiszen akkor fönt is maradhatott volna kend. Amúgy még egészen legényös a kend járása. A bajusza ugyan egészen fehér már kendnek, de hát azt majd le löhetött volna borotválni odafönt. Hátha jutott volna kendnek valami bárókisasszony? Ugy van a nótába is, hogy ép az ilyenfajta legényök után szoktak azok sétálgatni, mint kend is e?

Ezúttal az asszonyokon a nevetés sora, de kacajra is fakad valamennyi. Az öreg Berta szívja a pipát erősen, mert érzi, hogy ki van figurázva. Hanem aztán csak végig sodorítja fehér bajuszát és mosolyogva szól öreg társához:

- Nono. Semmit se löhet bizonyosat tudni a világi életben.

(1896.)

Vásárállás.

Haladunk kifelé a sógorral a baromvásárba, mert mink most lóvásárlásba vagyunk elegyedve. Ló kellene, amelyik jó volna, szép is, futós is, de szelíd is legyen, mert egy istállóban fog lakni a tehenekkel s azok nem tűrik a garázda lakót, - de azonfölül olcsónak is kell e lónak lenni, mert nem olyan világ van, hogy a pénzt drágaságokra lehessen pazarolni. Csak szűkecskén, lelkecském. Ennélfogva gyalog megyünk, bár a villamos mentén. (A tótok is így utaznak vasúton, mégis megvannak.) S mert ketten megyünk, egyre-egyre úgy is csak a feleútja esik. Jól van az így nagyon elrendezve, hogy ilyféle számításai vannak a szegény embernek, mert ezekből vígasztalásokat szerez. Haladunk hát lovak, borjúk és ökrök között. Jó por van, jó napsugár is van, e kettő együtt jár s az egyik kellemességéért el kell viselni a másikat.

A vásárban aztán ki is kerestük négyezer társa közül azt a lovat, amely épen nekünk kellett. Ezért kell előbb végigjárni mindet kétszer is, hogy az ember épen ahhoz jusson, amelynek már akkor, amikor elindult az istállóból, az volt a sorsa, hogy majd ez meg ez a bizonyos ember vegye meg. Ellenkező esetben nem olyan lóhoz jut az ember, amely neki rendeltetett s az ilyen vételen soha sincs áldás. Az olyan ló lesz, hogy a vétel után félórával megbánja a vevő, de kései bánkódásnak már semmi haszna sincsen. Mi azonban épen olyanhoz jutottunk, amilyen kellett. Hetven forintot kért érte az oláh, aki árulta, ígértünk huszonötöt s megalkudtunk ötvennyolcban s kifizettük. A lovat hazavittük, a passzust átírtuk s az oláh kijelenté, mint ez már szokásos, hogy megcsaltuk egy forinttal, mert még az a forint is neki járt volna. Azt a tiszteletdíjat értette, amelyért az állatorvos megvizsgálta a lovat, hogy egészséges-e. Mondtuk az oláhnak, hogy majd őt is megvizsgáltatjuk az állatorvossal, ebbe azonban nem egyezett, hanem elköszönt.

A dolog így most már rendben van s lehet kódorogni. Eddig is kódorogtunk ugyan, de munkában kódorogtunk, ezentúl azonban szabadon kódorgunk a vastag zöld fűvön. (Ilyen szép szőnyegje semmi más gyülekezésnek nincsen csak a baromvásárnak.) Érdemes elnézelődni s találgatni, hogy ugyan melyik kocsi honnan jött. A hosszú szekerek, azok mind svábok. Azoknak a kisafája nincs úgy odaszegezve, mint a magyar kocsiké, hanem mozog. Ezt azért tartják jónak, hogy így a ló nem csalhat, egyiknek ép annyit kell húzni, mint a másiknak. A szeg, amin a fa mozog, nem szeg, hanem egy darab vasból készített kalapács, amivel, ha útközben a kocsi baj esik, mindjárt javítgatni lehet. Ilyen furfangos a sváb, pedig csak strimfliben és papucsban jár az istenadta. A kocsik a csodálatos vékony kerekekkel, az mind magyar, de azokban is van különbség. Amelyik előtt szépen kefélt, ragyogószórú drága lovak állnak, az szentesi vagy vásárhelyi. A kóccal fődött hám pedig leginkább oláh gazdát jelent. Ilyen keveredések vannak itt berlini lókereskedőtől balkáni kupecig. Széleskalapú magas gazda fekete zsinórral varrott fehér szőrruhában olyan embert keres, aki nagy bankót kisebbre tudna váltani. Nem igen talál, mert akkor majd az szaladgálhat megint váltani, aki elváltotta. Ruhájáról székelynek lehetne nézni, csak épen abban látszik meg a szerbsége, hogy a magyar szó igen gyorsan esik ki az ajkai közül.

Jönnek amott sötét magyarba öltözött pörgekalapos férfiak, kövér, zömök valamennyi, beállhatnának kovácsműhelybe üllőnek. Magyarul azonban nem beszélnek, mert bolgárok ezek Bessenyő tájáról, vagy amiként itt nevezni szokták őket: bogarak. Ugy gondolom, érdekes egy füst alatt fölemlíteni, hogy a középkori magyar nadrág divatját egyedül a szerbség és a bolgárság viseli ma már. Mert a magyar nadrág eredetileg bő volt, miként hogy se keleti néphez, se lovonjáró néphez a szűk nem is illett. Csak későbbi francia divatok tették azzá. Hogy az idegeneken megmaradt a régi forma, a magyaron nem, ez furcsa volna, ha szomorú nem volna. Mert úgy áll a dolog, hogy a magyarnál az egész magyar ruha divatja múlik.

Van módomban benne, e sokadalom öt-hat ezer emberén végigtekinteni. Látni lehet, hogy strimfliben és papucsban jár a sváb, de magyar ruhát visel hozzá; a szerbség meg mind magyaros, sőt némely része szinte tüntet a hófehér ruhára varrott fekete paszomántokkal, a bolgár teljesen magyaros, sőt szép kékbeli magyarba van öltözve a sátoros cigány is. Csak ép a magyar kezdi elhagyni. Kabáton és felöltőn már csak imitt-amott látni magyarost, a zsinórt lehordta róla a gölya a kötött gombbal együtt. A juhász bőrnadrágjából meg apránként valami pantallóforma alakult, alul zsinóros gombbal. Olyan mint a Bach-huszároké volt, csak rövidebb valamivel s kilátszik alóla a csizma szárából egy darab. Ki tudná megmondani, mely szabó találta föl ezt a divatot? Alighanem egyszer valamely cifra legény, hogy különb legyen a többinél, ilyen hasított magának a szabónál s a többi utána ment.

A divat itt is csak így készül. Ki hinné, hogy a pusztai emberek között akad olyan, aki ráér arra, hogy a csizmában divatozzon. Mert az úrféle is, ha már csizmát húz, semmi módon olyan magyar vágásút föl nem venne, amilyent az öregapja s az öregapjának az öregapja viselt, hanem vágottszerű kell neki, mert ilyen visel az angol herceg s a bajor paraszt. Pedig ha a honvédtiszt pantallójához magyar csizma van rendelve, az úr is hordhatná. De nem így van s bizony már a pusztai legény is levágtatja a magyar formát a csizmaszárról s büszkén jár benne, mert lám, ő nem olyan paraszt, mint a többi, aki még magyar módot visel. Az egész dologban csak annak az egynek örülhetünk, hogy ha majd minden pusztai legénynek s embernek ilyen ujmodi csizmája lesz, az úrféle bizonyosan visszatér a magyar formához, mivelhogy amaz a parasztos. Addig ugyanis, amíg csak az osztrák paraszt viseli, addig nem parasztos. Akkor válik azzá, ha majd a mienk is hordja.

Bár erről úgyszólván hiába írkalunk akármit, mert nyilvánvaló, hogy minden ember csak olyan kalappal köszönhet, amilyen van neki. Ehelyett tanácsosabb, ha a sátorok közé megy az ember, amelyek alatt már sok magyarok és egyéb népek vannak. Áldomást isznak és esznek is hozzá ételt. Igen víg a világ az asztaloknál. Egy sátorban a harmonikás ember muzsikál és énekel hozzá. Vén ember már nagyon és még mindig sújtja az átok, mert szeretett. A tanyaiak mosolyogva hallgatják a kiváló dalost s egy-egy krajcárt a tányérjába dobznak, mert ily jól komédiázik. Ide ne menjünk. Más sátorban cigányok vannak, Isten tudja mely faluvégről. Ide se menjünk, mert itt sem a mi népeink lesznek, ezt majd inkább a bácskaiak keresik és nótákat húzatnak velük, ha jól ütött be a vásár. Itt egy nagy darab földön nem szeretik s nem is tűrik meg a cigányt. Minden kapitányságban van annyi zeneértő, hogy vasárnap minden tánchelyhez telik belőlük banda. Ezeket hangászoknak nevezik, de mostanában a kis kutyáknak is ezt a nevet adják.

A harmadik sátorban mégis megtalálható a magyar banda. Két ember az egész, de mégis csak banda, mert épen olyan nagy zöngéssel van. Az egyik a klárnétos, aki fújja a nótát hangosan, a másik pedig a kíséret, egymagában nagybögő, brácsa és kontrás. Muzsikája csodálatos eszköz, pusztajárókon kívül más aligha ismeri, legföljebb ha ilyen vásárokon látta, azonban kevesen szoktak érdeklődni e fajta egyszerű dolgok iránt. Egy gyerekkoporsó forma készség az egész. A neve furfangos: tekerőnek neveztetik, mert olyan hajtókája van, akár a köszörűkönek. Amint, hogy köszörűkő van is benne. E fölött húrok vonulnak, rézből, acélból és birkából valók, négy darab. A láda tetejéből pedig fapálcák dugják ki a fejüket.

Ez a külső testállása és a belső mivolta. A nótázás rajta igen egyszerű, csak a nótát kell ismerni és fül is kell hozzá valamennyi. A szűrös egyik kezével hajtani kezdi a köszörűkövet, a másikkal pedig a fapálcákat nyomogatja a láda fölött. A pálcák a húrokhoz szolgálnak s velük ép azt nyomja a szűrös a forgó köszörűkőhöz, amelyiket épen akarja. S mert minden húrnak több pálcája van, különféleképp reszeli ki belőlük a köszörűkő a hangot. Ez a kíséret aztán a klárnéhoz, mit inkább pikulának is szoktak nevezni. A köszörűkő oly módon rezgeti a húrokat, hogy aki először hallja, el nem tudja gondolni, hogy ugyan honnan jön elő az a sok

szó, amelyek mindegyike épen beleillik a nótába. És aki először látja, hogy miként billegeti az ujjait a fapálcákon a szűrös, az jut az eszébe, hogy nem-e ebből a gyerekkoporsóból támadt a zongora?

A népek hallgatják. Mondja is ám a klárnét meg a tekerő a pusztára városi cselédkedéséből kalapos dáma gyanánt visszakerült leány nótáját:

Most gyüttem Szögedébül,
Abbúl a hirös nemzetségbül.
Kalap van az én fejemön, nem kendő,
Én vagyok az igazszívü szerető.

Szép az ilyesmi. Bicskafokkal kedvvel dobolnak a söröspoharak oldalán a népek, hogy adjanak még. Fiatal bolgár család jön be a nyíláson, asszony meg ember. Nem udvariasságból van ez így írva, hanem mert tényleg az asszony van elül eresztve. Magyarán az ember jár elül, van is ebben igaz sok. Mert lám, hogy az asztalok között hely után most az asszony előzködik, annyi szem pillantását kénytelen fogadni, hogy belepirulna, ha már egyáltalán pirosabb lehetne. Csak utána aprózkodik a zömök vérbeli vér az ezüstgombokkal. Sugár szentesi legények, kiknek férjürem karszügyig sem ér, mosolyogva tekintenek rá, széles tuskó lábain azért csak nyugodtan biceg be a bolgár, mivelhogy az ő válla meg azokból hármat is elbir. Leül a menyecske a sok szép katrincában, de biz bármennyi sok is az, csak kötő az és semmi más, melynek egy része elül lévén, más része hátul lévén, térdig csak a csinos egy ingben marad a lelkem. Szép az ilyesmi is.

Továbbá svábok is jönnek, helyet keresvén ezen a szép vidéken. Délfelé jár az idő és minden sátor telik már. Szorongani kezdenek a padokon és Buza uram, a sátoros, egyszerű felszólítást intéz a népekhez, mondván:

- Aki rég itt van mönnyön haza.

Buza uram ezt minden vásáron elmondja és a népek minden vásáron nevetnek hozzá, hogy ejnye de játékos a tömérdek gondja közt is. A sváboktól pedig kérdi, hogy kell-e pecsenye nekik. Pecsénye nekik nem kell, mert azt hoztak magukkal, ki is rakják a tarisznyából. Bor kell; de hogy a bor? Biz az negyvennyolc krajcár. No az drága, az sem kell. Hát a leves hogy egy fazékkal? Az tiz krajcár. No hát, az kell nekik. Ej de jó leves! No még eggyel. A sátoros a fejét csóválja e csodálatos vendégek fölött. Ha sok ilyent adna az Isten, el is vihetné az ördög azonnal a sátrat. Azt mondja egy vékony, de igen vékony sváb ember: Ham nejn ur kritten pizs to hájt in da frü, un jec hama vida nejn c'reitn in da nacht. E szerint mégis csak van némi joga ennek a papucsosnak ahoz, hogy kanalazza a levest. Tizennyolc óra lóháton: ez elég volna egy magyarnak is.

Jönnek ám azonban befelé a koldusok is. Az igazán csúfság volna, ha ők elmaradnának, mert pénzosztásban minden jóra való embernek csak ilyenkor telik kedve. Jönnek különfélék a nyomorúság azon százalékából, kiket a statisztika feltétlenül e világbeli élethez rendel: egyik süket, másik vak s mint a dorozsmai nóta mondja: neki mén a másiknak. Jön köztük két mankón egy lehetősen széles ember. Nincsen ennek az embernek semmi baja sem egész felső testében. De még egyik lába is tökéletesen rendes. A másik is, de csak térgyig. Azontúl kezdve el van aszva. Vékony, miként az esztendő gyermeké s bármely erős ember három ujjal ketté tudná roppantani. Nyomorúságának e részét két mankón meztelenül hordozza az ember és gonddal van rá, mert hiszen lábszárának e mód fölött való elsoványodásából él ő (s úgy lehet: otthon hat gyerek). Közben az asztaloknál mindenki eszik, mert dél van. Nem tagadom, de igaz lélekkel nem is tagadhatom, hogy jól esik az étel a sok csavargás után: pedig e nyomorék ember hordja ám az aszott lábát az asztalok között köröskörül. S lám azért

tarisznyáznak mindenütt és krajcár szedése szempontjából mindenki a zsebébe nyúl, mikor a koldus szóttalan elötte megállván, reá tekint.

E mondás igazsága alól mindössze a svábok veendő ki, mert azok mit sem adtak, de még rajtuk fölül is volt egy magyar, ki semmit sem adott. Ez bizonyosan rossz vásárt csinált.

- Hát - mondta - úgy járjon az embör keze örökké a zsebbe, mint a kútba a vödör?

Nem felelt rá senki. A pikula és a tekerő hallgatott, mert míg koldus jár bent, nem szokás a nótadal, hogy hagy hallatszanak az áldások, miket a lábatlan kíván. Ő elkívánta mindenkire az áldást és Isten segítségét kérte mindenkinek a munkájára külön-külön. Csöndben szokás ezt hallgatni s csönd is van ilyenkor. Mígnem egy ember a nagy némaságban a fogai közé dugja a bicska hegyét és amellől így vél:

- Ennyi áldás mögér egy pézt...

Az egész sátor fejbólintása tanu rá, hogy igenis, ennyi áldás egy pénzt, egy kis pénzt megér.

(1897)

Almaszüret.

Az almafa fiatalkorába zsenge, játékos és bohó állat. Ilyenkor még nem gondolkodik komolyan, csak örül az életnek, a harmatnak s fényes, világos leveleit gyermeki szeretettel terjeszti csókra a napsugár elé. A gazdája örzi, karózza, hernyózza, ha ráér, locsolja is és különféle erős táplálékot ad a gyökereire, gödröt is csinál az esővíznek a fája körül: az almafának mindez tetszik és érte adózik a gyümölcseivel. Így élnek ők ketten, a fa meg a gazda, egymást kölcsönösen támogatván.

Később, idő multával kezdi észrevenni az almafa, hogy a gazda szeretete az ő irányában meglappadt. Nem úgy van már, mint azelőtt volt. A kedvezetések elvesznek s eltűnedeznek. A gazda más, fiatalabb fákat kezd szeretni, azokat ajnározza, karózza, árkolja, emerre pedig már nem sok ügyet vet.

- Elég erős vagy már, - gondolja, - hogy a magad lábán is megélj.

Legfőlebb megnyírja olykor, amit emberi nyelven tisztogatásnak neveznek. Fiatal hajtásait, sarjait, amit a fa legjobban kedvel, ollóval lemetszi, bicskával, fűrészszel levágja - s ezt ő tisztogatásnak nevezi ama fa irányában, amely neki annyi időn által rendben és becsülettel szállította ízes gyümölcseit. Amiket a gazda leszedett, belőlük jól lakott, a gyerekeit is vele étette, a csomáját a kutyának vetették, hogy megegye, az egészen hitványosát a disznónak adták, a félig férges javát levágták, megszáritották bagolytüdőnek s eladták a városi kofáknak s így pénzelték a fából, amelyet elhanyagoltak, nem törődtek többé vele, hanem csak nyírbálták és tépték, ahogy legjobban a hasznukra esett.

Az almafának ebben az időtájban kezdenek az érzései föltámadni az ember ellen, látván a tulajdon maga kifosztását. Ilyenkor meggondolja a dolgot, az egész életét. Védekezni kezd. Már nem fordítja többé minden erejét arra, hogy minél több gyümölcsöt juttasson a gazdának, hanem az erejével inkább magamagát erősíti. Vastagítja a tulajdon törzsét, hogy ki ne döntesse mindenféle szélvihar s nagy, hosszú, lombos ágakat nevel, amelyek sátorformán hajolnak a homok fölé s nem engedik be a napsugarat az alattuk levő szőlőtőkékhez, hogy azok se teremjenek a gazdának.

Mint ő maga sem. Az öreg almafa látván a viszonyok változását, elhatározza, hogy ezentul csak minden második esztendőben terem. Meg is tartja, szigorúan és konokul. Ha az egyik évben termett, a második évben nem ad semmit. Gondolja magában: úgy kell a gazdának. Nagy szocialista az öreg almafa és sztrájkol.

De nem kell hinni, hogy csak egymaga teszi ezt. Az almafák szervezett szocialisták és tömegsztrájkokat csinálnak. Ha megkötik magukat, nem terem egy sem. Dús leveleik között csak nagy elvétve akad egy-egy gyümölcs, az is férges, színetlen, gyámoltalan. Aki ilyen nyarakon nézi az almafákat, nem tudja megérteni, hogy minek is ültetik, mikor, mint látnivaló, semmi haszna sincsen.

A másik esztendőben kell azonban megnézni e haszontalan kötözködőket, hogy mit művelnek, ha jó kedvük van. Ha mérgüket a gazdán már kitöltötték s a jobbik eszükre térnek. Mikor kezdik belátni, hogy valamit csak nekik is tenni kell, mert különben fejszével esnek a derekuknak. Pedig az almafa szeret sokáig élni. A jó homoki földben, bármennyire bolondos is az alföldi, hol nagyon hideg, hol nagyon meleg az időjárás, hatvan-hetven esztendő nekik meg sem kottyán. Az őszi baracknak a fája tíz év alatt mond bucsut a földi életnek s a tűzre kerül, a hatvan éves almafa pedig, mint mondani szokás, erőteljes férfikora delén áll s amelyik esztendőben nem sztrájkol, több rajt a gyümölcs, mint a levél.

Mint az idén is, mikor szüretje. Mert nemcsak szőlőszüret meg krumpliszüret van, hanem van almaszüret is. A dús fás szőlőskertnek bájos képe, nevető tekintete van ilyenkor. A régimódi szőlőben sok a fa. Az újabb elmélet ennek ellene mond s fölállítja a maga vagy-vagyát: vagy szőlőskert legyen a földből, vagy gyümölcsös kert, de a kettőt összekeverni nem szabad. Mert a fa alatt nem terem szőlő. Ez sokban igaz, így aztán sok helyen csak az őszi barack fáját ültetik a szőlőben el, mert az olyan kicsi is, ritkás is, hogy úgyszólván semmi árnyékot sem vet.

De a régi módi gazdálkodás másként gondolkozik. Azt mondja, hogy igaz ugyan, hogy a szőlőtőke a fa árnyékában kevesebbet terem, mint különben, de hát azért van eset rá, van oly esztendő, hogy a nemfás szőlő sem terem. Azután azt mondják, hogy a nem fás szőlő csak gazdag embernek való, akinek van heverő pénze. Mert a szőlőre tavasztól őszig folyton csak költeni kell s pénzt csak újborkor lehet belőle látni. S a munkája egyre több. Valamikor csak a nyitás, kötözés, a kétszer való kapálás, szüreti munka, meg a döntés volt. Ma ott van a karózás, kapálni is háromszor kell, locsolni is háromszor: hogyan bírja mindezt ki őszig bárki is. Folyton csak szedni elő a pénzt a zsebből, bele meg nem tenni semmit?

- Csak a mesében vannak olyan tarisznyák, hogy mögteröm benne a tallér, ha nem is rakják bele, - véli a régimódi gazda.

A gyümölcs azonban már korán jövedelmez, lehet vele piacozni. Elsőnek jelenti magát a cseresznye a földi eperrel, azután megérkezik a meggy, jön utána a barack, nevetni kezd a nyári alma, utána haladnak a kacsal- és sárgakörték, vele csaknem együtt a szilvák, azután sereg-hajtóul az őszi almák, amik télire eltenni valók, minél fogva téli almáknak is neveztetnek.

Hát ezekből történik a pénzelés és ez a gyümölcsféle segíti a gazdát abban, hogy hízlalhassa a szőlőt, amely majd csak akkor ad pénzt, mikor már közel jár az idő ahhoz, hogy a hó leessen. Mert, mondják az emberek:

- A szőlő sokáig hál kint. Már minden betakarodott földel alá, a szőlő még mindig kint van, még mindig nem ad semmit, csak várja, egyre várja a pénzt.

És a pénzt bele kell tenni. Akármennyi fáradsággal jár, bele kell tenni. Adja neki az alma, meg a többi. Ez olyan takarékpénztár-féle, mint a malachízalás. Amennyibe a malac föl-hízalása belekerül, ugyancsak annyi pénzért hízott disznót is lehet venni a piacon, de hát hol van annyi pénz egyszerre együtt? Emígy meg, naponkint a garasok valahogy csak beletehetők a tisztelt malacba, akárcsak perselybe: nem hiába van malacformája ennek is.

Azután meg azt mondják: ha gyümölcs nem terem, terem a szőlő. Ha a szőlő nem terem teremni szokott a gyümölcs s mégis valahogy át lehet kínlódni a rossz esztendőt. Ezért szeretik nagyon termelni és leginkább az alma az, amelyben régtől fogva a kedvüket lelik. A nép nyelvén ennek is van a legtöbb neve, amik már a régi szőlőkben ismeretesek voltak. Szilvának, baracknak valami ötféle nevét ismeri. Potyókaszilva, kékszilva, lószeműszilva, magbaváló. A barackba ott van a koraérő, az őszi, sárga, a kopasz, a duránci. A körtében a borizú, a búzával érő, a császárkörte, nyakaskörte, tojaskörte, dámakörte (ez bizonyára olyan finom, hogy csak dámaknak való). De már az alma több neveken tisztelendő. Ott van a borizú, azután a nyári selymös, az őszi selymös, a szercsika. Azután jön a szentiványi alma, a Jakab-alma, a pogácsa-alma. Meg még jön a juhfarkalma, a véralma, a dallosalma, az aranyalma. Öreg szőlőkben ezek szoktak a termők lenni. Ami idő előtt leesik a fáról az faalj-alma, amit pedig az oláhok szoktak tutajokon hozni s vékaszámra mérik, azt teljes megvetéssel fűzfalmának nevezik, mert olyan keserű-savanykás, mintha fűzfán termett volna.

Mikor aztán mind ez a soknevű almafa egy esztendőben egyszerre teremni kezd és még azután dúsan termő a szőlő is: ez a látványosság a legszebb festett képpel fölér. A szőlő is már tarkulásban van, a fákon pedig a színek tömérdek változatában hevernek egymás sorában

gyümölcsök és levelek. Alul a sárga homok, felül a kék ég fehér báránnyelével s az égi báránnyok között lassan sétál a pásztor, a „szárító csillag”: a nap.

A gazda lelke ilyenkor örömmel és aggodalommal teli. Amiként az öreg Budaváry fordította a nagy görögöt: kétfelé gondolkozik szőrös mellében. A szőlőnél az bánja, hogy sokat, nagyon sokat ígér ugyan, de nem lesz-e épen emiatt rossz és gyöngye a bor? S akármilyen lesz is, nem szalad-e a sokasága miatt nagyon le az ára? A gyümölcs töméreksége meg egyenesen ijesztő. A szedés, kosarazás, tisztogatás, zsákozás, fuvarozás, piacozás sok munkája jár vele, ami mind pénzbe kerül, az ára pedig alacsony és leszáll. Van, aki fölsóhajt:

- Az Isten áldja mög ezöket a fákat, de sokat adnak...

Hát bizony, a sok néha több az elégnél. A termés aljább részével még csak piacozni sem érdemes, ilyenkor a lovak az urak, mert széna után gyümölcsöt kapnak konfektnek.

Egyedül csak az öreg Vetró Soós János maradt nyugodtan, miután öreg lévén, tapasztalt is. Ő inti a panaszkodót, mondván:

- A nincsenre köll haragudni, nem a vanra.

Hát jól van. A tanyaudvarokban a kocsikat este elkészítik az útra s a fáradt emberek ledőlnek. De amikor az éjfélt üti a sétálás óra, megint talpon vannak. Amazt úgy hívják: elkászolítás, emezt pedig: kászmálódás. A lovakat fogják be, előbb megitatván. A János szokott piacozni, de a János most nem hajthatja a lovakat, gyümölcsszedés közben fölborulván ugyanis a taroglyával. Az ilyen kétlábú létrának valamelyik ága ha beleszakad a homokba, könnyen feldől. Szélesebb talpát kellene neki csinálni. Télen volna erre ráérős idő, de télire elfelejtik s a jövő évben, ha lesz mit szedni, megint fölbukik a János vagy a Mihály a taroglyával.

Különböző messzi tanyákból éjféli sötétben indulnak el a kocsik, hogy idején a piacra érjenek. Lassú és unalmas dolog ez, csak lépésben lehet menni, hogy a gyümölcs a kosarakban össze ne törjön. Hajnal van mire beérnek, igyekezvén jobb helyet szerezni a kocsisorok között. A földolog minél hamarabb túlesni a vásáron, azután haladni hazafelé, mert annyi maradt még a fákon, hogy meg sem látszik rajtuk, amennyit már leszedtek róluk. Hát veszik, veszik, leginkább a „szödők”. Szödőnek neveztetik az, aki nem a maga számára vásárol, hanem megvesz mindent, amit csak lehet, hogy azután vasúton küldje idegen országokba. Ez esetleg jobb árat is ad, mint más, de földolog, hogy a gyümölcsön egy szikra törődésnek sem szabad lenni.

Hódi Pál irigyen mondja a szomszédjának, Sánta Pálnak:

- Kendnek mindön kosarát mögvötte a szödő. Kendtök nagyon értenek a kosarazáshoz.

- Én nem, - feleli Sánta, kászmálódván már, hogy indul hazafelé. - Én csak szödöm, mög hordom be a kamrába. Az asszony kosarazza.

- Kend szöröncsés a feleségivel, szomszéd, - véli Hódi. - Kend boldogul vele.

- Hát, - mondja Sánta némi büszkeséggel, nem mondhatom, hogy nem... Az embör ne lögyön kocsmás mög kártyás, az asszony ne lögyön nyelver, aztán... aztán hát ebben van mindön.

Hódi most már egy kicsit gúnyolódni szeretne:

- Kendtöknél talán soha sincsen pörölés? - kérdezi.

- Hát, - felel a szóra Sánta, - nem mondhatom, hogy nem. Kés, kanál nem esik csördülés nélkül. De ha én mérges vagyok, az asszony vöszi a kosarat, aztán kimögy a földbe. Ha az asszony haragos, én kimögyök az istállóba.

Hallgat egy kicsit, majd hozzá teszi:

- Mert a földolog, hogy gyújtat ne lögyön a házastársak között.

Már indul is Sánta hazafelé. Az emberek, akik még ottmaradtak, sűrű fejbólintások között néznek utána, mert valóban úgy áll a dolog, hogy csak gyújtat ne lögyön a házastársak között.

(1899.)

Történet a gyerekekről.

- Nohát most már hogy leszünk, szücsök? - mondták tehát az emberek, látván Viktor állapotát. De nemcsak az emberek mondták, hanem a leányok is sugdostak egymás fülébe, olykor sikítva nevettek, az asszonyok pedig, ha a tanyákon találkoztak, csóválták fejüket e világ rosszságai fölött.

A Viktor leány, meg a János legény története ez, ama mindennapi, amely oly gyakran meg-esik s megesett Viktor is. Hogy János húzott a Viktorhoz s hogy Viktor az életét adta volna Jánosért, magától értetődő. Már régen ismerték egymást, e helyeken ugyanis nem a bálakban ismerkednek meg a fiatalok, hanem mint gyerekek a mezőn, állatlegeltetés közben, azután pedig a dologon, ha kapálni, szénát gyűjteni, szüretelni járnak.

Mert bár János apja - az egész ügy alapja itt kezdődik - a vagyonról táplált külső fogalmak szerint a vagyonos emberek sorába tartozott, azért János is csak úgy elment napszámba máshoz, dologra, mint a többi. Mert hiszen valóban céltalan állapot volna, hogy, mivel otthon a munkálni való földön minden dolog elvégezve van, akkor ölbe tegye az ember a kezét és nézze tétlenül az idők folyását. Ezt ők nem teszik, valóban nem teszik: úgyis elég pihenő napot hoz a tél a maga szürke hónapjaiban. Továbbá János apja tanyáján a pénzgyűjtő szándék erélyesen mutatkozott. Az apja maga szerezte, amije van, béreslegény sorsból vergődött elő s igen meg tudta becsülni azt a sorsot, ha valakit tulajdon maga gazdájává tesz az Isten. Kedvező sorsa mély hálával töltötte el az Ur iránt, többször misét is mondatott a tanyaudvaron, de másrészt a maga életét forgatva elméjében, Jánost is az egyszerű és küzdő élethez óhajtotta szoktatni, mert csak így lelhető fel a valódi boldogság. Másfelől abban a nézetben volt, hogy haladjunk a korrallal, miközben talán inkább az erre való erős szándékot óhajtván kifejezni, a halladjunkot mindig fölösszámú el-lekkel mondta. Minden tanítást szívesen elfogadott, a gazdasági előadásokra eljárt s annak idején fokozódó rémülettel kezdte hallgatni a belterjes gazdálkodásról szóló tanokat. A belterjességtől ijedt meg; nem tudta, mi az a bel s mi az a terj: a dolgokat valóban sokkal okosabb emberek sem mindig tudják. De volt hozzá ereje, hogy ne riadjon meg végkép, csak hallgatta megint tehát s utóbb boldogan, mosolyogva állapította meg, hogy voltaképpen kerítéses gazdálkodás ez, minek nyomán az öreg eperfát is kívágta, hogy belőle a kerítéshez karókat csináljon, mondván: majd nő addig új eperfa, míg Jancsi annyira emberkedik, hogy feleséget hoz a házhoz.

Nőtt is a fa és Jancsi egyszer monda, hogy ő feleséget hozna a házhoz. Nem volt nekik több gyerekük, evvel a Jánossal együtt összevéve volt nekik egy s megütődve hallgatta János apja, hogy János el akarja venni a Viktort. Komoly idők voltak ezek és lelki keserőségek árnyai borultak e szigorúan tiszta és rendben tartott tanyára. Mert tudvalevő, hogy minden botnak két vége van s ezúttal a bot másik vége az volt, hogy hiszen a Viktor afféle nincsetlen semmi. Az apja csak kapás, másnak a keze-lába, akkor küldik el, amikor akarják s mondta János apja:

- Ugyan hova gondolsz, János?

- Hát pedig már csak így gondolom, apám - mondta János szomorúan, mert tudta, hogy efféle kötözködések fognak történni.

Az öreg ember végignézett a fiún s kurtán mondta:

- Hát pedig ide nem hozod. Ami nem lehet, az nem lehet.

János ismerte apja határozott beszédét, nem szólt ennél fogva semmit, hanem az édesanyjához folyamodott. Ahogy a kamrába ment foglalatoskodni, utána óvakodott és ott mondta neki:

- Édes szülő anyám segítsen rajtam.

Az asszony rábámult. Az erős, csupa akarat férj oldalán ő oly semminek tudta magát, hogy az eszébe sem jutott, hogy még ő is tehetne itt, ebben a dologban valamit. Hát hiszen igen. Mikor ők összeálltak, más világ volt. És amikor János született, még nem is voltak pap előtt, nem is értek rá, pénzük nem volt hozzá, mindaz csak később történt... De most? Mit tehessen ő? És János bevallotta neki, hogy ők is csak úgy vannak, ők sem voltak még pap előtt s lám, már mégis...

Az asszony nem felelt. Hirtelen támadt sápadtság borította el, majd a meleg kezdte lelni, a forróság átfutott rajta, amidőn az eszébe ötlött, hogy az voltaképpen neki unokája lenne. A kamrából tehát szóvalan kifordult. Jánost otthagya és bement az öregéhez:

- Baj van, János - mondta.

- Micsoda? - mondta az öregebb János.

Az asszony beszélt, ahogy ők szoktak, abban a régi szerény módban, hogy önekik kend a férj, de a férjnek te az asszony. Beszélgettek egy darabig, az öregnek pattogó szavai ki is hallatszottak, ifjabb János az ereszet alatt hallgatta. A szavak mind mérgesebbek. János gondolta, hogy bemegy, de nem kellett, mert jött kifelé nagy sietve az anyja s utána rohant fölemelt karokkal az apja, hogy majd megütné. János ilyent még nem látott mióta élt, keze önkéntelenül nyúlt az ereszet kerítéséhez támasztott szénavonó után és a szigonyt az apja melle elébe tartotta.

A megdermedések és hihetlenségek pillanatai ezek. Rohan vissza az asszony és rángatja Jánost:

- Te! Apád ellen!

Amott az öreg, mérgében állva a hegyes vas előtt, emitt e fiatal, elszánt, szívben és lélekben egyaránt keserű. Áll ott egy darabig komoran és sötéten, azután messze eldobja a szénavonót, hogy remegve áll meg a homokban; ő maga az istállóba megy, hogy a ló nyakára borulva elrejtse égő könnyeit.

Aznap nem ettek. A másnap sem hozott valami különösen jó időt, a gyerek nem ment be a házba s estefelé elhaladt Viktorék felé. Egy legénytársa, akivel találkozott, gúnyos szavakat vetett feléje, csaknem birokra mentek, de azután amaz azt mondta neki: - „Előbb csinálj rendet ott, ahol bajt tettél.” Belátta az igazságot, haladt az útjában tovább, de abban sem volt köszönet: Viktorék szegényes vityillójában az apa szemrehányásai fogadták és a sápadt, beteg Viktort egyedül találta.

- Hát a gyermek? - kérdezte János reszkető hangon, pedig az ő szavuk nem szokott reszketni, hanem hát a hirtelen egymás tetejébe zúdult lelki viharok megviselték. - Hát a gyermek? - kérdezte ismét és a szomorú Viktor még szomorúbban felelte, hogy a gyermek már bent van a városban, itthon nem tarthatták a törvénytelen, hát bevitte az apja tegnap a lelenházba. Azután egyikük egyik felé, a másikuk másik felé fordult a falnak s megint csak sírtak egy sort. Meg még azután bejött a Viktor apja a szobába és azt mondta Jánosnak:

- Eredj innét a pokolba. Ne szaggasd már a szívünket, eleget szaggattad már.

- Jól mondja, kend, - sóhajtott János, - csakugyan a pokolba mék, ha hazamék.

Hazafelé ment, a szőlőkerítésen keresztülugrott, hogy ne is lássák s ismét az istállóba ment, hogy ott hál. Aludni azonban nem tudott, ő is forgatta elméjében sorsát, hogy mit tevő legyen. Apját már el tudta volna hagyni, de az anyját nem. Ismét mondhatatlanul elnehezült a lelke arra a gondolatra, hogy az apja ő végette meg akarta ütni az anyját. Azután hirtelen az jutott az eszébe, hogy talán Viktort is megütötte ő végette az apja. Felugrott az alomról, hogy el-

megy Viktorért, azután ketten elmennek a gyerekért, aztán elmennek világgá. Az apja is csak így volt, mégis megélt.

Ekkor hallatszik, hogy jön valaki a homokban. Az istállóajtón beszél az apja:

- Hallod-e, János?

Azt mondja emez:

- Nem hallom.

- De az apád teremtésit, - véli az apja, - most énnálam van a szénavonó.

Elkeserülten feleli a sötétben a legény:

- Jobb annál a vasvilla. Az meg énnálam van.

- Ne bolondulj, János - mondja az öregebb János. - Holnap korán befogj, aztán megyünk Viktorékhoz.

Szólna már erre a legény, menne is az apja elébe, mondván búnbánattal: édes, tanító apám, de sötét van, az öreg pedig már a homokban ellépkedett. Őt magát pedig oly belső örömök érik, hogy a hajnalt álmatlanul alig várván, már szerszámzásba fog. A béres segíteni akar, de elintí, mondván:

- Ne bánd.

A befogott lovakkal a ház elébe áll. Az apja kijön és mennek. A homok ugyan akkora a közön, hogy gyalog hamarabb oda lehet érni Viktorékhoz, mint kocsin, de hát ha az öregnek éppen csak ez a kedvtelése, hát jól van. Oda is érnek, mint már ez szokásos és a kevély ember a fiával a házba megy.

- Hol a gyermek? - mondja.

- Hja, a gyermek odabent van a városban, a lelencházban.

- Az én unokám a lelencházban? - mondja a megtört kevély ember.

Mindnyájan a kocsira ülnek és meg nem állnak addig a házig a városban, ahol az elhullajtott gyerekeket tartogatják. Oda beszélnek s az irodában az úrfélétől a gyermeket kéri. - No az nem úgy megy, olyan gyorsan, - mondja az úr, - hanem hát mi neve van a gyermeknek.

- János, - mondja halkán Viktor.

- János. Hát milyen János?

- Kútásó János.

Hajh, kis Kútásó János, hajh, hajh, keresnek a csodálatos nagy könyvekben, de nem találják. Hát hiszen nini. Utóbb jut a Viktor apjának az eszébe, hogy Kánya néven jelentette, mivelhogy az ő csúfnéve odakint Kánya s úgy gondolta, hogy az ilyen csúfságot alkalmasabb a csúfnéven jelenteni.

Az úr megint dúrkál a könyvekben, azután azt mondja:

- A gyermek gyenge volt, tegnapelőtt meghalt, tegnap eltemették...

...Viktor hanyatthomlok bukik előre, de az öregebb János megfogja. Ki kell vinni a kocsira, maga járni nem tud. A fiatal János hátulról támogatja, vállait szelíd szeretettel emeli. A Viktor apja pedig, meg az öregebb János, akik eddig nem fogtak kezét, most kezét fognak s erre a két összefogott kézre ülteti a fiatal János a Viktort, hogy a kocsihoz a halottas házból kivigyék.

(1900.)

Cselédek.

I.

Nem fiatal leány az Örzse leányzó, sőt alighanem a harmincadik esztendejét már betöltötte. Szépnek sem lehet mondani, ellenben selypes és az egyik lába is hibás. Nincsen senkije a világon, csak anyai részről van valami ángyija. Cselédnek azonban kitűnő a gyerekek mellé, a becsületessége ellen semmi kifogás nem emelhető. A házból el nem kérdzik, hacsak nem valamely aranyemű vásárlása céljából, továbbá ha kérője akad, elmegy az ángyija lakására, hogy megszemlélje a legény. Viselkedésében szerény és szófogadó s bár munkája kissé öreges, ellene mi panasz sem lehet, mert teljesen hijával van azon hibáknak, mik már a vidéken is kezdik előzőlni a cselédséget. Hűség és becsületesség: ez volt régen a cseléd rendes mértéke és ha ennek megfelelt, apróbb hibáit senki zokon nem vette; mert mindenki gyarló és hiába van négy lába a lónak, mégis megbotlik. De azt panaszolni nem lehet. Például itt szolgál Sebők Antal huszonkilenc év óta egyfolytában, mint szőlő kapás. Óhatlan, hogy ennyi idő alatt némi hibái ne estek volna, ám annak, aki rendes foglalatban tartja az eszét, nem azt kell keresnie, hogy e jócska idő alatt az öreg Tóni miben hibázott, hanem hogy miben volt hasznos. Akkép kell lennünk Örsével is, ki ezuttal most a szóban forog és neki, jól tekintve a dolgokat, elismerés adandó, mert a gyermeknéppel szeretettel tud bánni. A szeretetnek semmi köze sincs a tudományhoz, mi onnan látható, hogy Örzse sem nem olvas, se nem ír. Az eszének e kurtasága az oknál fogva örvendetes, mert így megmaradt annak, ami és nem ronthat a gyerekeken semmit. Rinaldóék és Marinelliék, mind az ő teljes részvétele nélkül létesülnek; nem tud mást, csak az ódon, régi meséket, amiken nincsen cafrang. Mink is azon nevelkedtünk s mint példa mutatja, mégis felnőtünk (mert növendő az embercsont, ha táplálkozik az ember).

Így neki itt semmi baja sincsen, itt is maradhatna még él, de bizonyos, hogy nem marad, mert férjhez akar menni. Más leány is van, aki férjhez menni akarna, de nem bír, mert nem veszi senki. Örsét ellenben vinnék, kérője elég gyakran akad. Néha nagy családos, özvegyen maradt munkás ember, más alkalommal ismét legényféle népek. Hogy így keresik, annak az oka a vagyonában rejlik, mert pénzes a lány. Ruhája nagyon sok van, némely részét, mit még föl sem vett magára, az ángyijánál tartja. Egy nagy láda tele van vele. De azért olykor csak vásárol. A közös idegroham, az emberbe olykor minden igaz ok nélkül beleütköző vásárlási kedv nála is otthonos. Nem sajnál olyankor tizenkét forintot egy slingelt alsószoknyáért... - Miért veszed, mikor már annyid van? - feddi a gazdasszonya. - Hogy több jöjjön - feleli a koros leányzó. Az aranyeműt is szereti, legutóbb huszonhat forintért vásárolt „metáj”-t. Ez mind onnan tudatos, hogy mikor ilyen vásárlókedve támad, pénzt szokott kérni. Egyébként nem szedi ki a bérét, hanem az fertályonként a takarékbeli könyvébe beíródik. Cselédsorshoz, a legalantasabb sorshoz számítva, nem is kis summa az, amit ez a könyv képvisel; a gazdasszonya őrzi. Hogy mint tudták meg mégis, hogy pénze van, az tudva nincs; alighanem az ángyija terjeszti a hírt. De ismerik róla s olykor el akarják venni a pénzét kölcsön, kamatra, interesre. Két éve egy elcsapott rendőrnek majd hogy oda nem adta mind annak fejében, hogy amaz reá igérte testálni azt az örökséget, amiért pört folytat.

Eljött újból az ángyi, hogy kérő jelentkezett. Miféle? Hát legény, két kézi munkás, rendes ember. Örzse tudomásul vette a dolgot és kijelenté, hogy jól van, majd hétfőn délután elmegy és föltekinti a legényt. Hogy egymaga ne menjen ez ünnepi aktusra, elhívta magával az „otthonvaló” Mári nénit is, kit nem szabad összetéveszteni az „itthonvaló” Mári nénival. Az „otthonvaló” Mári néni hónapszámos cseléd már régtől fogva, menyecskeasszony még, kubicos volt az ura, de most három éve Békésben megfagyván, elhalt. Ellenben az „itthonvaló”

Mári néni csak bejáró mosóasszony, rég idő ótától fogva külön él az urától s más emberrel van egy kenyéren.

Hát mindössze ez a különbség közte és amaz otthonvaló Mári néni között, kit Örzse a legényszemlére magával vitt. Örzse ez alkalommal igen felöltözködött. Megrakta magát arany ékszerekkel és a lábára fehér cipőt húzott, de nem eberlasztingot, hanem valóságos fehér bőrből valót. Ilyen az ízlése. Az oltár elé is ilyen cipőben akar menni, továbbá kék selyemruhában.

Elmentek s megnézte a legényt. A legény tetszetős, kifogás azonban ellene, hogy a ruhája igen alpári. De a legény ott a szemle alkalmával állította, hogy van neki másik ruhája is. E ruhát azonban kölcsön adta egy másik legénynek, ki lakodalomban vőfély. A legénnyel jelen volt az ángyija is, ki hit alatt erősítette, hogy ez a dolog csakugyan így áll: a legény ünneplő ruhája oda van egy vőfélyen.

A szemre kért leány mindezt figyelembe vette s a legény ellen nem tiltakozott. Azonban kénytelen volt politikával élni és kijelenteni, hogy egy hét múlva adja meg a „választot”, hogy van e hajlandósága a legény iránt. E habozásnak oka van, az ok pedig a tejesemberben keresendő. A tejesember ugyanis, aki naponta a tejet szokta hozni, szintén nyilatkozott. Azt nyilatkozta, hogy van neki két legény fia, az egyik egy esztendővel idősebb, mint a másik, hogy majd ő azokat behozza a faluból, mert azok szintén el akarnák az Örszét venni. Már nemhogy mind a kettő egyszerre, hanem csak az egyik. S azon oknál fogva hozná be mind a kettőt, hogy válasszon közülök a lány. Hogy amelyik jobban tetszene azután mehetne ahhoz.

- Jó - mondta - kért lány és ez okból kell várakoznia ama másik kérőlegénynek, akinek az ünneplő ruhája oda van egy vőfélyen.

II.

Ezen eljárás eredményéről tudomást szerezni eljött az itthonvaló Mári néni. Őket épen nem bántja Cronje, vagy Buller, azt sem tudják, vannak-e a világon, ellenben egymás sorsa iránt igen erősen érdeklődnek. Mári néni, meghallgatván a történetet, egy ideig hallgatott, azután beszédbe kezdett.

Mint mondta, ő, mikor lány volt, szép lány volt, amiben igaza lehet, mert ma sem csunya. Hanem rettentő szegénységben éltek. Az apja keresett ugyan, mert jó dolgos ember volt, de egyúttal szerette a plattot meg a tütüt (a kártyát, és a bort) s ilyformán alig vitt haza valamit. Ő maga cselédeskedett, de az anyja, hogy élhessenek otthon, mindig elkérte a bérit, így még ruhája sem igen volt. De mégis szerencséje akadt. A helyen, ahol szolgált, egy nap kiküldték a kukorica földre, hogy kapáljon s legyen felügyelettel a kapáló fogadott munkásokra. Hát volt ezek közt egy dorozsmai kun legény. Annak az első látásra megtetszett. Nem mondta napközben a legény, de azért ezt észre lehetett venni, mert azt a darab földet is fölkapálta, amit neki kellett volna megmunkálnia. Este pedig, ahogy a munkából széjjelmentek, kiki haza, azt mondta neki a legény:

- Te Mári, én elvennélek téged.

Hát, - mondta rá a Mári, - jól van, ő meg hozzámegy, vasárnap délután jöjjön el a legény háztűznézni az anyjához. Vasárnap csakugyan kocsival jött be a városba a kun legény s hozzájuk ment lánykérőbe. Ahogy szándékát az édesanyjának előadta, ez azt mondta rá:

- Jól van fiam, elvöhetöd, odaadom. De azt mögmondom, hogy mink ojan szögényök vagyunk, hogy itten nem kapsz ám sömmit a világon, csak épen a lánt.

Erre - mondja tovább a Mári néni - a legény szó nélkül kiment a házból, beleült a kocsiba és úgy elhajtott, mintha soha ott nem lett volna.

Ezen most a beszélő nagyot nevet és folytatja a dolgot. Volt egy másik legény is, Csüge Pista is, aki el akarta venni, aki azt mondta neki: Mári, te ne táncolj sönkivel a tánchelyön, mert én vöszlek el feleségül. No hát ő várta, hogy elveszi, de egyszer csak az utcán az apjának azt kiáltja át a túlsó oldalról Csüge Pista:

- Hallja-e kend? Mögházasodtam.

- Hát aztán? - kiált vissza az apja.

- Hát csak azt akarom mondani, - kiabál a Pista, hogy a kend lányát akartam elvönni, de nem löhetett.

Persze a szögénység miatt - adja magyarázatul a Mári néni. - Hát ilyen volt a két első szerelem. Ilyenfélék voltak ezek a híres kérők. De nem ilyen a harmadik. Az nem volt valami szép legény, rücskös is volt az istenadta, de az nem hogy azt kereste volna, hogy mit adnak a lánnyal, hanem amint megkérte a lányt, letett az asztalra száz forintot egy darabban, hogy:

- Ezt mög a lánynak ruhára. Hogy vögyön, ami kell.

Vettek is. Annyit vettek, hogy elfogyott a pénz a lakodalom napjára. Paraszti helyen kétfelé szokott állni a lakodalom: a legényes háznál is, a lányos háznál is. Mári néniék vettek hozzá bort, húst, de már az utolsó vasuk is elfogyott s még mindig nem volt sem kenyér, sem menyasszonyi koszorú.

- Hát - beszél nevetve a kövér s most elegendő jó sorsú Méri néni - vártuk édösapámat, hogy majd csak hazagyün, majd csak hoz pénzt. De nem gyütt, kártyázott valahun. Hát édösanyám levetötte magárúl az új szoknyát, kivötte a hugom fülibül a függöt, aztán vitte a zálogházba. Azok árán vöttünk kenyeret, mög neköm menyasszony-koszorút.

Meséli tovább, hogy mikor mint fiatal menyecske a gyárban dolgozó urának hordta nagy petykén a déli ételt, hát ugyanabban dolgoznak ám az előző kérői is: Csüge Pista is meg a dorozsmai legény. A kun mondta is a Mári néni urának:

- Hajja-e kend, a kend feleségét én akartam elvenni legelsőbb!

- Hát - mondta rá a Mári néni ura - mér nem vötted, ha vönni akartad? Én nem vertem el elülled a harmatot.

- Hát - sóhajtott a kun legény, nézve a formás menyecske után - ha azt mondta az anyja, hogy csak lánt ád, de mást sem semmit. Hát csak nem vehettem el a lánt meztelen?

A Mári néni ezzel befejezván a beszédet, igen nagyot nevet megint az ő előző élete bolondos sorsai fölött. S csak mikor ennek vége van, fúzi hozzá az erkölcsi tanulságot, mondván:

- Lásd Örzse, ne válogass nagyon. Mer én is szép lány vótam, mégis csak a rücskös uramhoz jutottam...

A kért lány szó talan néz ki a konyaablakon az esős tavaszi délután mocskos föllegei közé. Alighanem messze ellát a pusztákra, ahonnan a városba került, mert azt mondja:

- Van még egy jegény, aki ejgyün éjtem.

(1901.)

Utolsó hapták.

Sárga kaszárnyaházak kavicsos udvarára kivisznek a hűvös őszi reggelen ide is, amoda is egy-egy asztalt. Arra könyveket raknak, különféle protokolumokat. A regruták, akik ilyenkor az udvaron sorakoznak, nézik, hogy ugyan mi lesz? De hiába nézik szegények, ez úgy sem nekik való dolog. Még hosszú, nagyon hosszú idő eltelik, míg egyszer majd nekik is kitesznek az udvarra ilyen asztalokat, a hozzávaló könyvekkel odaáll az asztalok mellé egy trombitás, hogy majd dudál a dudán, amit kell.

Előre-hátra lépkedő meredt ujonc csapatok között lassan szállingózik be az udvarra, az asztalok köré egy-egy civil. Ott aztán megáll, széttekint és unottan nézi a tarka képet. A regrutákat, akik oly szerencsétlenek, hogy jobblábbal lépnek ki, mikor ballábbal kellene, az öreg mancsaftot, amely ruhákat mos a kútnál és fázva csapdossa egymáshoz vörös kezeit. Jönnek más civilek is, itt egy keztyűs, cilinderes úr, amott szűrös tanyai, azután egyenruhás emberek: rendőrök, tűzoltók, vasútasok. De azért nem valami sokan jönnek, im itt a nyolc óra, amikor mindnek együtt kell lenni s alig vagyunk negyvenen. Ez onnan van, hogy ez a legrégebb évfolyam a tartalékosok közül. Valaha sokan voltunk, mikor legelőször jöttünk be ugyanebbe az udvarba regruta-sorban, de némely része elszármazott, másrészt el is halt, tíz esztendő még az ilyen korú emberek között is szokott rostálást csinálni.

De annál melegebb lesz a viszontlátás. Amúgy az utcán elmegyünk egymás mellett akárhányszor szóvalan, mert aki már nemcsak magáért dolgozik, hanem gyerekek is vannak otthon, annak rendszerint sietős az útja. De itt más minden. Itt mindenkit örömmel fogadnak.

- Ni, ahun gyün a suszter is! - kiáltják.

S nyomban utána teszik:

- Suszter, fekete az orrod.

S a suszter csakugyan most is az orra nyergéhez kap, mint tíz év előtt, hogy nincsen-e csiriz rajta. Persze hamisságból teszi, de mindegy az, azért csak nagyot nevetnek. Hát még mikor jön az öreg kománk, Herr Corporal Lazar Klein a két ballábbal. Azután mások. Régi ismerősök, akik teljesen kivesztek az emlékezetből s most egyszerre itt állanak, mint test és vér. Most nincs „úr”, se „maga”, se „te”, hanem itten kend mindenki, mint az annak idején szokásban volt.

- Hát hogy áll kend, koma?

- Hát ehun-e, koma.

- Hát az asszony, koma?

- Hát csak löhetősen, koma.

- Hát regruta van-e otthon már, koma.

- Van, koma. Három. Hát kendtöknél, koma?

- Kettő, koma.

- Fiúk, koma?

- Azok, koma.

- No hála Istennek, koma, akkor van mán, aki az én lányomat elvöszi.

Így társalognak, várván a kapitányt. Jön az is. Fölkötötte a selyemövet és láttára sorakozót fúj a trombitás. Mindenki sorba áll. Nincsen itten se igazodj, se erre nézz, se arra nézz, a sor

azonban mégis egyenes, akár ha léniával mérték volna. Ez az öreg katona virtusa, hogy hadd lássa az udvarban kódorgó regruta-nép, hogy mily tudományosak a hős atyjai, a vén csatárok. Vén harcosnak nem köll se kommandó, se szavallás; - ha akarja, mögtöszí. Még a nóta is úgy szólt abban az időben: Glider sliszen, forberc mars. Rükverc mars. Ez a bakaregula, megteszi, ha akarja.

Még egyszer szól a kürt.

Csak egy fúvás az egész. Még azt sem tudja jól fújni az a regruta dudás, pedig tele van a képe levegővel. Csak egy fúvás, egy hosszú, erős kúrthang, amely lassan hal el a rézduda torkában. Ez a hapták? Az utolsó hapták, amit nekünk ennél a regimentnél fújnak. Ami csodálatos érzéseket költ ép most, hogy az ezred legfiatalja és legvénje együtt van az udvaron. A legfiatalja a regruták, akik most tanulják az alapvető tudományokat, (hogy mint kell a lábat kirugni), a legvénjei pedig mi, akik eljöttünk, hogy a kürt harsány szavára még egyszer haptákot álljunk ebben a regimentben. Álljuk is bár csak úgy vén harcosok módjára, mert azt mondja egy ember a hátam mögött:

- Mikor ökörnnyombúl is mögitta kend a vizet, akkor nem volt kendön ilyen cifra lebernyeg, komám.

Amint, hogy igaz is. Ez ténybeli valóság, de nincs már most helye az elmélkedésnek, mert komoly dolgokba kezd a kapitány. Mondja a törvényeket, hogy így meg amúgy, miként kell eljárni ebben vagy amabban a dologban. Ezt amúgy is tudjuk, ki tudná, ha ilyen agg atyák sem tudnák, a kapitány is tudja, hogy tudjuk, aki már jó egynéhányszor elmesélte ezt nekünk. Így nem is tart soká a tárgyalás. A könyveket összeszedik s elmennek vele a hivatalosak, hogy majd odabent az irodákban különféle írásokat tesznek beléjük. Az utolsó haptáknak vége, a kis csapat most már csak ácsorog addig az asztal körül, amíg a könyveket ismét előhozzák. De ez nem egy-kettőben történik s addig el is unják magukat.

- Nehogy bemönnénk az öreg kantinoshoz? - kérdezi egy vén harcos.

- Dehogy - inti a másik. Már minek? Pálinkát inni már későn van, sört inni még korán van, hát mit akar kend ott?

A koma aztán ebbe bele is nyugszik, mert könnyű a pénznemköltésbe belenyugodni az efajta katonának, akinek e sivár udvarról még ezen pár perc alatt is minden gondolata hazajár. Maradnak hát csak így egy csomóban és nézik a zajos udvart. Voltaképen minden ugyanaz itt, ami tíz év előtt volt, de mégis egészen más. Ugyanazok az egyenruhák, ugyanazon belevaló alakokkal. A káplár ép úgy húzgálja a regruták fülét, ép úgy üti őket tarkón, ép úgy rugdossa meg a lábszárait, a tisztek pedig ép úgy nem látják meg, mint tíz év előtt. Pofonok tekintetében igen konzervatív testület ez, amely itt mozog az udvaron. Ugyanazok a lármás hangok, itt-ott egy rekedt kommandó (Ennek is kár volt még a kórházból kijönni - véli egy öreg harcos), ugyanazon, az egymás túlkiabálásában mutatkozó Diensteifer, mind-mind ugyanaz, csak ép a nyakravaló és a sipka közt levő testdarab, a fej más. Már ezek a hadnagyok, fiatal főhadnagyok ismeretlenek, csak később kerülöztek ide. Csak egy van az ezredben, ami mindig ugyanaz, ami sohasem változik: a suszter. Amiként civilben első látásra föl lehet ismerni a csizmadialegényt, ép úgy itt a susztert. Annak mind egyforma képe van, mintha valami külön kaptafa szerint teremtdőnének a világra.

Néha megpihennek az ujoncok s olyankor mind ide néz. Soványak ilyenkor, mert ez jobb fogyasztó kúra, mint a marienbádi s szinte azt lehet mondani, az első nyolc hét alatt legyakorolják csontjaikról a húst. Csak a szemeik égnek és vágyódva tekintgetnek erre szegények, hogy uram isten, azoknak már de jó. Hogy majd mikor jutnak ők is oda?

- Sohasem - gondolják elkésérülten, amely föltevésben még biztatja is őket az öregebb baka. Ez különféle mesékkal apasztja a kedvüket, amikkel alkalmazkodni tud a helyhez. Boszniában azzal biztatták az ujoncokat, hogy akkor mennek haza, ha a Rajnovics-hegy elkopik. Nagy hegy volt ez a Rajnovics s minden száz esztendőben egyszer rászáll a griffmadár. Ami köve-
cset aztán a karmai között elvisz, azzal kopik a hegy s így idővel elkopik egészen. Akkor lesz az ujoncok hazamenetele. Bécsben jártunkban más volt a mese. A kaszárnától nem messze állt Schiller szobra egy hosszú kabátban. Ezt mutogatták a regrutáknak:

- Nézd, fiam, akkor méggy te innen haza, mikor ez az öreg püspök kifordítja a köpönyegjit!

Itt pedig a hídon, amely a Tiszán átvizs, vas turulmadarak ülnek a lámpaoszlopok tetején. Ennélfogva itt csak akkor mennek szabadságra az újoncok: majd ha a sasmadarak elszállnak a hidról...

- Komám - mondja egy ember.

- Mi az, komám? - kérdezi a másik.

- Mit csinálna kend, ha méggyyszer regrutának kéne lönni?

A kérdezett minden hosszabb gondolkozás nélkül feleli:

- Agyonlőném magamat, komám.

Annyi bizonyos, hogy ezt a táncot nem igen szeretné megújráztatni senki sem. Bólintanak hát rá az emberek s elgondolkoznak, mindenki a maga soráról s azon időről, mikor ő is így állt itt, mint most ezek a sovány égőszemű gyerekek.

Nini - véli most egyik - hát a főrer Kovács, hogy nem gyütt el. De áldott jó embör volt.

- Az Illés? - kérdi egy vasútas.

- Az.

- Az nem gyühet - mondja ismét a másik - mert haldoklóformán van. Három luk van a fejiben.

És elmondja Illés történetét. Hogy gazdag leányt vett el, de mert az ő vagyona az asszonyéval nem mérkőzhetett, semmibe sem vették az asszony portáján. Hat év alatt talán tizszer főzött neki meleg ételt az asszony. Utoljára elváltak, de a két gyereket tartásra az asszonynak ítélte a törvény. Hát a múlt vasárnap, hogy vásár volt, a vásárfiában cukrot vett a gyerekeinek Illés és elbátorkodott azzal az asszonyékhoz. Ott aztán nekiesett ipa, napa felesége a béressel együtt, tulajdon gyermekei szemeláltára a kútágashoz kötötték s addig verték míg össze nem roskadt. Még a cséplőgépről is levették a kisafát és azzal verték a fejét. Már nem állhatta a szomszéd a szörnyűséget, az ment be idegen erővel az udvarba és fölszedte véréből az embert. Kocsin aztán az apja házához vitte, de sok vére folyt az úton és egészen odáig van most az ágyban. Szemlevizsgára ezért nem jöhetett el Illés. Lám, méggy van egy ember, akinek jobb lett volna itt maradni, mert tartóztatták is annak idején, mivelhogy igen jó katona volt.

...Jönnek a könyvekkel és osztogatják. Kapdos mindenki a magáé után s ahogy zsebre tette, se szól, se beszél, csak halad ki az udvarból. A negyven szétoszlott, hogy soha többé össze ne jöjjön. Még ahogy kijövünk, egy ember megáll, visszafordul és szótalán integet a kaszárnya felé, lefelé fordított tenyérrel.

(1902.)

Vízenjárók.

A „Ha Isten velünk, ki ellenünk” már három napja heverte a szelet Mohács alatt. Csunya dolog az ilyen, mikor a szél miatt nem tud haladni a hajó, a lovak részére pedig semmi fődél nincs a parti pusztaságon, elfáznak, elgémberednek s még az élethez sincsen kedvük. Török Mihály kormányos igen mérgesen pipázott a hajóban a csárdában és beírta a könyvbe: Ezen istentelen szél mán mögén igön hitvány sorba vert bennünket. Egy legény elment a kis hordóval valami faluba, melynek a tornya oda látszott, borért, ezt szopogatták nagy magameguntukban. A hosszú Nosza Pál a vontató, két sihederrel volt a lovak körül; csunya szájú ember az öreg, mindig káromkodik, mi a vízenjárónak nem szokása, ennél fogva kívánni is szokták Nosza Pálnak, hogy bár gyógyulna be már egyszer a szája örökre.

Komlósi Kistakács Ferenc volt akkor a hajón az öreg legény, régi haragosa Török Mihály kormányosnak, mely ok miatt örökké együtt sifteltek. Ők állandóan nem szenvedhették egymást; ez az idők folyamán gyönyörűséggé vált bennük s utóbb már nem bírtak ellenni egymás nélkül. Csak éppen, ha a hajó orrában tartózkodott Török, akkor a hajó farában volt Komlósi; ha a hajó egyik oldalán átkerült a farba Török, a másik oldalon Komlósi fölment az orrba. Most Komlósi volt az orrban, varjút főzött már a harmadnap óta.

Olyan rossz vasas pisztolya van neki, azzal lőtte a varjút a parti fákról és most egyéb dolga nem lévén, azt próbálja ki: csakugyan igaz-e, hogy nem föl a varnyú sohasem. Pedig alighanem igaz lesz, mert már három napja főzi a bográcsban, de még mindig kemény a varjú, bár a lába csontja is már úgy elfőtt, hogy ki lehet húzni a combjából.

A többi legény neveti Komlósit és néha hirt visznek a mulatságról a hajó másik felébe Töröknek. Az meg nem szól rá semmit, csak hallgat és gondolkozva csukdossa a pipára a kupakot.

Harmadnap estefelé alább hagy a szél. Nosza bejön a partról a hajóba.

- Röggel möhetünk - mondja Töröknek.

- Mö - mondja a szóval Török, lenyelvén a hetünk-et. - Mán is möhetnénk, ha este nem vóna.

De este van és így nem mennek, mert terhes hajóval sötétben fölfelé nem lehet járni. A ló sem bírja, meg azután nagyon csalfa a Duna vize (nemhiába hogy Németországból való), vigyázni kell rajta. - Hát ebben meg is nyugodnak, de alighogy tennék, látják, hogy nem mindenki olyan ám. Jön alulról egy hajó fölfelé, hosszú, nagy fekete hambár s úgy tele van, hogy majdnem elmerül. A közepe táján még a víz alatt van az oldaljárója is. Ahogy a sekélyeket kerülgetve oldalt áll a vízen, látszik, hogy korlát van a hátulján, ami mutatja, hogy a hajó nem is magyar.

- Vagy rác vagy némöt - nézi Komlósi Ferenc a varjufőzés mellől és csakhamar látják is, hogy német, az alsó Dunáról való. Sok ló húzza a parton, az emberen, aki a lovakat kormányozza, látszik, hogy magyar. Az különben a kocsiján is látszik, amely a hajó után kötött dereglyébe van téve.

Most épen erősen hajtja a lovakkal, mert Törökék hajójának már egész közelébe ért a másik. Török föntvan a domentátumon és ismét csak igen mérgesen pipál, mert már látja, hogy baj lesz: a német hajó elkerüli és azután, ha menésben vannak, mindig csak ennek a nyomában haladhat. Ez pedig lassan jár, mert igen nagy a hajó és egészen tele van rakva. Ez baj lesz. A német hajó csakugyan elkerüli a „Ha Isten velünk, ki ellenünk”-öt, s mert hogy most már

végkép estére fordult az idő, emennek az orra fölött azonnal ki is köt. Mozdulni sem lehet most már tőle.

Ahogy a hajó kiköt, az emberséges német kormányos át is jön emide ladikon, hogy szót értsen Török Mihálylyal. Üdvözli, mit kesernyésen viszonzoz Mihály, miután haragszik. Látja ezt a német és magyarázni kezdi a dolgát. Elmondja, hogy búza van a hajóban, és napra kell vele fölérni a Pestre.

- Hát ebbe is búza van - feleli kelletlenül Török és megrugja a csizmája orrával a hajótető oldalát - mégse kerülök más elibe.

Beszéli aztán a német, hogy ha ő nem ér föl a mondott napra a búzával, nagy birságokkal sarcolják érte. Hát most már ezt nézzék el neki: az üzlet-üzlet, nem kívánhatja senkisémm tőle, hogy haszontalanul fáradjon. Annyit beszél, hogy utóbb a mogorva Török is belenyugszik a sorba, miután ha jól keressük, a sógornak mégis csak igaza van, ha igyekeznek. Török nem tartozik napra érni föl, így nem is veszít semmit, hát hagy boldoguljon a német. Ellenben Nosza Pál, akinek így is heverték a lovai már három napot, nincsen egészen jól kedvében odakint a parton és nagyon tárgyal a kifordított subájú angyalokról. Később ételre bejön a hajóba mogorván. Halat esznek, mert fogott Komlói délután a pöndör-hálóval egy csukát. Nem volt valami híres, miután a kisebb bográcsban főzte a Vízhányógyerek s nem is igen fért bele a hal. Komlói pedig késre akart menni a nagy bogrács védelmében, hogy azt addig oda nem adja, amíg a varjat meg nem főzi. Ahogy az utolsó darab kenyerét megmártotta a lében, becsattantja a bicskát és megy vissza a hajóorrba a varjújához. A Vízhányógyerek előveszi a citerát és Török kedvében járni akarván, azt a régi nótát muzsikálja rajta: Ej, haj, sose búsulj kebelbeli barátom. Minden embör egyszer él a világon. Lám, a hold is változandó, egyszer telik egyszer fogy, Ej, haj, jóbarátom, mögélünk mink valahogy.

Szép nóta ez nagyon, különösen annak aki szereti. Török nem szól semmit, de a pipát kiveszi a szárból, maga elé tartja, megnézi s újból belecsavarja a szádba, mely dolog őnála rendszerint a tetszést szokta jelezni. A nóta másik versét már mondják is félhangon a legények, mely arról szól, hogy ha eddig megéltünk jóbarátom, akkor megéltünk mi már ezután is. Jó vigasztalás ez, de Nosza Pál nem hallgatja. Kimegy a csárdából és Komlósához kerül.

- No - mondja Komlói, - kend se öszik mán?

- Nem, - feleli Nosza.

- Hát - adja tovább a szót Komlói, kend mindig olyan ételű volt mint a molnár tyúkja.

Nosza nem felelt, Komlói meg nézi a bográcsot, hogy elég vízben föl-e a varjú. A széles folyón csend van, még a hullám sem locsog a hajók oldalán, mert szinte az egész oldaluk a víz alatt van. A lámpákat kirakták a belső részen, hogy valamely vízenjáró edény a sötétben beléjük ne ütődjön. - A sötét égben vadludak haladnak, gágogásuk lehallatszik.

- Hát előttünk a némöt - szól Nosza.

- Ehen.

- De - mondja Nosza - hónap délelőtt az átvágásnál át köll menni a lovakkal a túlsó partra.

- Még mondjam is?

Nagyon gágog a vadlúd, Komlói félretartja a fejét és úgy hallgatja. Azok bizonyosan jobban fölnének a bográcsban.

- Te - szólítja Nosza - te Ferkó. Hát csakugyan elébb érjön föl a némöt?

Komlói ránéz, mert nem érti. Hát mit tud csinálni, hogy ne érjen föl hamarább a némöt?

Nosza fölkapcsolja a bőrtarisznnya szíját. Előszed egy darab bőrt. Kibontja, van benne megint egy darab bőr. Azt is kibontja abban is bőr van, de ez már szőrös és szaga van neki.

- Ferkó - mondja csendesen - eredj föl ladikon a némöt derögjéhez. Aztán dörgöld jól végig az oldalát evvel a bürrel.

- Ehen, felel Komlósi, aki most már igazán tudja, hogy miről van szó. Ladikba száll, fölmegey a vízen a német hajó dereglyéjéhez, azzal a zajtalan evezéssel, amihez nagyon alkalmas a tiszai falevélforma evező. A dolgot elvégzi, visszajön. Nosza elrakja a bőrt és semmitsem szólván, kimegy a partra, a lovakhoz, aludni.

Jóízűt aludt Nosza, mert úgy kellett hajnalban felköltteni. A német akkorra már el is ment és Török dohogott a lassúság miatt. Nosza nem szólt semmit, csak akkor kezdett káromkodni, mikor a vasmacskát fölhúzták a hajón a legények s az ő lovai a kötél végén belefeküdtek a hámba. Már akármit beszélünk itt előre-hátra, meg kell állapodnunk abban, hogy hajóhúzó lónak sem jó lenni. Azonban most már mindegy: a lovasmacskák mentek, ahogy tudtak. Jobban nem mehettek, mint ahogy tudtak, mert régi igazság, hogy bolond ember az, - aki szebben táncol, mint ahogy tud. Nem is érik el féldélelőtt előtt a német hajót s csak akkor jutnak a nyomába, mikor amaz az átvágásnál készül át a túlsó partra, hogy majd ottan folytatja az útját.

A dereglyét ép el is oldták már a hajótól és költöztetik bele a lovakat. Belemegy mind a jámbor, mert megszokott dolog ez náluk. Nosza, hajtván a tulajdon állatait, odafigyel. Török a vízről nagyot kiált rá: Haó, héj, hahahó, - arra megáll, mert majd a német után ók is átvádnak a túlsó partra. A német dereglyéje már indul és Nosza növekedő figyelemmel veszi észre, hogy bajban lehet az az ember ott a dereglyében a lovakkal. Mert igen csapkolódik az ostorral, a lovak pedig szörnyen ugrálnak, ami a hajóhúzóknak nem igen szokása. Egyre vesztebbek s mikor a dereglye a túlsó oldalon partot ér, valamennyi esztét rohan kifelé és szerteszalad a pusztán. A gazdájuk épen csak hogy egynek a kötőfékjét kaphatta el, bár azzal se nagyon bír.

Törökék is készülődnek az átalmenéshez, viszi a dereglye Noszát és a lovait. Nosza, ahogy partot ér, a lovakat kicövekeli, azután a kárvallott emberhez megy.

- Hát kendet mi érte? - kérdezi.

- Hogy mi ért? - jajgat amaz, - ahol ni, szerteszt a lovak, estig se szedem valamennyit össze. Meg vannak vadulva.

- Mi a kórság leli úket? - kérdezi tovább Nosza.

- Mi leli? Tudom én mi leli! - fakad ki az ember. Farkasbőrrel vannak megvadítva. Jártam már én így, de ha tudnám, hogy ki tette, bizonyosan nem menne el élve innen!

- No - felel Nosza tünődve, nézvén csizmában a lábafejét, - evvel is okosabb vagyok. Ötvenhat esztendőt megértem földi, de ilyet még nem hallottam.

S Nosza a hajóhoz menve, fölszól a domentátumra Törökhöz, csendesen:

- Mán nem előzködik a némöt.

Török elismerőleg szól:

- Kendet, Pál, ha egészen kölök korában akasztották volna föl, akkor is későn lett vóna.

Nosza nem felel, csak kacsint Komlósi felé. Komlósi nem szól, csak főzi a varjút.

(1903.)

Látogatás a városban.

Van valami tizenkét esztendeje, hogy az öreg Tóni, már mint az öreg Himarró Antal, nem volt a városban. Hát ez úgy van. Minek járjon be, ha semmi dolga ott nincsen. - Amint hogy nem is volt. A kocsi ugyan gyakorta bejárt a tanyából, hol ezért, hol azért, meg mi egymásért, de az öreg Tóni tizenkét év óta semmi módon sem kívánta a várost. Minek menjen? Öreg ember, már nem szokta. Lám itt a dorozsmai pusztai kápolna közelebb esik, mint a város s ott évente búcsú szokott lenni, jól megtarkázva különféle vígaszságokkal és a multkor, ép búcsú napján az öreg Tóni erről megemlékezvén, mondá:

- Jó búcsúk szoktak ott esni. De én már most jóideje nem vótam feléje se. Hát mögájjunk csak... Hetven. Most mög a kilencszáz van ugy-e uram? Hát akkó épen harminc esztendeje, mióta nem vótam ottan.

Harminc év nem sok idő: még vár az öreg Tóni pár évet, míg majd ismét elmegy a búcsúra. A napok oly egyformán suhannak odakint. Ha az időjárásnak változatossága nem volna, haladásukat észre sem lehetne venni. Oly egyszerűen múlnak el, egyik olyan, mint a másik s kedves föntartónk, a nap is csak annyiban játsza meg magát az egész év folytában, hogy olykor az öreg diófa egyik, másszor meg a másik oldalán halad le aludni. De a diófa bármely oldalán megy is le, a föld pereméről mindig visszatekint, utolsó pillantásával mindig igéri: Ne féljetek. Hisz reggelre visszajövök.

Ez ideig mindig vissza is jött. Nagyon rendes és szótartó. A csillagok egész járásában nincsen senki akkora rendtartással, mint ő. Pontos, akár a járó óra és sugarait szelíden küldi az emberekhez. Tavasszal, mikor a borús fellegek eltűnnek, miként csapdos apró kezeivel feléje a gyermek. Lám a nap is így van, újtjáról el nem tér, miért térne hát el napjai rendes folyásától az öreg Tóni? No nem úgy van az. Öreg katona tudja, mi a rend. Tizenkét esztendő egy kapituláció s hogy most az letelt, Tóni elhatározta, hogy bemegy a városba, mert amúgy is volna vásárolni való. Egy darab vas kell a puskába s az ünneplő pipába új szár.

Azon ember, aki ezek megvételére rászánta magát, utazásához keményen készülődött. Kikrakták neki az új kalapot, valamint a szegről az új csizmák szintén lekasztattak. Ami a ruházatot illeti, Tóni vagy húsz év óta nem vett magának ruházatot, hanem mindig abban járt, amit a városból a gazdáék neki kiküldtek s Tóni ezen öltözetben fensőbbéggel tekintett szét a tanyai parasztok között. Az úthoz kellékül az új subát is kitették (pedig kár ilyen finom, szép új subát kocsiba töretni). Előkerült a tarisznya is, nem ez a mostani koldúsos-féle, hanem a valóságos rendes bőrtarisznya, csillaggal kiveret rézcsattokra járó.

Éjfél után két órakor, mert a városba való induláshoz a tanyán ilyenkor kelnek, mindezen kesztesekbe beleöltözve indult el kocsin Tóni. Kissé aggodalmas volt aziránt, miként és hogyan lesz el egy egész napon át a városban, mert ez, ha jól s minden oldalról felfogjuk, sok tekintetben szokatlan.

- Hejnye, hejnye - mondta Tóni s pipára gyűjtván a sötétben, elvette a mellette ülő kocsislegénytől a gyeplőt, mert nézete szerint a mostani kocsisság már nem ért ahhoz, hogy miként kell a lóval bánni.

Így haladtak a megszokott környéken. Közben megvirradt s a nap fölfelé kezdett menni. Tóni hajt, de idő multán csak visszaadja Péternek a gyeplőt.

- Ne-e!

- Hát mér nem hajt kend? - Kérdezi amaz gúnyosan.

Tóni subájáról a gyerek gúnyolódása lesiklik s az öreg csendesen feleli:

- Nem azok az utak vannak mán, mint ezöknek előtte. Nem tudom, mík út mejik.

Csakugyan azon idő óta ez utak formájukat változtatták. S mellettük mezők helyett tanyák keletkeztek, máshol szőlők vannak, sőt némely darabokon „műjút” is van. Ezek mind furcsaságok s különlegességek, de legkivált a város széle. Ni, tizenkét év alatt hogy megteltek a temetők. Mennyi kőkeresztet állítottak azóta!

- Hát persze, persze - véli Tóni - a kórházak is szaporodtak, hát halottnak is többnek kő lönni.

No így vizsgálódva s elmélkedve beérnek egészen a tötthelyig s Tóni útnak indul, hogy körüljárja a várost. Lassan lépked és a suba oly méltóságosan lebben utánna. Sok furcsaságokat lát, de nem mutatja, mert öreg férfihez ez nem volna illendő. Az utcákon nagy vasrudakon fehér golyóbisok. (A rúdja jó volna kútágasnak). Egy ember, akinek nincsen lába, ül a földön és muzsikál. Amott meg egy kisasszonyféle biciklin nadrágba, de még ma aligha fésülködött, mert rettentő borzas.

Ahogy Tóni e dolgokat tűnődve nézi, egyszerre meglepetten kiált föl. Tulajdon magát látja előlépni a boltablakra rakott tükörben, de egészen a kalaptól a csizmatalpig. Hejnye, az ördög vigye el. Tóni kedvtelve nézi magát a tükörben, a kalapját megigazítja, a subát magára húzza. Minden jól van, a bajusz is egészen rendes. A subát szétveti s így nézi most már a tükörbe, hogy a suba alatt lévő úri ruházat is látható legyen. Előbb bal lábát veti előre, majd a jobbat. Szép ettől a városi néptől, hogy bár sok a járókelő, senki sem ütődik bele. Engedik Tónit így mulatozni az utcán. Ő maga csak akkor veszi észre magát, mikor már a háta mögött gyerekek gyűlnek és nevetgélnek. Búcsúpillantást vet hát a tükörbe s kissé mérgesen halad odább. Mert ami a gyerekeket illeti, már ez nem jól van. Odakint ugyancsak oldalba ütnék azt a kölyköt, aki öreg emberen nevetgélne.

Tóni mostan már a pipás felé halad. A suba miatt csak úgy féloldalt szorul be, mivel hogy e vastag állati bőr szélesebb nyílású ajtókhöz van szokva.

- Ebbe adjanak e szárat - mondja büszkén - de jelős szárat, mert ez nem mindönféle pipa.

Mutatja a pipát. A boltban ráismernek, ott készült, a Tóninak faragtatták a gazdáék régi minta után. Tóni szerfölött örvend, hogy a pipa szerkesztőjét így megtalálta s most már a szár dolgában nem sok bajuk van egymással. - Tóni beleteszi a szárat a makkba s magától messzire eltartva a készséget, nézi. Éppen ilyen volt az is, aki legelsőbb benne volt.

- Láttya - mondja boldog mosollyal - mijen szöröncsésők vagyunk, ha így egymásra akattunk. Tuggya-e, hogy én már tizenkét esztendeje nem vótam ideben, osztán most a pipánál fogva mégis csak egymásra ismerkszünk.

A szár árában meg is alkudnak s Tóni a nagy örömben inkább csak úgy képmutatás szempontból alkudik, hogy valami nagyon el ne bírja magát a boltos. Fizet és elkezel és távoztában a subaszéllel lesodorja az asztalról az újságokat. De ez nem baj, majd felszedik, ha akarják.

Az utcán most már az új készsége gyűjt s igen sok masinát húzgál végig a házak oldalán, míg egy lángra kap. Ennek a városi szél az oka, amely korántsem olyan becsületes, mint a tanyai. Odakint csak egy felől fúj, itt meg minden sarkon másik kapja oldalba az embert, mint az ék (azért is ékesszél a neve.) Ilyesmikkel kell küzködni a subában, ahol az utcákon megy. Még a puskaművest keresi föl, az ócskásat, ahol sokáig kotorász egy darab vas után, amit majd a fegyvereire akar fölverni. Idővel azonban ennek is vége szakad és Tóni megkönnyebbülten mondja:

- No.

Ez annyit jelent, hogy a hivatalos ügyek el vannak intézve s a komoly munka után most már következhet a szórakozás. Ilyenkor legnagyobb szükség van egy alkalmas korcsmára. Tóni bemegy az alkalmas helyre. Kevesen vannak még ott. Egy asztalt kiszemel, arra rákopogtat az ujjával s azt mondja:

- Ide parancsolok egy fél liter bort.

A hozott italra műértő szemmel tekintvén egy pohárkával iszik is azonnal. Majd pedig az ételbe kezd és olykor érdeklődve az utcára tekint. A sok nép járása, a kocsik lármája igen szokatlan neki és szinte elkábítja. Itala lassankint elfogyott, talán jó volna menni is már. Szétteljesíteni, nézelődni. Hiszen azért jött be. A Tiszát különösen érdemes lesz föltekinteni, meg a hajókat rajta.

De nem megy. Érti, hogy elfáradt nagyon, jól esik itt pihenni és szemlélődni az ablakon keresztül. Nem nagyon akar mozgolódni, bágyadt. Ez minden tanyáival így van a városban. Az aszfalt és a kövezet rendkívül hamar kifárasztják. Van tanyai ember, aki, ha egy napot tölt a városban, utána két nap beteg.

Tóni hát nem megy. A kocsi, amely délután volt visszafelé indulandó, hiába várja, kiment nélküle, Tóni pedig legyen úgy, ahogy van. Hát Tóni pedig ez időn nem volt épen valami rossz dologban. Ott ült a délelőtti helyén, sok üveg volt az asztalon, meg sok üres gyufatartó, amikből a masinát már mind kifogyasztotta. Ép mikor a kocsi már kifelé halad s elhagyta az utolsó gyárkéményt is, Tóni így szólt a boros üveghez:

Nem akar az ökörcsorda legelni,
A kolompját haragosan zörgeti,
Idegön szagot érez a pusztába,
Hátra nézők: hat zsandár gyün nyomomba.

Az üvegek mit sem feleltek. Tóni, az öreg Tóni a másik könyökére dült s újból így adta föl a szót:

Azt kérdezi az elül gyüvő zsandár,
Hová való születésü vagy, te bojtár?
- Török Kun Szent-Miklós vót az én hazám.
Ott nevelt föl engöm az édösanyám.

Az ügyek így állván, emberek jönnek a nóta hallgatására, sőt később oly egyének, kik hegedűt viselnek a hónukalatt. Ez igen finom muzsika, nem úgy mint odakint, ahol csak klárinét van, meg duda. Egy-két nótával azonnal megkörményezik a vidám férfiut, aki most már végleg kibúvik a subából és kedvtelve üti össze a tenyereit.

- Húzzátok no, de csak a javát...

És kiállván a korcsma közepére, valamely régi lassú, egy embernek való tánc járásába kezd...

*

Tóni csak másnap délelőtt vergődik el a gazdáékhoz, kócos és zákányos állapotban. A suba, meg a tarisznya elmaradt valahol, de megvan az ünneplő pipa. Az öreg megjelenvén, nem szól semmit, csak áll az udvarban, gondolván, hogy majd csak észreveszik. Amint hogy igaz is. Csakhamar rákiáltanak.

- Hát kend, vén korhely, hol csavargott?

Hátra int a pipa szárával a vállán keresztül.

- Oda vótam - mondja. - Jó fűre hágtam egy kicsit.

A jó főre hágas a tanyai nyelven azt az embert jelenti, aki a mulatozásból csak másnap ér haza. Tóni hát így mindjárt egy szóval bevallja a történeteket s hozzáteszi:

- Hejnye, hejnye.

Megint rászólnak:

- A subát is elitta kend?

A korhely sértődötten felel:

- Nem a! Jó hejön van a! Abba a korcsmába van, ahova Jakabék szoktak járni. Azok majd kihozzák utánam a kocsival.

- De hiszen ide is elhozhatta volna kend - mondják neki, mert kissé kételkednek, hogy hátha mégis „álogba” maradt a suba.

De Tóni elneveti a dolgot.

- Minek járjak én subába a városba - mondja - mikor ebbe az úri ruhába mindenki tanító úrnak néz.

S billentvén egyet a kalapon, megindul és halad kifelé, bár hogy az nap kiérne az nem egészen bizonyos. Többfelé főznek már a tanyák közt pálinkát, annak a szaga nagyon csalogató.

De felpanaszolni azért ezt nem lehet. Tizenkétesztendőben egyszer szabad betekinteni a városba. S Tóni majd ott a kazán körül elmeséli a városi történeteket.

- Bátya - meséli majd a küsszékről a hallgatóságnak, - úgy éféltájba mögittam tíz feketekávét egymásután...

(1904.)

Örökös Jakab meg a pápa.

Tanyán nyári vakáción a hétköznap meg a vasárnap között az a különbség, hogy hétköznapon a tanya udvarán hever az ember, vasárnap délután azonban a heverő szerszámokat kiviszi a tanya sarkára, az útszélre és ott helyezkedik el rajtuk a társaság, ki hogy bir. Az egyik a fák derekára köti az ágát, a másik kis széken üldögél, a harmadik végignyúlik a fűvön s mint mondani szokás: se nem fekszik, se nem lefekszik, hanem elfekszik. Ez az igazi szó. Mert csakugyan úgy elfekszik az ember és hanyatfekve, mit szintén mondani szokás: kinézi magát a világból.

Vasárnap délután egyébként azért szokás a tanya sarkára menni, hogy forgalmat lehessen látni. Az uton haladnak ide s tova az emberek, asszonyok. Szomszédolni járnak, az ismeretség és barátság fenntartása szempontjából s köszönünk egymásnak barátságosan. Ünneplő feketében vannak az emberek s lassan lépdelnek, míg suhanva haladnak a tanyai barna leányzók, gyorsan, mint a tűnő szarvas és szinte szól rajtuk a keményített szoknya - kivéve, ha újhitű családból származnak: e nazarénusok ugyanis nem tartják helyesnek, hogy az istenáldotta kenyérmag keményítővé változtatva, világi cifrázkodásokra fordíttassék. Szép hit ez az új hit, ők a megalázkodásban egészen a Jézus utasításai szerint élnek. Tehát jönnek és mennek a népek az úton, bár nem valami túlságos sokan, hanem csak úgy lehetősé. Az emberek megállnak s látván, hogy mezítláb vagyunk, megkérdezik, hogy ugyan jobb-e így mint mezítláb? Meg más különféle tréfák történnek és Szögi Ferenc az iránt érdeklődik, hogy csakugyan itt jár-e a határban Rudol, mert azt mondják, hogy itt jár s nemsokára meghozza a magyarok szabadságát. Nem lehet azonban az ilyesmit bizonyosan tudni, még az sem bizonyos, hogy él-e még a Rudol, bár a ti lelketekben sokáig élni fog tiszta szép színű harmatos virág gyanánt.

Örökös Jakab azonban nem sétaképen, hanem lólegeltetés közben ér a tanyasarokra. Sebők Jakab ugyan igazság szerint, de miután a tájékon sok a Sebők, megkülönböztetés okáért az Örökös nevet kapta, mikor egy kis földet örökölt. Itt van a szomszédban az a másfél hold földje, amit örökölt, annak a tarlójára hajtotta ki a lovakat, meg a kis csikót. Csak úgy van, ingben, gatyában, mellényben, kalap a fejében, lóhajtó ostor a kezében. Ideér s a barkás eperfa alatt megállva, köszön. Idős ember, már felnőtt családjai vannak.

- No, Jakab bácsi, hát maga így ünnepködik? Lólegeltetéssel?

Mérgesen suhant az ostorral.

- Hát az ördög bujjék ebbe a kölköbe, de nagy lacibetyár kölök! Alig hogy letöszli az ebédnél a kanalat, hát eltűnik a tanyábul. Bizonyosan ott van már a tánchelyön. Pedig mondani akartam neki, hogy délután hajtsa ki a lovakat ide az örökföldre. Nem jó, tudja, ebben a melegben a lónak az istálló. Borzasztó legyes. Csak kinlódik benne a jószág. Hát kihajtottam magam. Mert magad uram, ha szolgád nincs.

Mérgesen fakadt ki, verve a nyéllal a fa derekát:

- De mögustorozom azt a kölköt, ha előkerül a fene teremti.

- Ustorozza kend a tengőri herkentyűt. Kend sem volt jobb legénykorában.

Azt mondja Örökös:

- Nono.

- Hát persze, hogy nono. Arravaló az ünnep, hogy a fiatal vér vigadjon.

Jakab leereszti az ostort, amivel eddig a barkás eperfa leveleit csapkodta.

- Hát hiszen - véli - ami ezt illeti... Ugyan - fordít hirtelen a szón - mondja már, magának nagyobb tudománya van ott bent a városon: hát a pápa csakugyan leparancsolja az ünnepeket?

Ehen. Jön már Örökös Jakab is a sérelemmel.

- Dehogyan parancsolja, Jakab bátyám. Mindössze csak arról van szó, hogy némely hétköznapi ünnepön, mög nagyünnepök másnapján, aki akar, az dolgozik.

- No - mondja Örökös Jakab. - Hát még?

- Mőg nem tartozik misére mőnni senki.

- Ugy hát - mondja gőnyosan Örökös Jakab és olykőp szőgezi rām szőros fekete szemeit, mintha én tartoznők felelettel ezőrt az egősz őnnepfőlfordulāsőrt - őgy hát? Hāt eddig talān mőntőnk?

E kőrdős főltevőse egőszőn helyőnvalő. Mert innen, erről a helyről a vārosi templom nyolc őrai őt oda-vissza gyalog, de a kőzeli falusi s tanyai templomok sem adjāk a gyalogőtat nőgy őrān alul. Őgy bizony nem sok misőben van rőszőnk. Ha az őgőt igen csak szomjőhozozzāk, kocsin hozatnak az alsővārosi Mātőas-templom ārnyėkāből valamely alkalmas barātot.

Nem az itt azonban ezőttal a fődolog, hanem a kőrdős, amit Őrőkős Jakab főltett. De tartozik-e erre bārki is felelni? Nem tartozik. Vasārnap van, munkaszőnet van, ne disputāljunk s Jakab is jobban tennő, ha lovai őtān menne, mert mār is nagyon fejjel āllnak az őzvegy Nagy Gėczi Oltvānyi Ferkőnő herőse felő. Ennőlfogva csőnd van, amit Jakab tőr meg. Beszėlni kezd. Azt mondja:

- Hāt tudja, ha a Sarlős Boldogasszony őnnepit leparancsolja a pāpa, hāt nem bānom. Azt őgyis csak a kunok tartjāk leginkābb itt Dorozsmān, Halason, mőg Majsān.

- Hāt ez őgy van.

- No. De hāt most mār szent Jőzsefőt mārciusban ne tartsam? Szent Pėtőrt augusztusban ne tartsam? Mār napjān a bőzaszentőlőt ne tartsam? Hāt pādulai szent Antalt juniusbān ne tartsam? Mi?

Hāt bānom is őn. Hāt tartsa. Jakab bācsi hirtelen olyan mőrges lett, mintha bāntanā valaki. Kipirult, megint csak verte az ostorral az eperfaleveleket - huj, huj, ez az ember alighanem elbotozza a Jancsi legėnyt, ha hazajőn a tānchelyről, pedig azzal csakugyan semmit sem vėtkezett a Jancsi, hőgy szereti a szeretni valőt. De dőhős ām igen csak az őreg Őrőkős Jakab, vastag bikanyakān az erek kiduzzadnak, barnāra sőt melle a nyitott ingben duzzadva emelkedik, amikor haragosan dőrgi:

- Aztān jussa van a pāpānak leparancsolni az őn Jancsi fiamat arrul, hőgy husvėt māsnapjān elmőnjőn őntőzkődni ahhoz a lānyhoz, akihőz akar?

Hāt valőban, efelől bārmit beszéljőnk, szentatőyānak ehhez jussa nincsen. De lām, māsķent milyen alkalmas dolog ez: Jakab haragja lehāramlott a tānchelyes Jancsiről s Rőma ellen fordult. S surbankő Jancsi az ostorozās alól ezen a szent őnnepnapon megmenekőlt.

Jőszerencse volt egyőbkőnt az is, hőgy Őrőkős Jakab lovai csakugyan bementek őzvegy Oltvānyinő herőjėbe delektālozās szempontjāből, minőlfogva Jakab őtānuk indult, hőgy kītėrtse őtjūkből e megtėvelyedeteket. Ostorāt suhogtatva, hirtelen elszaladt s csak futtāből kiāltotta vissza:

- Beszėlhet, amit akar.

Egy szőt sem szőltam pedig. Ennőlfogva ez az őzenet alighanem Rőmānak szől. Lehet tehāt most gondolkozni afőlőt, hőgy mikőnt lehessen tudtāra adni a Szentszėknek azt a bizonyos

dolgot, hogy itt erre mifelénk, az alsótanyán, a zákányi kapitányság belső részén, a Sebők-hegyben, háromszázhuszonhét szám alatt bizonyos nevezetű Sebők Örökös Jakab nincsen megelégedve a római intézkedésekkel... mert szent József urunkat elhagyni nem lehet, inkább kitér a hitibül és elmén nazarénusnak...

(1907.)

Pör előtt.

Kis eszű ember, aki a dolgokat a maguk valóságában a kis eszével fölérni nem bírja, azt hinné, hogy a birkával gazdálkodni könnyű. Dehogy pedig. Annak különféle tudományai vannak s az ember leginkább a számításban csalódik. Mert történik, hogy nagy a legelő és kevés hozzá a birka s így a termő fűben van a károsodás. Történik ellenben az is, hogy több a birka, mint a legelő s mikor már leették szegények mind a tetejét, mit tegyenek. Nem tehetnek egyebet, bégetnek. A gazda az ilyesmit szomorúan tapasztalja és bármiként forgatja is elméjében a birkák sorsát, rajtuk nem segíthet. Nagy fejtörő az ilyesmi. Mikor egyszer végigette az állat a legelőt, elérkezett a legvégéhez s holnap már újból a legelejéhez kellene hajtani az újonnt fűhöz s akkor látja az ember, hogy több a birka mint a fű. Hamarabb leették a legelőt, sem-hogy azon idő alatt, míg a terített asztalon végigjártak, a kezdő helyen a fű újra kinőhetett volna.

Ostobának mondják a birkát, pedig nem ostoba. Csak annak mutatja magát, míg kövér előtte a határ, jó módúak szokása szerint. De ha egyszer nincs mit ennie, úgy tekintgél, mint a leg-okosabb. Mindenkire rátekin, hogy ugyan a gyapjúért, amit róla leszednek, ki ad valamicske ételt.

- Bé! - mondja búsan és az emberre pislog.

Bárki, ha az úton elhalad, mind a birkák csak felé villognak. Ilyenkor paksziózik a juhász és rászól az arra haladó kétkézi munkásemberre:

- De jó dolga van kendnek.

- Már miért? - kérdi amaz, mert egyáltalán nem tudja, hogy neki jó dolga volna.

- Hát ehun e. Ötszáz birka néz kendre.

A juhász ilyen kitalálásokkal mulatozik, bár ez megint csak nem ér semmit, mert ennek a botnak mindig csak ott van a vége, hogy ehetnék a birka. Ezen, mint tudnivaló, csak gyors elhatározás segíthet. Várakozó Pál, a gazda, nem is tesz most már egyebet, minthogy kettéválasztja a bürgét és a kisebb falkát útnak ereszti Susi Illéshez. Susi szintén azon emberek közé tartozik, akik semmitsem tesznek egyebet, csak hol a földet, hol a birkát nézik. Könnyű hivatal az ilyen juhászság, nem hiába említi így a nóta is. A pusztá magamagától, anélkül, hogy ösztökélnék rá, kiadja a fűvet, a birka ezt leesi a föld hátáról és gyapjával szolgál Illésnek, amit Illés furfangos ollókkal leszed róla. Ide küldi hát Várakozó a birkáit, miután úgy tudja, hogy annak még van elég legelője. Ki is egyeznek a tartás díjában. Illésé a tej, amit kaphat belőlük, meg még azonfelül fizet Pál minden fej után pénzt, egyezség szerint.

Idáig jól van minden. A birkák elmennek Illéshez s ott vannak mindaddig, míg Várakozó a többiből annyit el nem ad, hogy ezeket visszahozhatja. Nem megy gyorsan az ilyesmi s jó időbe kerül, mikor egyszer embereket küldhet értük. Ezek haza is hajtják mind, már ugyan egynek csak a bőrét hozzák, mert az elpusztult. (Alighanem bográcsban - dörmögi Várakozó.) Illés üzen is, hogy Pál küldje azonnal az árát a tartásnak. Így mondják ezt az emberek Pálnak a tanyában, mikor hazaértek.

- Hát azt löhet - szól rá.

- De pedig egy krajcárt se - mondják amazok.

- Miért?

- Nézze kend mög előbb a birkákat.

Mennek, hogy megnézik, s ezen aktusnál szörnyű haragra gyúl Várakozó. Csupa csont és bőr a sok birka s most a hosszú út után, alig hogy élnek. El van nyúlva valamennyi, hasuk egy csöpp sincs, csak a nagy fejükből néz ki két szem éhesen. Hó, te betyár!

- Tönkre tött - hörgi Pál - mögött. Hát csak azt lesse, míg éntüllem egy krajcárt is lát.

Ebbül lesz a pör. Mert Illés követeli a vagyont, Pál pedig nem adja. Hosszu üzenetváltások folynak és az szerencse, hogy nem levélben megy, hanem bojtárgyerekek által. Ha levelekben menne az ilyesmi, már rég nagyon összeszidták volna egymást. Ugyan ezt így is megteszik, de a gyerek az ilyesmit nem meri elmondani abbeli féltében, hogy majd ő kap érte a horgas bottal.

Így aztán, mikor pör lesz a dologból, jóformán össze sincsenek veszve. Csak épen úgy pörösködnék. Illés van fölül, Pál alul, mert Illés követeli a tartásdíjat, Pál meg nem adja. Azt mondja, hogyan adná, mikor nem tartotta a birkákat Illés semmivel sem. Csak a föld tartotta őket a hátán, azért pedig nem jár semmi. No mindegy, majd a bíró megmondja az igazat.

Épen április huszadikára van megmondva a tárgyalás napja, mikor majd a bíró beszél. A cédulát kivitték mind a két félhez és napjára be is jön mind a kettő. Illés fogadott ügyvédet, azzal jelen meg. Ott van idején. Hát Várakozó? Nincsen. Kiáltják a nevét, hát nincsen. Így várnak rá a törvényházban. Illés időmultán kiballag a ház elébe, hogy lesi Pált...

- Hej - gondolja - jó volna, ha nem gyünne.

Hát már kilenc óra körül van az idő. Még egy órát kell várni. Ha nem jön, vége a dolognak és Illésé az igazság. Ezen örülni kezd, de lám, hiábavalók a hirtelen örömök, mert a sarkon egyszer csak föltünik Várakozó Pál, egymagába lépegetvén, csak úgy komótosan. Ő nem hozott ügyvédet, mivelhogy minek az, mikor neki amúgy is igaza van, amit tanusítani tud. Ebben most igen büszke, mert voltak már neki olyan pörei is, amikben nem sok igazság tartózkodott. Illés elhűlve látja, hogy Pál mennyire elbizakodott s megretten most már, hogy hátha csak-ugyan veszít. Óh, kutyafékom...

Hirtelen elhatározással Pál elébe siet s vidáman köszönt rá:

- No, hát kend?

- Hát ehun-e! - feleli Pál - kend röttentő nagy ur, hogy így citáltatja az embört.

Kissé haragosan mondja ezt; Susi Illés csak szelíden felel:

- De nézze kend, hát mit csináljak? köll a pénz nagyon.

- Pénz! - süvít rá Pál - hát micsoda pénz jár kendnek?

Illés megállítja Pált, a szűr gombjába fogózva s lassan kezdi beszélni a dolgot. Hogy kit így, kit úgy. Nézze kend csak, sógor.

- Már én nem vagyok a kend sógora - szól haragosan Pál, - nem köll neköm ijen sógor. Köll a kutyának.

Illés arcára kiül a harag színe s odakint már régen fejbe vágta volna érte Pált. De türtőzteti magát (mert ésszel él az ember).

- De csak sógor - mondja újra - nem köll haragudni. Szót köll érteni.

- Nono, hagyja rá Pál - de sok beszéd szögénség...

Ime egy újabb sértés. Illés titokban a toronyórára tekint. Fél tíz már elmúlt. Beszédbe kezd. Elmondja a dolgot, hogy hogyan volt ott minden abban az esetben. A kisteleki vásáron kezd. Azért kell ezt ott kezdeni, mert nagyon emlékszik rá, hogy ott vette azt a bicskát, amivel a birkákról a rovást írta.

- Hát aztán? - kérdezi Pál, mikor háromnegyedet üt az óra.

- Hát aztán látta mindön embör, hogy a birkák jó húsban voltak, mikor én tüllem elmöntek.

- Ugyan? - vág bele Pál gúnyosan.

- Ugy ám. Én azt tanusítani tudom. Mert hogy a kend embörei agyon hajkurázták a falkát, mikor hazavitték, az a kend gondja, nem az enyim.

Pál szinte nevet ezen a nem igaz beszéden. Hát, hogy lehet már ilyent mondani.

- Nem ér az ijén beszéd semmit - szól oda megvetően. - Az ijén beszéd nem igaz beszéd.

Illés titokban az órára tekint. A nagymutató egyre közelebb áll a tizenkettős számhoz, tíz óra lesz csakugyan mingyárt. Csak nyugalom.

- Hát sógor - szól olyan módon, mint aki az igazába belegyöződve lévén, meg birja bocsájtani a másik ember heveskedését - hát ugyan sógor, ne mondjon kend ilyent látatlanba. Én hozok az igazam mellett hat tanut is, ha köll. Az mind megesküszik rá, pedig abbul ítélnék.

Pál megdöbben. Hát lehetséges volna? Hogy így forgatnák az igazságot a Susi Illések az ujjukon?

- Tanut? - fakad ki nagyhangon, dühösen. - Azt hoz kend, hamisat persze. Hisz ez ép a kend szokása, tudjuk nagyon jól! Hamis embör hamis tanut hoz. Kutjának kutya a párja. Hanem majd mögmutatom én, hogy mi az igaz! Elmék a kirájig!

Azzal ott is hagyja haraggal Illést és rángatván a vállán a szűrt, sietve halad a törvényház felé. Járó-kelők, meg a ház oldalában ácsorgó kocsisok megvetéssel nézik végig Susi Illést, mert aki szóttalan eltúr ilyen szidásokat, az bizonyosan meg is érdemelte. Illés azonban minderre ügyet sem vet (majd a búcsúkor elintéződik ez a csárdában). Most csak gúnyosan néz a dérdurral haladó Pál után.

- Mőhetsz mán, számár - mormogja csak úgy magának - mikor el vagy makacsolva...

Nyugodtan megy el az ügyvédje házáig, ott a márványküszöbre ül és pipázik. Szép az mégis, ha esze van az embörnek.

(1906.)

Sztrájkanyán.

A sztrájkanyán hol biztató, hol csüggeteg volt a hangulat. Már napok óta nem dolgoztak az emberek, várták a reménységet, a békét, némelyek már rázogatták a fejüket, hogy kár volt belekezdeni ebbe a dologba, de mások ismét csillogó szemmel emlegették, hogy csak várni kell. Várni, aztán punktum.

A csillogó szemek ugyan nem mástól, mint a pálinkától csillogtak. A sztrájkanya alacsony szoba, ahova belépni nem, csak bebukni lehet. Lépcsők mennek lefelé. Aféle régi emeletes ház, amelyet eltöltöttek. Valaha szép földszintes lakóhely lehetett, de az utca emelkedett, a ház megmaradt s most az emeletje olyan, mint a magas földszint. Fönt az emeleten laknak. Vígán is vannak, alighanem táncolnak, mert valaki muzsikál s lehallatszik a lábdobogás, ami nélkül külvárosban a táncot nem hívják semminek. Minél több dobbantás, hogy csak úgy porzik a padló, annál alkalmasabb a jókedv, kurjantani is csak akkor lehet lelkeset és szívhezszólót. A toppantások számát tekintve, fönt igen mulatós világ van. Lent, irgalmatlan dohányfüst között, a fejekben gond, aggodalom és a pálinka gőze úszik.

Ez bizony szomorú világ. Téli idő van, de csatakos, hol hó esik, hol eső, hol dara, az ázott ruhák nehéz szagúak, a padlóra sok sarat behordtak az emberek. Ugyan nem is mind emberek, legényféle, meg egészen ifjú legényke is van köztük. Ezek a modernebbek, mert ezek papírszivart szívnak. A többi pipázik. Itt különféle pipák láthatók. Kupakos fekete alföldi garasosak. Azután kupakatlan vörös selmeciek. Egyes öregebb jobbmódú ember szájában nagy, öblös tajtékforma-pipák, nagy török verekedések vannak kifaragva rajta, továbbá az évszám, hogy: 1704. A tulajdonos ennél fogva kellő méltósággal, a pad karjára dőlve ül helyén s ahányszor szippant egyet belőle, a pipára mindig becéző szeretettel tekint. Ezt a pipa meg is érdemli, mert tavaly hamisították Nürnbergben.

A pipákban különféle szárok vannak s a szárok a fogak között ismét különféleképpen állnak. A dacos ember fogai között a kurta szár magasra ágaskodik, a makrapipa kupakja majd kiveri a szemét, de neki így van ez jól. Hosszabb, gyűrűce-szár egyenesen állván a fogak között, gondolkodó elmére mutat. A meggyfaszár, amelybe nagyobb pipa is dukál s ennél fogva lóg a fogakból lefelé a készség: képviselője a csendes gondolkodásnak és lassú munkának, mivel-hogy nyilvánvaló, hosszúszerű pipa mellett nem lehet valami gyorsan dolgozni. Ellenben a közönséges meggyfaszártól elüt a hajlott meggyfaszár, amelynek tulajdonosa az újabb dolgokkal nem törődő s a régi világhoz szító emberek közé tartozik. Hogy a meggyfaszár szépen meggörbüljön s egyuttal hajlós is legyen, öt-hat esztendőn át való szívása kívántatik. Ugyanazon szárnak öt éven át való megőrzése és birtokban tartása. Ha a pipa letörik róla, hát letört: új pipa kerül rá; ha a csontcsutorát elrágta a gazda (az ember csontja maradandóbb, mint az állaté), újat vásárol, de a szár megmarad. Nemcsak a pipát, hanem a szárat is ki lehet szívni. E szorgos munkában évek multán a szár meghajlik és illatos lesz.

- Szagolja kend, sógor.

A sógor az orrával végigmegegy a száron és az illatát magába szívja:

- Akár csak mikor a szentösi meggy virágzik...

Vannak ilyen különös dolgok, amiknek az okát senki sem tudja adni. Erről folyina most már az asztalnál a beszéd, egészen szelid mezbe öltöztetve a társaságot, de egy másik asztalnál, szónoklati férfiú jelentkezik:

- Én forciális ember vagyok, tehát aspirálok...

Tovább nem folytathatja, mert lezúgják:

- Hallottuk már öleget.

A szónoklati férfiú nem hagyja magát:

- Egy kutya ugasson, hé!

Erre aztán ráhagyják:

- Hát akkor ugassék kend!

De a szavai elvesznek a zajban. Emberek jönnek-mennek s hirt adnak a gyárral való alkudozásokról. Egyik azt mondja, hogy a gyár nem enged, a másik azt mondja, hogy enged az, csak ki kell tartani. Csak forciális aspirációk, a ménkű üssön bele. A kocsmárosné megindítja az ócska gramofont s a tölcsergép kopott Carusója minden egyéb hangot ledudál.

Mikor vége van a dalnak, újra beszélnek az asztaloknál. Meggyújtják a lámpát is, de nem igen ég, mert sok ember már nagyon elszedte előle a levegőt. Szokott az ilyen fülledt helyen történni, hogy még ki is alszik.

- A mult hétön is, - veti bele a szót a társaságba egy legény, - vérösre törte a vállamat a léchordás... Aztán vérözök olyan napszám mellett? Mi? Hát igazság ez?

Elkeseredett beszédek indulnak meg, de sokan beszélnek egyszerre, így a szót nem érteni, ezen egyesek nevetnek, mások lehajtott fejjel bámulnak bele az üres pálinkásüvegbe.

- Hát adjon még egyet, no, - mondják - aztán írja föl...

Munkácsy sztrájk-képéről ideszáll olykor e füstös, homályos zugba az az asszony, aki karján kis gyermekét tartva, az ajtón elszomorodott, halovány arccal belép. Szétnéz, azután megadás-sal teljesen, újra kimegy a csatakos téli világba, a nincsetlenség hideg otthona felé. Szólnia amugy sem volna szabad.

Az ajtón belép egy ember, aki nem ide tartozik. Nem munkás, valami úrfurma. Ruházata ugyan kissé kopottas, de kalucsni van a lábán, ez pedig úgy csillog, mintha lakkcipő volna. A jó estét kívánását nagyon ridegen fogadják: mit akar ez itten? Kicsoda ez? Senki sem ismeri. Az idegen egy pad végén leül s pohár bort kér. Azután közömbösen szivarozik, mintha örökké itt lett volna. Ha már füst van, legyen még nagyobb.

Az asztaloknál a fejek összebújnak, az emberek összesúgnak. Minden beszéd arról, hogy milyen politikával kell folytatni a sztrájkot, elhallgat. Csak a suttogásból hallatszanak ki félhangon kiejtett szavak:

- Kém...

- Spion...

Aki kémet mond, az bizonyára fiatalabb, aki ezt a kifejezést az ujságból olvasta; aki spiont mond, az régibb ember, aki ezt a katonaságnál tanulta.

Ha az idegen most, mint irodalmi művekben mondani szokás: „revolverét elő vonván, azt nyugodtan maga elé az asztalra tenné”, olyan parázs verekedés támadna itten, hogy csoda. Nem is ez kell ide. Az idegen azt mondja:

- No, ez csakugyan jó bor, mert ennek kerepöltek. Ugyan adjon még egy pohárral, de jól mögmérje, mert betegnek lösz.

(Ahán. Ez talán még sem spion.)

A korcsmárosné megy a pohárért s a fenyegető helyzetre való tekintettel azt mondja az idegennek:

- Talán a másik szobában tetszene?

- Minek az a másik szoba? Sok jó embör elfér kis helyön. Ha a bor jó, mindön jó. Csak kend ott, földi, az ablak alatt, kinyithatná kend az ablakot egy kicsit, mert a nagy füstben mindjárt elalszik a pilács.

Hát csakugyan, ebben igaza van. Többen is mondják a földinek:

- Nyisd ki már aztat az ablakot. De fagyos vagy, az árgyéussodat. Majd melegebbed lösz, Pétör-Pálkor, hé!

Az ügy ezzel szabályszerűen elintéztetett, az idegen „okmányilag” igazolta, hogy nem spion, többé nem is törődtek vele, a beszéd újra szabadon megindul. Némelyik ember föláll s igen buzgalmas szónoklatba kezd, de alighanem elmondhatta már többször ugyanazt, mert unottan hallgatják s azt mondják neki:

- Üljk kend le, mert elesik kend.

Ez jó mondás, ezt sok banketti szónoknak is meg lehetne mondani. Egy kövéres ember is beszélni kíván. De úgy látszik, már sok volt a beszéd, az emberek a napok óta való szóval-tartást tökéletesen elunták. Ennek azt mondják:

- Ugyan, mit beszél kend, hiszen kendnek csupa szalonna a feje...

Tehát csak egyhangú zsibongó lárma, újabb füstök s újabb pálinkák. Egyszer csak bebukik az ajtón egy fölhevült ember s azt mondja a hirtelen támadt csöndben:

- Beleütött a ménkü az egészbe. Negyven olájt hozatott Erdélyből a gyár. Már itt is vannak...

A súlyos kő gyanánt bedobott hír eleinte ijedt józanságot kelt. Hát mi lesz most már? Azután lárma támadt. Az öklök egy része a levegőbe emelkedik, más része veri az asztalt. Káromkodások, mi-egymás. Egy ember, akinek már igen véres a szeme, rekedten ordítja bele a füstbe:

- Agyon köll verni valamennyit!

Már hogy, hogyan és miként, arról nincsen szó, de a hangulat ilyen. Nem lehet az oláhokat engedni. S mérgükben, elkeseredésükben össze-vissza kiabálnak az emberek. Szóval épen alkalmas idő van arra, hogy újra nyíljon az ajtó s belép rajta az oroszlanok vermébe ama negyvenek közül egy oláh. Jó hosszú rumuny, a hegyközi szegénység condráiban, bár télidő van, magafonta szalmakalap a fején. A nyomorúságnak ezen állapota kissé elszótalanítja az embereket. De azután megint csak zajos kiáltások hallatszanak. Az oláh meglepődve áll. Egy ember, aki tud románul, de többen is tudnak, azt kiáltja:

- Hát ti jöttetek a gyárba?

Mondja az oláh:

- Mi.

Mondja amaz:

- Minket tönkretenni?

Az oláh tiltakozik. Azt feleli:

- Nu! Nem.

Ezt így mind lefordítva a hallgatóságnak elmagyarázza a kérdező. Most ezt kérdezi:

- Hát akkor miért jöttetek ide?

- Nem tudtuk, - válaszolja amaz, - hogy mire hívtak bennünket. Mi nem dolgozunk a magyar testvérek ellen. Még holnap visszamegyünk. Csak kettő marad itt, az is, mert beteg.

Ez is elmagyaráztatván, az arcok föllángolnak, bár hiszen amúgy is eléggé lángoltak már, az emberek fölugrálnek, egy része éljenez, más része egyebet oláhul nem tudván, rácul zsviőzik, tudósabbak szetreáskákat kiáltanak és nyújtják, valóban igen nagyon nyújtják üvegeiket az oláh felé. Hiszen szinte hihetetlen ez az eset! Az oláh elhalász egyet az üvegek közül s pirosuló képpel néz az örvendő magyarokra. Előbbre lép, ahol condrája sanyarúságát még jobban megvilágítja a lámpa. Ott a mellére üt és azt kiáltja:

- Já foszt kátáná! Honvéd kátáná já foszt! - Katona voltam én! Honvéd katona voltam én!

Viharos lárma, örvendező kacaj és kiabálás. A forciális embör, aki abban aspirál, - egyébként az ördög tudja csak, hogy miben aspirál, a román emberhez megy és sírva megöleli. Példáját követi egy komoly, meggondolt férfiú a hajlított meggyfaszárosok kasztjából...

(1907.)

Dudák és vízidudák.

Ha János bácsit, vagy Pétör bácsit kérdezem, hogy milyen szó mellett táncolt a lakodalmán, azt mondja, hogy dudaszó mellett. Ha megint kérdem, hogy hogy van az, hogy ha már annyian mulattak a duda mellett, hát még sincsen duda, akkor azt mondja:

- Kimönt a forgalombul.

Ami elmúlt, annak az a neve, hogy kimönt a forgalombul. Ez igaz, hiszen apránként valamennyien kimegyünk a forgalomból oda, ahol már nem szól a duda, legföljebb az angyalok trombitálnak. Ha ugyan szokásuk nekik a trombitálás, mert a hajós-nép például azt tartja, hogy az angyalok citeráznak, ha épen ráérős kedvükben vannak. Ugy lehet, már sincsen hozzá annyi kedvük, mint azelőtt. Mert a muzsikaszó tekintetében is átalakul a világ. Az emberek komorabbak, több a gond, több a gondolat a koponyában s kevesebb a nóta. A citeraszó hallatszik néha alkonyatkor a hajókból, vagy olykor vasárnap a külső városon, amerre hajóslegény lakik. De már ez is múlik, a híres muzsikásszerszám, az egykor féltett s öröklött kincs, a legtöbb helyen eladó, ha az árát megadják. Elveszett a vidám kedvük az embereknek, azaz, hogy ami még megvan, azt vasárnapra tartogatják. Olyankor szól a banda és „jaj de szépen bongoráznak a nagy kávéházban”.

Már a városokon muzsika tekintetében csak a cigány uralkodik. A magyar fuvóbandák is elmaradnak apránként. De hogy az ilyen apró dolgok is hogyan átvedlenek rövid idő alatt! Iskolás koromban a népből való rezesbanda fujta a lakodalmas népnek templomba gyalog való menet, meg vissza a nótát, kulacs volt a legények kezében, fonott kalács a kulacs nyakán, kináltak vele minden szembejövőt s táncolva mentek a templomig forogva maguk körül az utcán. Ma már nem járnak esküdni gyalog, ahhoz kocsit kell s a rezesbanda, ahol még van, kiszorult a tanyák közé. Faluhelyen ugyan bizonyosan van még. Némely helyen sokáig meg is marad, ha igaz. Nálunk kétféle tanyavilág van: a felsőtanyák, meg az alsótanyák. Az alsótanya háromszor akkora, mint a felső. A felsőtanyán mindig volt muzsikás cigány. Dankó Pista is ebből a fajból származott s az alsótanyán azonban még ma sem birna megélni a cigány, ott még mindig maga a nép muzsikál maga-magának. Sok banda van, mert nagy a határ, él benne vagy harmincezer lélek. Van a bandában klárínét, réztrombita, bőgő; kisbőgő vagy nagybőgő. Aki benne van a bandában, annak a neve: hangász (nem tudom, hol szedték), de csak vasárnap, mert másnapon ő is csak olyan földművesember, mint a többi. De a bőgője oldalát vasárnap este sem volna ajánlatos bezúzni.

Ezek a fuvóbandák a réztrombitát nevezik most dudának. Ami hangot az ad, az a dudaszó. A bőrduda már nem divat. Ezelőtt sok tanyaházban ott lógott, az öregebb juhással meg szinte vele járt, mint a fiatal juhászlegénnyel a furulya. Nevezetes dudák voltak azok a bizonyosak, mert a duda gazdája a dudának szép fejet faragott. Kosfejet, kecskefejet, lányfejet. E szerint volt azután a duda kosfejű, kecskefejű vagy kisasszonyfejű. De napjai lehanyatlottak s már nem igen van, aki fujná. Egy valamire való dudás van még a környéken, az sem juhász, hanem vízimolnár, a teljes tisztességű neve ez neki: Csonka Bukocza Tanács Ignác. Valamire való rendes ember. Ritkán dudál már, de ha megteszi, illően hozzáöltözik. Vagyis panyókára veti a kabátot és piros kendőt akaszt az övébe.

- Ez így illik, - mondja Ignác, s valóban, úgy lehet, a dudaszó e nélkül talán nem is érne semmit.

Nem. Meg külön nóták is kellettek a dudához. El lehet azon ugyan nyekeregteni mindent, de a valódi dudánóta csak dudának való. Mint a rácos: Hej Julia, Julia, Julia. Szól a duda, duda, duda. Azután a magyar juhászos: Cintányérom, cintányérom aprószöllős pogácsa, fáj a szívem, fáj a szívem a juhászra, de a juhászra...

Elvesz azonban már ez, de hogyan veszne, mikor a juhász alól is elfogy apránként a föld. Mifelénk a falkák egyre kisebbek, a juhász egyre kevésbé típus s egyre kevesebb igazság van abban a nótában, hogy: „Legelteti nyáját, fújja furulyáját. Könnyen éli a világát...” Mert bizony már a furulyáját nem igen fújja, az is elvész a tarisznyákból. Inkább ujságot olvas a mezőn, amit a Mihály bácsi hoz ki neki a városból, ha a hetivásárra bemegy. Ellenben találtam már furulyát, amit légszeszvezetékhez való vascsőből csináltak. Ehhez aztán már igazán illene valamely modern juhász. Kalucsniban, porköpenyegben, ócska kemény kalapban és esernyő alatt.

Tűnő dolgok ezek. A régi nóták, a régi hangulatok. Ime eltűnt a kondászatból is Hegedűs János, az utolsó kanász, aki többféle dolgairól és elveiről volt nevezetes. Például: nem pásztor az, aki csizmában jár, mert rendes pásztoembernek bocskor dukál. Továbbá: csak az lehet tekintetes úr, akinek már az apja is az volt. Még tovább: illik, hogy pásztoember jobban tudjon táncolni, mint más emberfia. E komoly férfiú szerint a rendes kanászember egyéniségéhez csak ez az egyetlen nóta illett: „Az én rúzsám mezővirág. Messzirül érzöm a szagát. Nem köllött vóna ezt tönni. Nem lött vóna itt baj sömmi...”

Erre azonban törkölyt kellett inni, amire ismét a János elérékenyedett s panaszosan mondta a mezőn a körébe sereglett állatoknak:

- Azért nevellek bennötöket ennyi gonddal, hogy mire fölnevelködtök, nem látlak többet bennötöket. Mert a gazdátok ki fog bennötöket a birodalombul, oszt kést tősz a torkotokra.

Ilyen kegyetlen a világ. János nem is nézhette sokáig. Elment oda, ahol senkisémet tekintetes úr.

*

Az utolsó dudás vízimolnár. A mestersége is olyan, hogy az utolját járja. Fogynak és apadnak a vízimalmok, öreg és régi holmik ezek, ha elpusztul egy újat már nem építenek. Nem oly régen még sokan voltak, oly sokan, hogy a hatóság külön rendtartást csinált benne, melyik hol álljon. Voltak vagy százon fölül. Ma alig van néhány. Egy része elpusztult, más része eladódott, elment olyan folyami vidékre, ahol még megélhet, ahol a gőzmalom még nem vette ki a vízimolnár szájából a kenyeret.

- Hej pedig, - beszélte egy öreg vízimolnár - de kár, hogy elpusztulunk... Azóta nem is öszik a nép röndös kenyere.

Csakugyan meg kellene egyszer próbálni, hogy igaz-e? De a vízimolnár nem árul lisztet, az csak megőrli a gabonát, ha elviszik hozzá. Mert azt mondja a vízimolnár, hogy a gőzmalom gyors gépe, meleg köve megégeti a lisztet, nem úgy mint az ő köveik, amelyek lassan és méltóságteljesen forogtak, miként az egész régi magyar élet. Azt mondják, hogy az ő kövük más lisztet örölt, más ízű volt annak a kenyere: mi igaz benne, mi nem, nem tudom. De annyi igaz, hogy azt az egy-két malmot, ami még megvan, körülbelül ez a hit tartja fenn. Álmodozva laknak bennük a molnárok, végüket várván, a lapátok lassan, igen lassan forognak, aminek meg is van a maga oka, mivelhogy ez a mi olykor mérges Tiszánk a leglassúbb esésű folyóvíz az egész országban. S ebben a nagy álmatagságban a molnár már dudálni is elfelejtett, pedig volt neki egy másik szerszáma is, nemcsak a kisasszonyfejű.

Hosszú, lukas fadarab volt ez, elérte a másfél ölet, csak hallomásból tudatik, hogy a molnár ezen esténként, napáldozat-tájon a malom tornácos részéből nagyokat szólt. Valami nagy hangja volt a vízidudának, mértföldre is elhallatszott. Ma már nincsen belőle még mutatóba sem egy darab se. Nem igen lehetett azon nótázni sem, csak úgy tutulni, meg sikongani, mint ahogy a tót pásztor csinálja még némely helyen, a maga ölhosszú nyirfakérges fakürtjén, mikor tudatja a havasból a faluval, hogy a bürgékkal merre jár. Lehet, ez a víziduda is aféle ellenőrző óra lehetett régi kiadásban, a molnárlegény így tudatta a parton belül lakó gazdával,

hogy nem a vízparti csárdában mulatja az időt, hanem fent van a malmon. Mert meg lehetett ismerni valamennyinek a szavát külön-külön, amiként ma a gyárkémény gőzdudáját meg lehet ismerni, hogy melyik, mikor bődül.

No azért akárhogy áll a dolog, egyet magnak eltenni csakugyan nem ártott volna, de hát már nem igen adódik elő. Még csak úgy a formája sem egészen tudott dolog. Milyen volt, ki csinálta, hogy csinálta, miért hagyták abba?

Van ez annyira érdekes, mint sok más hiábavalóság, amikért szinte veszekedve törtet a mai élet. No, nem is lehet mondani, a multkor volt némi szerencsém ebben a dologban. Öreg, rozoga parti korcsmában, öreg, ősz bácsival találkoztam. Régi vízimolnár, pár éve hagyott föl a foglalkozással, azóta messze bent lakik a városrészben, a túlsó oldalon. Azóta sem igen járt erre, mióta abban hagyta a mesterséget. Most mégis eljött. Mint régi ismerőse e helynek, vizesüveget vett le a polcról, kiment az udvarra s a kútból vizet mért bele.

- Ilyen víz nincsen több a tájékon, - mondta, ahogy bejött, leült s letette maga elébe az üveget. Azután fél deci pálinkát kiparancsolt hozzá.

- Ez az én passzióm, - szolt az öreg. - Fél deci pálinka, három pohár víz.

No, nem nagy passzió, tekintettel arra, hogy némely parti magyar harmincszor fél deci pálinkát is fölporciózik egy nap alatt.

- Hát, - folytatja, - víziembőr vagyok én. Hetven éves koromig vízimolnár voltam én.

- Hát akkor bizonyosan tud a vízidudáról is?

Tünődve néz rám tiszta, kék szemeivel az öreg, hogy mit akarok.

- A víziduda? Komédia? Minek az? Nincsen az már.

- Már aligha van, mert sehol se látom a malmokon.

Mozdulatot tett a vállával, olyfélét, amit Mártonffy Frigyesék idejében úgy mondtak: vállat vonított. Magyarul úgy mondják: panyókára rázta a vállát. Valami megvetés, meg semmibe sem vevés szokott abba lenni.

- Ha volna, se láthatná, - szolt megint. - Mert az a vízbe szokott úszni, kötélén a malom mellett. Mert tudja, két darab fából volt az, hosszában való két darab fából. Vaskarikák tartották össze. Hát ha az kint van a napon, összeszárad, szétesik. Azért az a vízben úszott, csak akkor vöttük elő, ha dudálni köllött.

Ez nagyon helyes beszéd. Kezdünk rá jönni az ízire. No ez egészen alkalmas dolog, ez a találkozás.

- Aztán mikor köllött dudálni?

Az öreg megint csak nagyot nézett.

- No - mondja - az nem úgy van. Nem azért jöttem én most épen ide. Hanem tudja, Csongrádon az újságba olvastam, mögöltek egy malombaktert, a kutyáját is félig agyonverték, a bakter testét eldugták. Mégis röggel a csendőrök előtt addig játékoskodott a kutya, addig mutatta, hogy merre köll mönni, előreszaladt, mög visszaszaladt, végtére csak odavezette a csendőröket a gazdájához. Hát látja ilyen a kutya. Aztán kiadta páráját a gazdája mellett. Látja, csakhogy beszélni nem tud. Én mindig szerettem a kutyát. Most is tartok kettőt. De olyan hű jószágokat még nem látott. Jaj, kedves kis állataim - mondom nekik néha, - oszt megnyalik érte a kezemet...

Így kezdte az öreg ember, így is folytatta, meleg szeretettel a kutyákról. Hogy a kis unokáit is, hogy ajnározzák azok, mi egyéb. Ha az ember gyorsírní tudna, de akkor is olyképen tudna,

hogy a papíron a ceruzával, a kéz a zsebben észrevétlenül jegyezze, bírná csak elmondani, hogy micsoda tömérdek sok szépséget mondott el ez az öreg víziember a kutyáiról. Figyelmesen hallgatták többen, akik bevetődtek, fuvarosok, halászok, hajósok. Próbáltam eltéríteni, kérdést tettem újra a vízidudáról, de az öreg rossz néven vette.

- Ugyan miről való már az a duda? - kérdezte. - Nem volt már annak értelme sömmi. Utoljára már csak azok a siheder molnárlegények hitványkodtak vele. Ha hajó volt közelben, oszt estefelé a hajóslegény citerázott, akkor csak azért dudáltak, hogy a citerászó ne hallatszon. No, hát ilyen dolgok történtek, hát érdemös erről beszélni? Egészen más ez, ami a kutyákat illeti, mert nézze csak, aki valóságos kutya, már ha az embör föltöszli magába gondolatba, hogy igazi, valóságos, hú embörtárs-kutyáról van szó, hát van köztük, aki embörnek embörebb embör, mint amilyen embör némelyik embör...

S szavainak barátságos áradata a kutyáiról újra megindult...

(1907.)

A jelszó.

Azt mondják a hivatalnokokról, akik a hónap elsején kapják a fizetésüket, hogy számolt pénzü emberek, nem nagyon sok van nekik, de ha jól számon tartják, el lehetnek vele a hónap utoljáig, mert akkor megint csak jön a másik számolt pénz. De már a tanyai embernek nem fizetget elsején senki, akárhová menne is a bélyeges papirossal. Se nem küld neki senki semmit. Csak úgy jut pénzhez, ha valamit ki bír teremteni a földből, azután messzire elkódorog vele, piacozni, mert kint másként nem áll pénz a házhoz. Meg kell a munkáját adni keményen s olykor mégis rossz esztendőben nincsen áldás a munkán, akárhogy megadták is a földnek azt, ami illeti.

Szóval szigorú dolog a pénz, nem mindig áll a házhoz, amit hát megfogytál belőle, azt el ne ereszd. Őrizd, akárcsak a szellemek a Kárbunkulus király kincseit. Ne költsd. Világi hivalkodásokra ne adj belőle, csak nagynéha, módjával. Mielőtt kiadnád, megnézz minden garast háromszor is, azután ha lehet, tedd negyedszer is vissza a zsebbe. Arra a régi mondásra gondolj, hogy:

- Lössz még idő szépen járni, csak lögyön mibe fölöltözni...

Vannak ilyen mondások, inkább tanítások, öregek szóhagyományai. Nyáron úgy jó a ruha, ha szellős, nem sok kell belőle: télen meg ne cifrálkodj, mert a télnek nincsen szeme, csak foga. A pénz arra való, hogy megkeressük, nem arra, hogy elköltsük. Mert a szél hordja el a haját azoknak, akik csinálják, még így sem igen akar szaporodni.

Csukonyi János, ahogy egymagában van véletlenül a tanyán, előszedi a dugva tartott pénzeit és nézi. Olvasgatja, az ezüstöket sorba rakja, a papirosokat kisímogatja. Nem sok az egész, úgy valami háromszáz korona körül való, bár nagy pénz ez is annak, aki sohasem látott magánál ennyit egy csomóban.

Próbálja összeolvasni az egészet, de néhányszor belezavarodik. De utóbb mégis csak sikerül. Százat összeolvas és félreteszi. Hát ez egyszáz. Azután a másik százat is odább tolja. A harmadikat is. Marad még három ötkoronás.

János szemei szeretettel siklanak egyik csomóról a másikra.

- Háromszáz, - mondja - hogy is csak... háromszáz mög tizenöt. Ez háromszáztizenöt. Gondolkozva néz maga elébe.

- Ennyi. Csak ennyi? Nem volt-e több a multkor?

Ez nagy kérdés. Ugy tetszik neki, mintha a multkor nagyobb lett volna a summa. Pedig azóta háromszor is volt bent a városban piacozni s mindig többet árult, mint amennyit vásárolt. Mennyi is lehetett a pénz, mikor utoljára olvasta össze? Nem tudja. Hiába feszíti az elméjét: nem tudja.

- Haj, haj, - sóhajtja János - így van az, aki nem tud írást.

János zsellércsaládból származik, béresgyereksorsban nevelődött a pusztaszéleken, még akkor nem volt úgy teleszórva a tág mezőség iskolákkal, mint most, ilykép János elmaradt a tudományok tárától és világosságától. S később, mikor már az asszonnyal együtt egy kis tanyát „ragasztott”, már az efféle dolgok elmaradtak az élhetés másféle munkái mellett.

- Jaj, haj, - gondolja János - ha írást tudnék, majd számolnék. De így... így nem tudok sөmmit. Van szömöm, mégis vak vagyok.

Tünődve tekint ki a kis szobaablakon a havas tájakra János. Nem tud hova lenni a gondolatától. A pénzeket jól eldugva tartja, de hátha mégis rájött a vermésére valaki? Megrendülve révedezik arra, hogy a tulajdon gyermekei lopják-e talán? Nem, ez isten ellen való vétek, ez a gondolat. Lehetetlen az. Hárman vannak s a legidősebb már aféle surbankó, aki nemsokára legénnyé serdül, de mégis, mégis. Az apjuk ellen? Nem az ördög kísértése-e, hogy csak gondolatban is így érinti tulajdon véreit?

- De ami bizonyos, az bizonyos - mormogja megint, a pénzre tekintve. - Ez a vagyon több volt. Nem sokkal volt több, de valamivel több volt. Ki nyúlt hozzá? Most mintha jól képen vágta volna Jánost, szinte megszedül a tulajdon gondolatától. Hátha az asszony? Hopp. János gyanút fog s a gyanu egyre jobban terjeszkedik a széles mellben s János utóbb úgy érzi, hogy le akar szakadni a szíve.

János amúgy is volt valami gyanupörrel. Hiszen a pénzt is csak ilyenkor meri elővenni összeolvasás céljából, mikor senki sincsen itthon a házban. Ilyenkor keresi elő a rejtekekből. Egy része az asszony előtt is tudottan van a ládában. De a többit dugva tartja. Elég, ha ő tud róla. Mert... mert ilyen a világ. Az asszony... csakugyan, régebben volt egymással bajuk. Hiszen dolgos, azt nem lehet tagadni, de egy időben, mint fiatalos, nagyon szerette volna a világi életet. Azt is igen csak tűrte, ha körülötte legények kacsalódtak. „Hozzá is nyúlt” néhányszor emiatt, régi öregek tanácsa szerint s azután valahogy rendbejöttek.

- Hát talán most mögént? - hördül föl János. - Hát igön... Hát hol a pokolba csavarog most is?

Az ám, János nagy lépésekkel megy el a kis szobában a falig meg vissza. Hát hol van?

Azután jut az eszébe, hogy hiszen az ő tudtával ment át a szomszéd tanyába, segíteni meszelni. Nini, ez csakugyan így van.

- Nézd el, nézd - mondja elbáméskodva.

De már az ördög befészkelte magát a mellbe, a szívbe és az agyba. Van annak gúnyos értelme is odakint, hogy odaát van meszelni. Ejnye, ejnye. Hej, ha valami tetten kapná az asszonyt! Agyonverné. Azaz, hogy nem. Ennyit nem ér meg egy bűnös asszony, hogy végette még sarcoltassa magát a börtönben s addig itthon elpusztuljon a tanya s világgá mehetnének a gyerekek, mint a Döme kutyája. Nem, ennyit nem. Hanem kiverni dorongfával és elüzni a földél alól az ördögfajzatot - hát ez igen, ez igen...

János indulatai így háborognak, mert a mindenütt leselkedő ördögi hatalom Jánost hatalmába vette.

Dühéből csak lassan eszmél, mert azután hát ez csakugyan így volna? Hátha nem így van? Ki tud ebben igazságot tenni a magas istenen kívül?

A pénz ott van az asztalon.

János úgy véli, hogy kevesebb mint volt. A pénz megfogyatkozott. Apadt.

De így van-e vajjon igazság szerint?

János föltolja a fején a sapkát és nagyot sóhajt megint:

- Ha csak írást tudnék! Ha csak annyit is, amennyi egy ilyen szögény tanyainak elegendő. Ej, efelől azonban most már nem lehet tenni semmit. De éppen semmit sem. De mégis lehetséges-e az, hogy az asszony apasztja a pénzt?

Most Jánosnak hirtelen az eszébe jut, hogy nini. Lehet, hogy az asszony hibás, de nem abban. Van még egy legénytestvére, az aféle korhely, betyárforma, mert sehol állandó maradása nincsen, az elég gyakran idetolja az orrát, mikor nincsen hová lennie s az asszony testvér-szerető volt mindig az életben.

- Nini - gondolja János. - Hátha ezt a lacibetyárt dugdossa pénzzel?

János most apránként belegyőződik ebbe a gondolatba. Hát hiszen ez sem járja. De a mentség a testvéri szeretet, ez más eset, mint amaz az eset. Hát nyujt neki valamit néha, az ördög bújjon a csárdás gazemberibe.

Azonban, bárhogy keressük is a dolgot, ezt nem lehet tovább fentartani. Még - mondja mérgesen János - ha a fene fenét öszik is. A munka nem játék, a pénz meg nem osztogatni való. Jó világ volna, ha azok, akik nem keresik, elszednék attól, aki görnyedezik érte.

Összeszedi a pénzt az asztalon egy rakásba. Kék kendőt vesz elő aládából, abba belekötí az egészet. Mikor a kendőcsücsök csomózásával készen van, egészen rendes kopertáslevél-formája van a csomagnak. Beteszi a kebelébe, az ingen belül.

Ideje is, mert már szállonganak elő a gyerekek, a kisebbek az iskolából, a nagyobbik a szomszédolásból, mert a téli munkátlanságban ilyesmivel telik az idő... Az asszony is előjön, beszél ezt, azt, János felel neki azt, amit épen kell: a hó alatt álló világ odakint igen szűk-szavú. Meggyújtják a lámpát, a gyerekek hangosan olvassák a betűt kifelé a könyvekből. János örvendezve nézi őket s megtapogatja a csomagot az inge alatt.

- Én majd röggel bemögyök a városba - mondja.

- Ugyan - kérdezi az asszony. - Hiszen nincs is heti vásár. Mit bajoskodik kend?

- De ha köll mönni - véli János. Majd szót értök a juhvágóval, a birkák iránt.

- Hát jó, jó. Csak olcsón ne igérje kend.

Esznek valamit, azután levackolódnak, a fekete éj csöndje betakar mindent, János indulatai fektében megcsillapodnak, a nagy harcsabajusz alatt mosolyog is álmában: engem ugyan többet be nem csap sönki...

A féllóval János még sötétben meg is indul s idő multán beér a városba. Itt most nincsen piacozásról egy szó sem, mert ez az idő nem arravaló. János kifog a korcsmaudvaron, a subát gondbahelyezi és halad az öreg takaréknak felé. János volt már ott régebben, mert abban az időben, míg a földet nem vették meg, az asszonymak volt bent pénze, továbbá, mikor a szomszéd a kölcsönt fölvette, János tanu volt rá, hogy a szomszéd csakugyan a szomszéd. Minélfogva János járatos e helyen, azonban mégis csak járatlan, mert azóta az urak össze-zavarták az irodákat, mert az úrfélének sohasem jó ma az, ami még tegnap jó volt. Így tehát lassan ödöng, amíg odatalál, ahol a pénzt befizetni szokták. Közben a bal tenyerét a mellére szorítva viseli, mert ott van a vagyon - János el is mosolyodik a tulajdon gondolatára: lám a pénz, miként ha születendő gyermek volna, a szív alatt nyugszik.

Hanem azt el lehet mondani, hogy sokan tömegelnek errefelé. Nem hiába, hogy olyan az ajtó, hogy zárja sincsen, de nem is győz nyitódni-csukódni. Az egyik ember viszi a pénzt, a másik hozza. János csodálattal nézi a pénztárost, hogy ugyan, hogy nem fárad el a keze. A falakon mindenféle képes ábrázolatok vannak; János, amíg a sorrakerülését várja, ezeket nézi. Hej, ha el tudná olvasni, hogy mi van alájuk írva, az nagyon jó volna. Így azonban a térképekből csak azt nézi ki, hogy ami barnaszínű rajta, az alighanem fekete föld, ami pedig zöld, az legelő. No, van még belőle elég, hála Istennek, nem sírhat a jószág. Nézegeti azután az embereket, akik a pénztáros kalickája előtt egymás hátán állnak. János, ami a maga ügyét illetné, szorgos gondokban és aggodalmakban van, de mégis elmulatozik rajtuk. Például sorra kerül egy öreg anyó, szintén a kebléből húzza elő a kis könyvet, amibe hatszáz korona bele van írva. A néni nem akarja kivenni a pénzét, csak az iránt érdeklődik, hogy megvan-e még. A pénztáros elébe terjeszt hat darab százkoronást:

- Nézze, néni, ez a maga pénze.

Anyó megnézi, megolvassa s mikor látja, hogy csakugyan megvan, visszaadja s megnyugodva távozik. Így távoznak, távoztatnak a többiek is, már majd nemsokára delet harangoznak; János most alkalmasnak látja az időt, hogy szintén a kalicka elébe lépjen:

- Egy kis pénzöm volna - mondja bizodalmasan. - Behoztam magukhoz, ha befogadnák.

- Be hát - mondja a pénzszedő. - Hiszen azért vagyunk. Itt még kamatozik is.

- Tudom, - felel János, mint aki az ilyen dolgokban járatos - tudom, hogy itt fiadzik is. De magáért azért nem hoztam volna be, mert én messzire lakok. Hanem úgy vöttem észre, hogy nem jó helyön van otthon.

- No itt jó helyön lössz. Könyvet kap róla, aztán biztos löhet az ügyben.

János a márványasztalt elgondolkozva sikálja a hüvelykujjával.

- Az, az - mondja. - De épen abban föl a fejem, hogy hátha a könyv is elvesz otthon. Valaki elvöszi a helyiről. Begyün vele és kivösz a pénzből száz koronát, azután a könyvet visszalöki a helyire. Én aztán azt honnan tudjam mög?

- Hát nem tud írást?

A széles mellből mély sóhajtás fakadt föl:

- Hiszen, ha tudnék, uram... Ha én írást üsmernék, nem ilyen embör volnék...

- No, - mondja a pénzszedő - hát annyira félti a könyvet még otthon is?

János legyint:

- Nem olyan a családi viszony, mint ahogy köllene...

A pénzszedő előtt ismerős az ilyen eset, mert adódik elő belőle nem egy. Hamar át is esik rajta.

- Hát - mondja - akkor jelszóval dolgozzunk. Hiába jön ide más a könyvvel, csak annak adjuk ki a pénzt, aki mögmondja a jelszót.

János megint csak bökdösi a márványt.

- Jelszó? - kérdezi. - Miféle az, hogy jelszó?

A pénzszedő angyali türelemmel mondja:

- Maga bizonyosan volt katona. Hát az örségfölváltásnál - -

- Aha! - kap észbe János. - Tudom már. A földruf mög a lózung!

- Az, az! hagyja rá az az úr, akinél a pénz fiadzik. - Ilyen földrufot mondjon. Aztán akkor a pénzben nem durkálhat senki se, csak aki a földrufot mondja.

János integet a fejével. Ez jó lesz. Ez már valami. Ez csakugyan jó kitalálás.

- De, - mondja hirtelen - akkor mi lössz, ha én is elfelejtöm a földrufot?

- Hát írja föl... azaz, hogy hiszen, ha nem tud írást...

János megtörve feleli:

- Hiszen, ha tudnék, uram...

- Ejnye, hejnye, a fene teremti, - mondja a pénzszedő - hát valami olyan földrufot találjon ki, amit nem felejt el. Adja föl a kutyája nevét.

- Nem, azt nem.

A gondokba merült ember szomorúan lehajtja a fejét. Gondolatai hirtelen végigszaladnak egész életén. Most látja magát mint kis fiút, amidőn a béresgyereksorsba kellett állani, látja az ős puszta asszonyt, öreganyót, akit többé nem is láthatott, érzi nagyanyó utolsó csókját a homlokán, hallja a szavát: Isten áldásával járj, kis onokám. János elfogódva mondja:

- Az lögyön a földruf: Öreganyám, őrizd mög...

(1908.)

Az Ilka-kendő.

A bíró szobája előtt emberek ácsorognak s nem igen beszélnek, mert valamennyi pörben jár és a tulajdon igazságát forgatja elméjében, meg a lelkében is, mivelhogy rettentő hatalom a törvény. Idegen, ismeretlen világ, nagy erdő, amiben tévetegen járnak és kelnek az emberek, mert ritkán esik sötét sűrű közé szelíd napsugár. Az emberek tehát szorongó aggodalmaskodásokkal vannak elfoglalva s fejüket gonddal lehajtván, leginkább egymás csizmája orrát nézik.

Történetképp asszonyok is vannak köztük, van ott egy jó fából való, de sápadtas, elszomrodott asszony egy vékonyka leánygyermekkel, ez a Tatár Julis. Ott van a Rózsás Erzsébet is, szintén valamirevaló asszony, kendő a fejébe, függő metál a nyakába: néz ki az ablakon. A rideg ház rideg udvarára, amelynek nedves kövein az uristen kegyelme sem bírt mást, csak zöld penészgombát teremteni. Bár mondják, hogy annál kezdődik az élet. Ki keresi azonban ezt?

Most kijön a tekintetes bírósági hivatali szobából egy szintén rendes szál ember a kávészin dolmányban, a fekete zsinórral, hogy majd szétekint a tömérdek nép között, akik mind pör alatt állnak. Valóban kijön tehát ezen férfiú és kérdezi egy elhagyatott embertől, aki korhatag szürben igen csak erősen feszül neki a vállával a falnak, hogy valamiképp el ne düljön:

- Magát hogy hívják?

- Engem - mondja a célszerű ember a szürből kifelé - nem igen hívnak, engem csak küldenek. Béres vagyok én, nézze csak, cseléd vagyok én. Még étel idején sem hívnak ebédre, akkor is csak küldenek. Azt mondják: ahun az ételed a tányérban, eredj, oszt edd meg.

Erre a beszédre némi keserű mosolygás támad a künt ácsorgó emberek arcán. Mert jól beszél. Akárki fia is, de jól beszél.

A zsinóros ember azonban erre nem sokat ad. Szokásos az ilyesmi s talán nem is egészen igaz. Vannak keserves szavak olykor, aminek nem adhat hitelt a tapasztalt férfiú, vannak beszédek, amik valóban semmi egyebek sem, csak beszédek. Tehát a szűrös ember fölött szótlanul elnéz és azt mondja:

- A Tatár Julis, meg a Rózsás Erzsébet, ha itt vannak, jőjjenek be.

Persze, hogy itt vannak, mikor itt vannak.

Óvakodnak ennél fogva befelé az ajtón a Julis, meg az Erzsébet. Az egyik, az elüljáró, a vádlott, emez meg a panaszos. Szép nagy szoba a bíró szobája, karosszék is van benne. Tükör nincsen.

Mindegy ez különben. Elég az avval, hogy a bíró keresgél a kék papirosokban és kitekint azokból, hogy a Julis a vádlott.

A vád nagyon közönséges és egyszerű. Julis nem tett egyebet, mint hogy elsikkasztott egy Ilka-kendőt. Olyan szép, világos tubarózsaszínű, vagy, hogy inkább téglaszínű, magyar néven mondva: seszínű, törökös, rojtos, szép selyemkendőt. Olyképp sikkasztotta el, hogy kölcsönkérte Rózsás Erzsébettől. Valamit mondott neki, hogy mire kell neki. Hogy talán temetésre megy benne, vagy lakodalmat nézni megy benne, ilyesvalamit mondott. Könnyen mondhatta, mert szomszédok voltak, egymás mellett laktak, de nem a maguk házában, hanem csak úgy zsellérképpen, mint ez a szegényhez illik is. Hát elkérte kölcsönképpen a szép Ilka-kendőt, zálogba tette, aztán ott is maradt. Mert ilyen a szegénység. No és most meg ehol a panasz. Biz ez súlyos dolog így bíró előtt állni, különösen annak, aki nem szokta és aki egyáltalán nem ért

ahhoz, hogy miféle útjai vannak a törvénynek, mely kerítések azok, amiket megkerülni lehet és hogy milyen formán védekezhet az ember, ha ugyan nem igazat mond is.

- A kendőt zálogba tette, Julis - mondja a bíró.

- Igen kérem - mondja a szomorú asszony.

- Használat után miért nem adta vissza annak, akitől kölcsön kérte?

- Jaj, kérem alássan - mondja Julis - csak úgy mondtam én azt akkor, hogy használatra kérem kölcsön. Mert nem úgy van az. Azt csak úgy mondtam. Igazában már mikor kölcsön kértem is, az volt a szándékomban, hogy zálogba teszem.

No, bárki bármit beszéljen, ez nyilvánvaló beismerés. Miként lehet ilyent tenni? Tatár Julis nem keresi. Ugy mondja, ahogy igaz. Nem szokta meg a valótlán beszédet. Vagy legalább is nem akar nem igaz dolgokat beszélni itten.

- Mert - fűzi a szót - a sors ilyen. És ezt a sors tette.

Rózsás Erzsébet panaszos asszony integet a fejével, hogy valóban a sors, a sors...

Hogy Julis sorsa miben áll, azt megint csak mondani kezdi:

- Nézze csak, tekintetes bíró úr, három gyermekemmel az uram elhagyott. Magunkra hagyott. Hát hogyan éljek? Három kis családdal munkába nem mehettem, gondoltam már, hogy majd a Tiszának megyek velük együtt. Volt már ilyesmire eset tekintetes úr. Óh én értetlen kicsi apróságaim.

Erzsébet komolyan mondja:

- Volt. Csakugyan volt ilyen esetre már eset.

- De azután - mondja Julis - jött hozzám egy ember. Azt mondta, éljek vele, ő eltart. Keres annyit a gyárban, hogy abból nekünk is jut élelemre, ruhára. Hát mit tegyen a szegénység? Hát éltem vele. Rendes ember volt az, jobban éltem vele, mint az urammal, aki elhagyott. A hites ember nem volt olyan jó, mint ez az ember, akivel a szemétdombon esküdtem. Eltartott bennünket, amit keresett a gyárban, hazahozta. Hát éltünk, éldegéltünk valahogy.

Julis ezt most már hosszasan mondaná, mert úgy lehet, életének ezek voltak a legszebb napjai és derüs napokra szívesen visszajár az emlékezet De a zálogba csapott Ilka-kendő sorsa ebből sohasem fog kiderülni. Mondja is neki a bíró:

- De a kendő, a kendő?

- Hát igen - folytatja Julis - most jutok oda, kérem alássan. Megváltozott az életünk. A kerék fordult. Mert a kerék ahányat fordul fölfelé, annyit fordul lefelé. Lefelé fordult. Az isten áldja meg az urat, tudja bizonyosan, hogy mi az a sztrájk, meg a kizárás, meg az ilyesmi. Hát még mennyire tudja a munkás. De senki sem tudja annyira, mint a munkásnak az asszonya, a kis családdal.

- Ugy, ugy, - véli Erzsébet is - ezen nincsen mit tagadni. De hát még...

- De hát még - vág a szavába a Julis, - mikor azután az ilyesmi ilyen irtóztató télségben történik, mint ez a mostani volt. Nincsen szó, ami azt kibeszélni bírná. A hidegség, meg az éhség... Mert az ember - ez csak, csak... Az elment a többihez a kocsmába, ott ihatott pálinkát hitelbe. Meg el is maradt. De dologba nem állhatott, mert nem engedte a többi. Tudja már a tekintetes úr, hogy megy az ilyesmi. Én meg nem mehettem dologra a gyerekektől. Aztán nem volt mivel fűteni, meg nem volt mit enni. A gyerek sír sokszor, de mikor éhségiben sír! Meg a hidegtől dermed! Jaj nekem, Istenem. Vártam, hogy végeszakad a nyomorúságnak, de nem akart abban maradni a szenvedés. Későn jutott az eszembe, hogy az éhenhalás elől haza-

megyünk az apámhoz. Mert ide közelfaluba való vagyok én, de az apám is szegény. Otthon is nagy a szegénység. De mégis egy falat kenyér jut. De amikor ez az eszembe jutott, már nem bírtam volna elvinni a gyerekeket. Csontra le voltunk soványodva az éhségtől, meg a hidegtől. Irtóztató volt az...

Azt mondja Rózsás Erzsébet:

- Éhségükben meg a hidegtől úgy sírtak a gyerekei, hogy mihozzánk áthallatszott.

Mintha valami rémlátomást látna, úgy néz maga elébe Tatár Julis.

- Hát akkor kértem el a kendőt, hogy zálogba teszem. Az árán vettem fűteni való fát, kenyeret, tejet. Isten még idejében adta ezt a gondolatot, mielőtt éhen haltunk volna. Az ételen aztán, hogy egy kicsit fölerősödtünk, kimentünk az apámhoz... Hát így történt. Tudom, hogy a törvény törvény... De nem tudtam mást tenni, akár mit mond is az urak törvénye...

A törvény félős, idegen, ismeretlen és rejtelmes hatalom. Azon felül még rá is fognak sok rosszat, olykor. No, még sem olyan rossz, mint a hírét költik. A bíró a nyolcvanadik paragrafust keresi elő és Tatár Julisra kimondja, hogy nem bűnös.

A büntetést váró Tatár Julis sírva fakad. Rózsás Erzsébet szintén sírva fakad. A bíró pedig összeharapja a fogait, hogy ne kelljen könnyet ejtenie.

(1909.)

A szüle a regénnyel.

A már rég elmúlt években, fiatal legénykoromban az is hozzá tartozott a napi kenyér dolgai közé, hogy regényt fordítottam a Szegedi Napló regénycsarnokának. „Angol” regényt, németből. Igen érdekes irkálások voltak ezek abban az időben. Körülbelül a később fejlődött detektívregények öregapjai. Jó hosszan eltartottak, harminc fejezeten alul nem igen adta egy-egy. Sok ember szerepelt bennük és minden második-harmadik intrikus volt, akik aljas bosszúszomjtól vezetve igyekeztek megakadályozni egy, minden erényben gazdag fiatal pár boldogulását. A regény mindig valahol Indiában kezdődött és Skóciában végződött, vagy pedig emitt kezdődött az ódon kastélyban, átment Kanadába és eljutott Afrikába, a gyémántmezőkre. Tömérdek kaland történt eközben a szereplőkkel, mert mindenütt ott volt a sötét intrika, az intrikusok lehetőleg fekete szakállt viseltek, volt bennük valami visszataszító és egykedvűen játszottak vastag arany óraláncukkal. De azért a fejezetek során csak pusztultak. Az egyiket elvitte a tigris, a másikat benyelte a tenger, végül a félreértések kiderültek, a boldogság napja pedig a sokat szenvedett fiatal párra földerült. Egy bécsi lap fordította ezeket a regényeket németre s abból fordítottuk magyarra. S ha a bécsi ujságnak egy-egy lapszáma elkallódott, azért még nem dőlt össze a világ, mert könnyen bele lehetett szerkeszteni a regénybe a hiányzó kapcsolatot.

Egyszer reggel, még pihenek otthon, valaki kopogtat a szobaajtón. Jó hangos, népies kopogás, mert a nép nem a begörbített egy ujjával kopog, hanem az egész kezefejét odaveri az ajtóhoz, hogy hallják meg odabent, ha akarják, ha nem.

Az engedelemre csendesesen és félénken nyílik az ajtó. Ez az a lassú nyitás, mikor a legjobban megkent ajtósarok is nyikorog. A nyíláson aztán beóvakodik egy alacsony, fekete ruhába öltözött, öreges polgárasszony. Megütődve néz szét a szobában, hogy nem lát benne embert, míg végül az ágyban megtalál.

- Jaj, - mondja ijedten, talán még háborgatom is. Azt hittem, hogy fönt van már ilyenkor.
- Nem az, szülém. Nem háborgat. Hanem tudja, ez a mienk olyan mesterség, hogy későn fekszünk, hát későn kelünk.
- Ugy-ugy, - hagyja jóvá. - Mert mi másként szoktuk. Mink a nappal kelünk, kéröm.
- Jól van az nagyon, szülém. Hát üljön már le, ahol van a szék.
- Azt is köszönöm, kéröm szépen.

A néni leül, előbb a széket a kötényével letörli, mint ahogy ezt az illendőség hozza magával.

- Hanem - mondja, - most már kérdözze mög, hogy mért jöttem.
- Majd mögmondja, szülém.

A szüle a széket közelebb húzza az ágyhoz. No, ebből valami bizalmas beszéd lesz.

- Hát, - kezdi a beszédet, - tudja mink járatjuk az ujságot. Én olvasom is. Tudja, ha ráérök, környes-körösztülni elolvasom. Ugyan már csak a pápaszömmel látom mög a betűt. Hanem, tudja, az egész ujságba énnekem csak a regény tetszik a legjobban. Azt borzasztó szeretöm. Ha én rajtam állna, az ujság egész felinek regényből köllene lönni.
- Csakhogy nem lehet ám, szülém.
- Tudom, tudom, - integet, - hiszen nem azért mondom, mert mondom, hanem csak mondom. De hát most mást beszélök. Valami kérdésöm volna magához. Ha mögtönné. Mög is szolgál-nám a szívességit.

- Nem kell azt megszolgálni, ha megtehetem.

- Ha mögtöhetné? - kérdezi a szüle. - Más mög sem töhetné, csak maga. Hiszen maga fordítja azt a regényt! Vagy nem úgy volna? Mert neköm úgy mondták.

- Hát úgy igaz, ahogy mondták.

- No lássa, - s meghúzogatta a szüle a fejkendő csücskeit, - hát azért beszélöm... Hát kéröm szépen bajom van énnéköm evvel a regénnyel. Én már nem birom ennek a szögény, ártatlan Alice kisasszonynak a gyilkoltatását tovább szenvedni. Miért bántják annyira? Az a sok szörnyűségös embör mind az életére tör. Hát miért tűri ezt maga?

No most már erre felelj, Dóci. Miért tűröm, hogy a kisasszonyt ennyire gyilkolják?

- De szülém, - mondom, - én arról nem tehetek. Nem én írtam a regényt, hanem valami ángol. Mit tegyek én a felől?

A szüle lehajtotta a fejét és gondolkozott. Azután kételkedve nézett rám, hogy igazat beszélek-e? Elszomorodva kérdezte tovább:

- Hát maga csakugyan nem töhet ebben a dologban sömmit sem? Nincsen hozzá hatalma?

- Bizony, ahhoz nincsen.

A szüle lemondólag intett a kezével:

- Hát akkor vége is van a kisasszonynak. Utoljára is csak eltöszí láb alul az a sok fekete alattomos. Szögény Alice, - sóhajtott a szüle, - ugyan mivel érdemölted?

Öreg asszonynál könnyen áll a sírás s a szüle szeme kezdett már könnyelábbadni.

- Nono, szülém, - vigasztalom, - az nem egészen úgy lösz. Biztosítom magát, hogy az Alice kisasszony kimenekül a sok gazember körmeiből és elveszi a Wilmore lord. Ha ezzel megnyugtathatom magát, hát erre ígéretet tehetek. Hitelhetek is.

A szüle fölvidámult, nagy hirtelenséggel egészen más emberré vált, mosolygott a szeme is, a könnye szivárványán át nevetett.

- Lélökre? - kérdezte.

- Lélökre hát. Ez olyan igaz, mint ahogy egy Isten van az égben.

- Akkor, - mondta a szüle, - akkor nem bánom, ha még egy kicsit szenved is az Alice, mert köll tisztító tűznek is lönni. De ne hagyja el az ártatlant! Az Isten is mögaranyozza érte a kezit.

A szüle nyugodtan, teljes lelki egyensúlyban távozott a küszöbről, amelyet előbb súlyos gondok terhével lépett át. Nem csalódott. A regényben ugyan Evelint kellett volna elvennie a lordnak, de a szüle kedvéért mégis inkább „az ártatlan Alice kisasszonyt” adtam hozzá feleségül. De azért Evelinnel sem történt semmi baj, mert jött egy vikomt és bekötötte a fejét.

(1909.)

Adóügy.

Azt nem igen lehet tudni, hogy a pusztaföldeknek miért van olyan különféle nevük. Az egyiknek emilyen, a másinak amolyan. Ha két pusztának egymás mellett kétféle neve van, mikor állapították meg köztük a határt, ahol az egyik név végződik, a másik meg kezdődik? Némelyik név a török világból származik, mint a Sziu pasa halma, meg a Kara homokja. Más nevek alighanem még a honfoglalás korából valók, Béla király urunk jegyzője is említi, mint a körtvélyes meg a Gyümölcsény. Ami pusztát, pedig sok van ilyen, fehértónak neveztetnek, ott vagy most is van, vagy valaha volt olyan tó, amelynek a vizét a szikes föld fehérre festette. De már, teszem azt: Síró-hegy? A hegy nem szokott sírni, de meg nincs is hegy ezen a tájon egy falatnyi sem. Ugyan a hegy szó nem mindig jelenthetett sziklákat és köveket. Mifelénk lapos a mező, mint az asztal, mégis, amely részén régi szőlők vannak, azt hegynek nevezik. Például a mi szőlőnk is ahol van, ott szőlő van jobbról-balról, elől-hátul. Valaha mind a Sebők-nemzetségé volt, innen a neve most is Sebők-hegy, mikor itt hegy sohasem volt, a Sebőkék pedig leginkább kihaltak.

De a síróhegyi pusztán sohasem volt szőlő. Valami domb lehetett rajta valamikor, de már az sem látszik, mert ha volt is, már elhordta a szél. A szél itt, ha megindul, furcsa tréfákat csinál. Hogy a szalmaboglyákat elvigye egyik helyről a másikra, ahhoz nem is nagyon erőlködik. De néha úgy megjátssza magát, hogy a fák a földre fekszenek s a vas járomszög megtanul repülni. Ilyenkor elviszi a homokdombot az egyik helyről s a másik helyen fölépíti. Ilyenkor mikor a dombok utaznak, csontok maradnak azon a helyen, ahol eddig állottak s gurigáz a vihar a régi koponyákkal, pedig a koponyák nehezek, mert földdé vált bennük az agyvelő, finom porhanyós földdé, amibe szívesen ereszti gyökerét a virág. Mert a virág megtudja a föld felett, hogy alatta hat láb mélységbe olyan föld van, amely valaha ember volt: lemegy hát valamely szálával hozzá s bele bújik az egykori emberfejebe.

Kérdés, hogy ama régi, letűnt, iratlan történetű világban mind holtan mentek-e le ezek a koponyák a földbe. A mesékben az elevenen való sírbaszállásokról való beszédben nincsen-e valami igazság? Nem-e elevenekre hányták ott a földet s így támadt az a hegy, amelyik azután sírt, amíg el nem hallgatott? Hát ki tudná ezeket? Hogy mi fűződik a névhez s honnan. Hát ahol van egy halom s azt úgy hívják, hogy Táncoshalom és ha lakodalmások haladnak arra kocsikkal, ott meg kell állni, egy sor táncot eljáráni, mert csak úgy érvényes a továbbhaladás. Emerre pedig lefelé ölelkezve a bácskai határral, van egy jókora pusztaság, annak Átokháza a neve. Hát ez miért? Beszélnek ugyan, hogy valaha ottan tanyaverések történtek, de amely nép csak odament lakni, mind elpusztult vagyonában, egészségében, életében, így maradt volna azután a pusztaság s akkor kapta aztán a nevét az átokról, amely rajta fekszik.

Lehetséges, bár hiszen erről sincs írás, a szóbeszéd pedig csak szellő. De legalább van hozzá egy kis magyarázat. Hanem mellette van egy másik pusztaság, annak a neve Mérge. Erre azután már senki sem tud mit mondani, hogy miért mérge, honnan van a mérge neki, kin vagy min tölti ki a mérgét, hanem csak azt mondják róla, hogy Mérge, aztán Mérge.

Ennek a pusztának a szélén lakik egy ember, bizonyos nevezetű Kara Mihály, a neve után, de meg a barnasága után ítélve, az is valami török maradvány, ez az ember most mérge a pusztaság helyett is. Bent van a szobájában és néz ki az ablakon. Rendes körülmények között nem sok nézni való van a tájon, mert ha csak valamely gulya ott nem legel, nem igen mozog azon semmi. Ezúttal azonban mozog rajta és a ház felé tart egy kordé. Kétkerekű talyiga, ami elébe egy ló van fogva, ilyen eszközt nem használ más csak a hivatalos ember. Akinek sok járás-kezelése van a külső részekén, de terhet nem visz a kocsin, csak magamagát kell hurcoltatnia, meg egy táskában az írásait.

Ez a kordé is ilyen hivatalos talyiga, az ember, aki a lovat hajtja, az adótól van. A királyi adótól és a városi adótól egyaránt.

- Hát mit akarhat? - gondolja Kara szorongva - hiszen az adóm rőndben van, itt van a könyv is róla.

Rendben van? Hát van olyan adó a világon, vagy volt valaha olyan, hogy rendben van? Az ilyen adót el kellene tenni emlékül spirituszos üvegbe.

Karának az a reménysége, hogy a kordé majd csak elmegy a tanya mellett baj nélkül, mert van néha ilyen eset még az istennyilával is. A remélés azonban nem vált valóra. A kordé befelé tart s a kutyák már védekeznek. A kutyák leginkább tudni szokták, hogy ki mi járatban van. Ha Karának a veje jön a fiatal asszonnyal, akkor is kiabálnak a kocsira, de az egészen másféle lárma. Az inkább üdvözlés s közben trüsszögnek, ami a kutyai nyelvben az elképzelhető legnagyobb örömet jelenti. A lovasrendőrrre rövid buffogásokkal szólnak, mint tisztelettel illik, azonban kardos ember a finánc is, aki néha a pálinkásüst vizitálása céljából arra jár, arra már éktelenül rikoltoznak és kiabálják: már megint itt van, már megint itt van! Ki hitt ide, ki hitt ide? Csendes üdvözlés csak a mészárosféle embert illeti meg, akik vágni való jószág szedése végett szokták olykor járni a határt. Azoknak a ruháján megérzi a kutya a vérszagot, talán azt hiszi, hogy húst hoznak neki, ezekre hát nem ugat, mivelhogy némi önzés lehet ő benne is.

Most azonban annál dühödtebb ugatással vannak, szinte belekapnak a fogukkal a kordé kerekébe, hogy csak ne jőjön be az udvarba. Megsejtették róla, hogy ez az ember, aki a kocsin ül, nem lehet valami szívesen látott vendég. Ez alighanem azok közül való, akik sohasem hoznak, hanem mindig visznek.

Kara most már sietve megy ki a házból, hogy elzavarja a kutyákat. Ugyan nem bánná, hogy a kutyák egy kicsit megforgatnák a vendéget, de hát igyekezni kell azon is, hogy békességben megférjünk egymás mellett. A kutyának voltaképen kötve kellene lennie s a hivatalos ember, ha akarná, le is löhetné a szabadon eresztett kutyát. De hát nem lövi le, mert akkor ellenséget szerez magának. Se föl nem jelenti Karát, mert Karának akkor bírságot sóznak a nyakába s az nagyon kellemetlen. Mert ha kutyai ügyben a városi ember kap két korona bírságot, amely egy órai, esetleg két órai idővesztésbe kerül, amíg elmegy a városházára s befizeti. De Karának odakint, negyven kilométer távolságban a bejövétel magára, kocsijára-lovára nézve legalább egy napi idővesztés, éjfél felkeléssel járó törődést, itt bent a kocsinaklónak helypénzfizetést jelent. S másnapra a ló annyira fáradt, hogy nem lehet munkába fogni, mert oda-vissza nyolcvan kilométer az út s abból egy rész a nehéz homokra esik. De még a gazda sem való dologra másnap, mert megviselte a töretés. Ilyenkor inkább csak hever. Hát ilyenformán ha a városi emberre esik két korona sarc kutyai ügyben, hát az körülbelül harmadfél koronát mutat vesztésben. Ellenben Karának ugyanaz a két korona legalább is tizenöt koronát jelent. Ilyen sajátságos ázsioi vannak mifelénk a pénzeknek.

Miután azonban a hivatali ember nem kergeti bele ebbe a kízzatásba Karát, ő is tartozik annyi szívességgel amannak, hogy a kutyákat elhessegeti róla.

- Adjon Isten - mondja a hivatalos s leszáll a kordérol.

Kara nézi. Még nem tudja, hogy mit akar. Elvégre lehet, hogy csak azért állt meg, hogy egy pohár pálinka, vagy valami. Az a kérdés, hogy leveszi-e a talyigáról azt a paksamétát, amiben a papirosait hurcolja magával. Hát leveszi, bátya, már látszik, hogy leveszi.

Kara elszomorodva, kedvetlenül, félvállról viszonzozza a köszöntést:

- Hát... adjon Isten...

No aztán ilyenkor mégis csak tisztesség dolga azt mondani, hogy kerüljön beljebb. Bent a házban azután a szívesen látottat meg szokás kérdezni, hogy: mi járatban? Az ilyentől azonban nem kérdezik. Majd megmondja, ha akarja.

Mondja is már.

- Hát baj van, Kara. Mert foglalni jöttem.

- Ugy hát? - mondja Kara, mérges bika gyanánt a földnek szegve fejét. - Hát aztán miért? Hiszen az adó ki van fizetve.

- Hát épen az a baj, - feleli amaz - hogy ki is van, meg nincs is.

Kara erősködik s fölnyúl a mestergerendára, ahol az adókönyve szokott tartózkodni:

- Hiszen itt a könyv! Belenézhet. Nemrég fizettem. Amit csak bekívántak azt befizettem.

Az asztalra veti az adókönyvecskét. Szép kis adókönyvecske. Ha ki van nyitva a lapjára, majd egy röfnyi széles.

A hivatalos azonban csak a paksamétában kutakodik. Abba néz bele és úgy beszél:

- Tudom, tudom. De hát az a baj, hogy három fillér elmaradt. Az még a mult esztendeiből hiányzik. Azt még be köllött volna fizetni. De nincsen befizetve. Aztán most énnéköm foglalni köll.

Kara rábámul, hogy talán megbolondult.

- Három fillér? - beszéli hitetlenül. - Aztán azért hajkurásznak? Aztán azért foglalnak? Hát nem várhatnak vele újig? Talán attul tartanak, hogy kiszökök az Amerikába?

Pénz dolgában a külső ember olyan, akárcsak a királyok. Ő sem szokott odakint a zsebében pénzt tartani, mivelhogy minek. Ugy sem lehet rajta venni semmit. Kara tehát odamegy a sarokba a ládához. Előbb leemeli róla a kenyeres kosarat, azután fölnyitja a tetejét. Kiveszi belőle a bőrzacskót, abból két darab két fillérest kivesz és az asztalra veti:

- No - azt mondja - ehol e! Adjon egy fillért vissza.

Most meg a hivatalos ember csodálkozik:

- Mit akar kend?

- Hát itt a három fillérje, aztán vigye haza, lögyenek vele boldogok az urak.

- Jaj - mondja a hivatalos - ez nem így van. Ezt kendnek magának köll bevinni, aztán befizetni a könyvre.

Kara azt hiszi, hogy fölfordult vele a világ. A szemébe vér szalad, egy széket fellök és szeretné a hivatalos ember nyakát megtorkolászni.

- Hát ilyen is történhetik? - hörgi. - Ilyen embörgyilkolás, három fillérért? Aztán nem viheti be maga? Hát adok két hatost, aztán vigye be maga. Érti, husz krajcárt.

De a másik csak legyint a kezével.

- Ugyan ne okoskodjon kend. Tudja, hogy ez nem löhet. Ami törvény az törvény. Azt hiszi maga, hogy önnéköm kellemetös a lovat ide kihajkurászni magához a három fillérért? De hát ami muszáj, az muszáj. Hiszen neköm olcsóbb volna, ha a magamébul fizetném, minthogy idetötötöm magamat. No hát. Foglalok, aztán foglalok. Lefoglalom az ágyat, ott a sarokba.

Kara belátja, hogy amannak igaza van. Nincsen igaza, de mégis igaza van. Nem tehet róla, hogy ilyen hivatalra született, mert ilyen a szegénység, hogy mindenbe bele kell törödni, a legkutyább sorsba is.

Utóbb még meg is sajnálja a hivatalost.

- No csak írja - mondja neki - majd hozok egy kis bort.

Hoz is a kamrából egy kancsóval, meg két poharat. Nem egyformák ugyan, de az nem baj. A bor sem valami híres, de hiszen jó az is ott, ahol jobb nincsen.

- No - mondja - igyon. Igya ki mind. Igyunk hosszút, a jó lónak nincsen rossz út.

Így azután koccintgatnak. Kara kimegy a kamrába háromszor is borért, mígnem azután a hivatalos fölül a talyigára. Kara igen szigorúan és többszörösen kezel vele, meg is öleli és biztosítja afelől, hogy az egész házanépével együtt igen nagyon köszöni a megtiszteltetést.

Amaz meg köszöni a barátságot, meg a jóakaratot. Kihajt. A kutyák most is fogják a kereket, mintha nem akarnák elereszteni. Ilyen bolond a kutya, mert a kutyák szeretik a boros embert. Talán azért, hogy olyankor más a szeméállása és a kutyára barátsággal tekint.

Kara sokáig néz utána. A talyiga ugyancsak libeg, néha úgy tetszik, hogy majd felfordul, mert a ló is olyan állapot, hogy a száján megérzi, ha boros ember kezében van a gyepőlőszij.

No de azért csak elment a hivatalos. Kara még elmegy a kamráig a kancsóval s azután már alig várja, hogy előkerüljön az asszony, aki odaát van a szomszéd tanyán a Szűz Mária poharával. Agyas-asszonynak szokás vinni a Szűz Mária poharában tyúkhúslevest, mert annak erősítőre van szüksége, maga meg nem főzhet. Mert nem igaz ám az úgy, ahogy az úrfélék értelmezik a szentírás parancsát a beteglátogatást illetően, hogy csak elmennek a beteghez s annyit fecsegnek neki, hogy pihenni sem hagyják, hanem az az irgalmasság igazi cselekedete, hogy ételt visznek a betegnek és megigazítják a fejealját.

Az asszony elő is jön és Kara ujságolja neki, hogy hajnalban megy befelé a városba, mert már megint bekivánták a porcióját. Az asszonynak nem sok beleszólása van az ilyesmibe, az ő dolga csak az ünneplőruha előkészítése s a tarisznya ellátása. No - véli Kara - majd föl lehet tőnni a kulacsot is.

Mert már áll Karában az ördög. Az igaz, hogy alig hogy lámpagyújtat van, már lefekszik, de éjfélkor fölkel és befog. Öltözik, a pénzeszacskót a szíjjánál fogva a mellény gomblyukába köti, az adókönyv pedig a kabát belső zsebében talál helyet. Egyebekben mindent az asszonyra bíz, csak a kulacs iránt vannak bizonyos érdeklődései. Meg is húzza.

- Ilyen korán kezdi kend? - kérdezi az asszony.

Karának kicsit zavaros a feje, de azért rátréfál az asszonyra:

- Csak azt nézöm, hogy nem-e vizet töttél bele?

Végül elindul, előbb megkötvén a kutyákat, mert másként a kutyák elmennének a világ végéig is a kocsival. A városban meg eltévednek, csavargókká válnak s utoljára is megveszednek az éhségben és a nyomorúságban. Okos ember ennél fogva megköti a kutyát, mikor az udvarból kocsival messziútra indul.

Hát az ut elég messzi a városig. Kara pedig azon tanakodik, hogy melyiken menjen, mivel-hogy van kettő is, lehet bennük válogatni hála Istennek. Az egyik valamivel rövidebb, de az a baja, hogy nincsen az oldalán egyetlen egy korcsma sem. A másiknak van egy kis kerülője, de nemcsak hogy útszéli csárdák vannak helyel-közzel az oldalán, hanem még falun is visz keresztül. S Karában állván már az ördög, az utóbbi választja s a kulacshoz szorgalmasan folyamadik.

Ide okos beosztás kell. A kulacs tartalmának addig kell tartania, amíg az úton el nem érődik az a ház, amelyre ki van írva, hogy itt a világ közepe, ha nem hiszed, gyere be. Ott meg kell tölteni a faedényt s annak most már el kell szolgálnia a másik csárdáig. A kulacs eredeti

tartalma eltartott addig, amíg a nap fölkel s azontúl már minden rendben van, mert a csárdákban is korán kelnek az emberek. Kara így időelőtt kedvre derül s minden helyen fontoskodva jelenti ki, hogy:

- Mék befelé, mert hívatva vagyok az adóhévatalba.

Mikor a falun keresztülmegy, különös szerencse is éri. Találkozik a sógorával, aki sűrűn bejár oda, mert nazarénus és ott van a templomuk. Kara persze vinné mindjárt valahová egy fél-literre a sógort, de az az ember, aki a Jézusban hívők gyülekezetéhez tartozik, nem él itallal. - Olyan kend, mint az ökör, - mondja neki bosszusan Kara - mert az is vizet iszik. - De még azt is csak akkor - mondja rá a szelid nazarénus - ha szomjas. Jobb volna ha kend is így tenne.

- Nem löhet - harcol Kara - mert hívatva vagyok az adóhévatali urak által.

Szóval Kara vigályos állapotban van, mikor bent a városban az adóhévatali urak elé kerül. Tömerdek nép van ott, úgy dül itt befelé a pénz, mint a régi időben a sóházhoz. Kara fura-kodik köztük a subában, amely már igencsak rámelegedett. Lökösödik, amire visszalökik, szerencsére azonban olyan sok itt az ember, hogy nem lehet tőlük elesni.

- De - mondja Kara - ne lükdössenek kendtök, mert én sok pénzt hozok.

- Mennyit?

- Hát három fillért - mondja Kara - de muszáj befizetni, mert a végrehajtó lefoglalta érte az ágyat, aztán hogyan aludjak én lefoglalt ágyban, hé?

Nem hiába, hogy a humor a gyöngye az emberi életnek, de az emberek jó lélekkel, derűsen nevetik Karát s utat engednek neki. Ha már ilyen nagy hivatala van, hát hadd végezze. Kara lefizeti a pénztárnál a három fillért, meg a foglalási sallangokat, ezután bemegy az Arany Pávába, ott eszik egy „kishust”, meg marhahúslevest, mert az a kintvaló emberre nézve a legritkább madarak közé tartozik. Azután fölül a kocsira, megmondván a lovaknak: most hazafelé mögyünk, öcskösök, hát jobban mönjetök.

Ami azt illeti, a lovak mennének is, mert ténydolog, hogy hazafelé jobban megy a ló. De hát hiábavaló az igyekezet, mert Kara most is csak a hosszabbik utat választja. Töttet itt is, töttet ott is.

- Szippantsunk egyet - mondja baráti szeretettel a korcsmáltatónak.

- De hiszen ez a kulacs folyik - mondja neki a korcsmáltató.

Kara hüledez:

- Folyik?

- Hát. Ami ital csak benne van, az mind belefolyik kendbe.

Ezen Kara megbékül, mert hiába, tréfaság nélkül nem élet az élet.

- Jaj, vagy úgy, kéröm szépen - emeli a szavát - hát hiszen ami azt illeti, a jelenlegi helyzetbe valószínűleg kéröm szépen...

Azonban egy helyen egy kis csúfság is éri. Már jó kifelé van Kara. Andalogva mennek ugyan a lovak, de a harminc kilométert már meghaladták. Kara megint csak megáll, ahol ki van írva, hogy hó, útas megállj, az istenedet imádd. Nyújtja a kulacsot. Azt mondja a bormérő:

- Ugyan él-e még, aki csinálta?

- Mit?

- Hát a kulacsot.

- Tudja a rossz seb! Merítse kend mög - rendelkezik Kara.

- De hiszen tele van - mondja a korcsmáros.

Kara lemondólag legyint a kezével. El vagyunk hagyatva végkép, a jó reggelét neki. Ilyesmik is történhetnek. Kara fölmászik a fűrhécen a kocsiba, hajt, de azután hanyattdől a subában és az alcsereyeny szelíden elalszik. A Badár ló hátranéz és azt mondja a Csinosnak: az öreg már megint becsodálkozott.

Ugyan azért hazaviszik, ami nem nagy virtus, mert így napáldozat táján már csak kifelé haladó kocsik mozognak az úton. Minélfogva nem kell kitérni a szemközt jövő elől s így árokbafordulás sem lehetséges.

Kara csak akkor ébred, mikor a lovak megállnak vele a tanyaudvarban és az asszony szedi le a kocsiról az adóhévatál ezen bizalmas emberét.

- Hát kend - kend? - korholja az asszony. - Hát kend - kend?

Kara álmosan feleli:

- Éhös volt az állam, hát mögétettem...

(1910.)

Amik elmúlnak.

Minden fa kidől valamikor s minden öreg háznak az a sorsa, hogy lebontsák. Az újfajta embereknek egészen más fogalmuk van az úri módról, mint ahogy az ezeknek előtte volt. Azelőtt az élet kényelmes és csendes átéléséhez hozzátartozott az a földszintes ház is, amelyben maga lakott az ember. De az észjárások változnak, ma az az úri élet, ha egymás fejetején lakik az ember, ennél fogva a régi házakra kimondják a szentenciát, hogy pusztulj. Megkérdik tőle, hogy hogyan hívták a Duver bácsi kutyáját. A Duver bácsi kutyáját pedig úgy hívták, hogy Mozogj! Az öreg ház ebből megéri, hogy neki most már menni kell. Az emberek is csak így vannak. Elmennek, hogy helyet adjanak az újaknak. Az öreg ház szóvalan túri, hogy leszedjék a tetejét s a kövér öreg denevérek vénségükre keressenek máshol kvártélyt. Azután lebontják a falait, s leásnak a földre a fundamentuma után.

Ilyenkor látható, hogy az elpusztított ház is volt valaha új s ő is úgy keletkezett, hogy az ő kedvéért egy még régebbi házat kellett elbontani. A földből az ásók munkája nyomán ma ismeretlen formájú nehéz és kemény téglák kerülnek elő, amikhez fogható most már nincsen. A mostani ringy-rongy téglákhoz úgy viszonylanak, mint a mastodon az elefánthoz. Az ember tűnődve nézegeti: ugyan hogy hívták azt a részvénytársaságot, amely ezeket ilyen tartósra szerkesztette össze? Ez voltaképpen nem tudatik, de annyi bizonyosnak látszik, hogy jobb módú világ volt akkor, mert másképp ilyen értékeket nem hagytak volna heverni a föld alatt. Pedig mily sok van ott lent. Néhány év előtt rákötöttem magamat, hogy tulipánokat nevelek az udvarban. Nagyobb igazság kedvéért Telkamptól hozattam a hagymákat Haarlenből. Kellő szakértelemmel meg miegyébbel el is ültettük valamennyit s rövidesen ki is pusztult valamennyi. Kívántam akkor Telkamptól, hogy bár a szél verné össze a bokáját (az ilyesmi csak akasztott emberrel szokott megtörténni ugyanis), de azután rájöttem, hogy nem a hollandusban van a hiba, hanem a földben. Ki kell azt innen hordatni végtől végig, azután az így támadt gödröt telerakni szintén megfelelő szakértelemmel és miegyébbel tisztai iszappal, marosi homokkal, falevélből származott avarral, fűrészpórral, tűzhely alul kikerült bükkfahamuval, hogy melyikből mennyivel, azt mértékkel kiszámítani nem lehet (mert az úgy mögmutatja magamagát magát is. Mert olyan ez akár csak a valódi szappanfőzés). Az ilyesmi azután mikor jól össze elegyedik, lesz belőle olyan föld, amilyent különben félóra járásnyival odább ingyen is ad az Isten. Különben elég ebből a beszédből annyi, hogy a rossz földet ki kell hordani innen. Szót értettem tehát ez irányban egy igen alkalmas koplalós-emberrel. Ezen férfúnak a hivatala abban van, hogy valamely piac-térre kiáll egy kocsival meg egy féllóval, s várja a fuvar. Ha nincs fuvar, akkor a félló koplal a kocsi előtt, a félló kormányzója pedig időt mulat a kocsmában krétára. Egy ilyen férfiú tehát megtekintvén a tulipánvetemény elhagyatott és szomorú helyét, kezübe vette az ásót és némi áskálásba kezdett. Azután azt mondja, mint őszinte, szervezett magyar:

- Azután ezért én majd mit fizetök?

- Már miért?

- Hát hogy kihordtam - mondja a szervezett.

- Hát - mondom - én azt hittem, hogy én fizetök.

A szervezett féllóvas rám mosolyog:

- Magának képzelete sincsen arról, hogy mi van ebben a földben.

- Hát mi van benne?

Azt mondja:

- Hát mi vóna benne? Hát olyan téglák vannak benne, hogy az ritkaság.

Csakugyan úgy is volt. Kocsiszámra kerültek elő a régi, vastag, nehéz téglák, a koplalós valahol a külső részen bizonyosan kikövezte velük a háza elejét. Talált a földben egy üreget is, olyanformát, mint a méhkas, de nagy volt, létrán le lehet bele menni, téglából volt kiépítve: Nem tudtam kinézni belőle, hogy mi volt ez valaha, miért csinálhatták? A régi világ különös rejtélyei közé tartozik, amikből sok van a föld alatt. Talán a háborús időben kincseket rejtettek el bele. Talán sütökemence volt.

A multkor meg, hogy egy régi, rozoga házat bontottak széjjel s ásták ki az alapjából a téglákat, csontvázat találtak a mélyben. Odahívják, hogy nézzem. Odamegyek és nézem. Az emberek kérdeik: hát mi lehet ez? Egy munkás azt mondja:

- Bizonyosan kocsmá volt itt valamikor.

- Az ám - mondták mások is. - Az lehetséges.

Ezt a véleményt nem ekkor hallottam először. Ha csontvázat találnak valahol, leginkább elhívják oda, hogy nézzem meg s álljak bele a találgatók sorába, hogy mi lehetett ott valaha? A tanakodásnak ilyen helyeken nagyon szabad útja van. Az ásó már olyan csontvázról is hányt le a földet, melynek a két kezeszáracsontja lakatra járó vaspánttal volt egymáshoz csatolva. Mi lehetett, ki lehetett ez a szerencsétlen s hogy kerülhetett oda? Nem tudom. Hogy rab volt, az bizonyos. De azért a mondás itt is hallatszik:

- Alighanem vendégfogadó volt itt valamikor.

Régi vendéglőkkel együtt szokott járni ez a hit. Nincs is minden alap nélkül. Gazdag utasok veszhettek el így. Ki kereste őket abban a világban, ha a pince csöndes földjébe elásattak? Vagy pedig ivás közben verekedések történhettek s valaki véletlenül agyonütődött. Hát mit lehetett vele tenni? Policia nem volt, hát titokban elásták. Budapesten tavaly valami hat csontvázat is találtak egy egykori kocsmá pinceföldjében. S ha ez egy helyen megtörtént, a hiedelem általánossá teszi. A vendégfogadók, csárdák, ha régiek, úgy tele vannak mondákkal, mint a régi várkastélyok. Erckmann-Chatrianéknak is egy ilyen kocsmalegenda adta az ötletet a „Lengyel zsidó” megírásához.

A szegedi piacon állt valami száz év előtt egy fogadó s bormérés. Ez nem kisebb emberhez, mint Atillához, a hunok királyához volt címezve, két t-vel és egy l-lel, bár Atilla nevét soha még magyar ember nem mondta Attilának. De a fogadó nem akart barbárnak láttatva lenni s különben is tiszteletben kellett tartania a hagyományokat. Mert hiszen a fogadó helyén állott valaha, régen, egykoron, hajdanán Atilla sátora. Vagyis hogy innen kormányozta a kerek világot. Igazán érdekes, hogy micsoda naivitásokból származnak az ilyen mondák, amik később hitté válnak s az Atilla dicsőségén föllekesült régi magyarok sokszor elidőztek azon a helyen, ahol egykor az Isten ostorának fejedelmi sátora állott. A hiedelem bizonyosságát az adta, hogy mikor a fogadót építették, a földben találtak egy jókora vastáblát, rajta sisakos férfifejjel. Hát lehet ez más, mint Atilla? Nem lehet más s a vastábla, mint címer ékeskedett a fogadón. A mult század első felében lebontották a földszintes épületet, de Atilla képe oly tiszteletben részesült akkor is, hogy az újon épült emeletes háznak az erkélyébe beleépítették. Most is ott van s a népek tisztelettel tekintenek föl reá. Pedig mindössze egy tizenharmadik századbeli szepességi vaskályhának darabja, odafent a régi cipszer házak kályháin gyakran lehet találkozni vele.

Hova tűnnek ezek a régi fogadók, kocsmák, bormérések, csárdák? Elmúlnak, hogy helyet adjanak a kávéházaknak. Azelőtt mennyi mindenféle fajtájuk volt. Milyen különböző módon alakultak ki, hogy utasnak, meg másnak szolgálatára legyenek. A kávéház török maradvány, a

fogadó német származású, a polgári bormérés pedig magyar dolog. Régi tisztessége ugyan, ma már nem az, ami régen volt. Régente a polgárnak jussa volt a maga természetete borát kimérni anélkül, hogy abba finánc, boragár vagy bármely más szomorú istenteremtés beleszólatott volna. Ezek azonban kivesznek, a polgári bormérésből kocsmák válnak. Csak itt-ott maradnak nyomai. A régi bormérő más volt, mint a mostani vendéglős. Természetrájza rövidebbre fogva: egy ember, aki a maga termésű borát a tulajdon házában kiméri annak, akinek akarja, akinek pedig nem akarja, annak nem méri. Volt régi polgári bormérés, amely csak tavasztól őszig szolgált. A háznak kapualja volt, úgy hívták az ilyent, hogy száraz bejárás. Volt a kapu alatt egy zöld asztal, egy pad a fal mellett, meg négy szék. Ahány ember a padra, meg a négy székre ráfért (amennyi lehetőségös volt), de annál több ember már hiába ment volna oda. Más megint volt, aki télen is adott a meghitt embereinek italt, de csak a maga tulajdon lakószobájában. Ugy estefelé. Van még hely, ahol a csizmadiaműhely egyben van a borivóval. Böröknek, szíjaknak, csiriznek nem túlságosan jó illata van, meg enyv is van ottan, miután a készülő csizmaszáraknak a keményítéséhez különösképen kívántatik: azonban a jó bornak a szaga elnyom minden egyéb illatot. E helyekre gyűltek egykor össze búsongani az elszomorodott hazafiak abban az időben, amidőn a költőnek az a szava járta:

Mert nem nézhetek vidáman
Végig elhagyott hazámon,
Csak mikor részeg vagyok.

Azokban ezt nem kell komolyan venni. Már hogy a részegséget. Mert a polgári bormérés esti hét órakor, amikor Ave Máriára csendítettek a toronyban, becsukódott. Miként élne meg ma, az agyonadózott világban az ilyen erkölcsű vendéglős? Talán sehogy sem. Ennélfogva ki is mennek ezek a régi szokások, amelyek azon alapultak, hogy az ember akkor menjen aludni, mikor a nap lemegy s akkor keljen föl, mikor a nap újból az égre fölkevetkezik. Össze-vissza talán három bormérés van a városban olyan, amely a kilenc órai harangszót betartja. A városházán a toronyban az öreg harang esti kilenc órakor búgni szokott egy régi történeti eseményt: a törökkel való viaskodások emlékére. Ez a kilenc órai harangszó a polgári lefekvésű idő. Aki ezen időn túl az utcán mászkál, az vagy doktorért megy, vagy patikába megy, vagy pedig nem rendes ember, hanem úrféle. Ennélfogva a rendes polgár bormérésébe, ha félkilenc órakor bemegy a másik rendes polgár és egy fél liter bort kiharancsol, megkérdezik tőle:

- Kilenc óráig megissza-e?

Ha a vendég a határidő betartására hajlandóságot mutat, elibe viszik az italt. Ha azonban kétli, hogy ennyi idő alatt meg tudna birkózni egy edény itallal, akkor nem állnak a szolgálatára. Azt mondják neki, hogy jó kutya hazajár. Igaz ugyan, hogy az úrféle népség a maga használatára kihasználta a bibliából ezt a mondást, hogy megtérni sohasem késő, ez azonban a tiszta polgári életre nem vonatkozhatik. Nini. Jó kutya hazajár, ez az igazság.

Már most, ha jól keressük a dolgot - kereshetjük, mert ráérünk - miként alakult ki a bormérés? Bizonyára nem a bor kedvéért, mert a régi időben legtöbb embernek termett magának annyi bora, amennyi a ház körül kellett, akinek pedig több termett, attól a fölösleget hordóban megvehették azok a gyámoltalanok, akik más foglalkozásba lévén, szőlőszerzésre nem vete-medhettek. A bormérés közhely volt, amely az események és tennivalók megbeszélése céljából alakult. Hatvan év előtt egy itce bornak négy krajcár volt az ára: bátran ihatta, aki akarta. A pálinkát, a borból égetett pálinkát csak éhomra itta fölkeléskor a mellfájós, azt is csak mézzel keverve. Hát bizony ettől a világtól messze elestünk. Elszomorodni való dolog ez. Igen, aki étel után pálinkát ivott volna, lenézetett és tótnak tekintődött. Mondják, hogy egy vidéki város közgyűlésén, mikor arról volt szó, hogy legalább éjfélig világítani kellene az utcákat, egy öreg magyar azzal érvelt az indítvány ellen, hogy minek az, mikor minden rendes

ember úgyis otthon van esti nyolc órakor. Ebben humor van. De abban is humor van, hogy ebben humor van. A nagyvárosi élet embere egyre későbbben fekszik s egyre későbbben kel. Ha sokáig így tart, néhány ezer év múlva valóban eljut odáig, hogy este fekszik le s hajnalban kel föl. Akkor majd az öreg magyarnak lesz igaza és szobrot fognak neki önteni a fölöslegessé vált légszecsővekből.

Azonban tréfa ide, tréfa oda, a régi polgári bormérések bizonyos régi szokásoknak, tradícióknak a megbúvó helyei voltak, ahol a világi forgatagtól félrevonulva élhettek tovább. Van még egy bormérés az igaz, hogy jó kint a külső városon: ez olyan, amilyen talán már alig van az országban. Szintén a maguk házába a maguk borát mérik. Étél nem kapható, legfeljebb szalonna, de azt külön a padlásról hozzák. Aki belvárosi ember nagy sétát csinálva odáig kijut, rendszerint a zsebükben viszik magukkal az ennivalót. De nem ebben van a nevezetessége. Hanem abban, hogy ott három család él közös háztartásban, közös vagyonban. Ház, vendéglő, birtok, minden közös. Az egésznek az igazgatója, bírāja, rendelkezője egy öregasszony, aki közös öreganyja a családoknak. Sokan vannak, már az unokák is felnőttek: hús székelt kell ott az asztalhoz tenni, mikor esznek. Érdekes kép ezt a vagyonközösségi családot vacsorához ülni látni. Megvannak egymással rendben, békében, hogy osztozkodjanak a vagyonon, az az eszük ágába se jut. A közös élet szinte a gondolatban is egyformává teszi őket. Közülök két családapa egy testvér, azok még külsőleg is egyformák. Legfeljebb csak abban különböznek, hogy az egyik a pipából dohányzik, a másik meg szivart szokott szívni.

Meddig marad meg az ilyesmi? Ki tudná. Valamikor csak elmúlik. Mint ahogy elmúlnak apránként a régi vendégfogadók s ahogy a vasút nyomán elmaradtak az útszéli csárdák, a régi vendéglő is hotellé alakult, ma már olyan nincsen, amelynek nagy állása volna az udvarán a kocsik részére, nagy istálló a lovaknak. Ma már, ha valamely birtokos kocsin jön be a városba s éjjelre is ott marad, nagy gondja van afelől, hogy hol talál a kocsisnak, kocsinak, lónak rendes szállást. Mert ezek már mind elmúltak, mivelhogy többé nincs rájuk szükség. Szép, nagy helyek voltak ezek pedig, nagy udvarokkal, árúttak benne mindent, ami csak kellett. Faggyúgyertyát a kocsisnak az istállóba, zabot, almot a lónak. Aztán mindannyiban különféle vadállatok laktak. Különös kedvük volt a régi vendégfogadósoknak ahhoz, hogy állatseregletet tartsanak. Az öreg Fekete Sasban mindig volt néhány sas egy ketrecben, a pincében pedig láncon rókaifak lakoztak. Az udvaron szabadon sétált a gólyapár, meg a gödény, ellenben a sündisznók az istállóban tartózkodtak. A padlás tele volt galambbal, a folyosókon kalickában fülemülék és beszédes Mátyás-madarak éltek, amik kedélyesen lebettyározták az érkező vendéget. Nagy kutyák egészítették ki a társaságot, amelyek a nagy macskákkal állottak kitartó háborúban. A tetőket nagy, fényes farkukkal büszke pávák söpörték és csúnyán kiabáltak. És öreg vendégfogadósok jártak-keltek az utasok, kocsisok és mindenféle állatok között és szép kasamadinereket mondtak és ha olyan olcsó volt is a fogadójuk, hogy ráfizettek, hát akkor is csak csinálták tovább ezt az életet. Főnöki jelvény gyanánt aranybojtos házisipka volt a fejükön, a zsebükben pedig hosszú, ezüsttubákos szelence, abból kínálták reggeltől estig az arra alkalmas embereket. Ma már nem kínálgatják, kimentek a forgalomból ők is, a tubák is: manapság trüszög a világ anélkül is eleget.

(1910.)

Szombat este.

Nem lehet mondani, hogy jó idő volna, mivelhogy nincsen - jó idő. Esik a hó, az ocsmányabbik fajtája. Többféle hó van ugyanis, de legkülönösebben megkülönböztetendők a tú-hó és a pille-hó. A tú-hó ritkás és igen apró, ellenben, ha a földre ért, az összes havak között ez a legszilárdabb. Ez az, amelyik fölött menvén, a lábak alatt ropog. Miért kívánják azt az emberek, hogy ezt a szép szűz szintiszta havat seprőkkel és lapátokkal elhajigálják az utcáról? Fölmégy a Tátrába, hogy élvezettel hallgasd, hogy miként ropog a hó a lábaid alatt. Ez a foglalkozás néhány százasodba és néhány heti idővesztésedbe kerül, de nem baj, mert megéveled azt, hogy a Tátrában miként ropog a hó az eszkimó-csizmákba bujtatott lábaid alatt. Ellenben, ha itthon esik ama bizonyos hó, már mindjárt kiabálunk, hogy miért nem jönnek a nehéz seprőkkel ama súlyos emberek, akik az utcáról elsöpörnék a havat. Morál: a Tátrában a költséges havat ropogtatni jó, ellenben itthon havat ropogtatni, botrány. Elméletekkel e szerint meglehetősen jól el vagyunk látva s valóban örülhetünk, hogy ilyen szép elméletek közt történik rövidke életünk folyása.

De nem minden hó tú-hó, beszéljen bárki bármit is. Téli világban világi életét éli a pille-hó. Ez olyan kisdéd, játékos, röpké gyermek. Tréfásan keringél sok társaival egyetemben lefelé a magas egekből: az éféle pille-havaknak semmiféle komoly tulajdonságuk nincsen. Időtlen és hibás szülöttei a nagy természetnek. Alig hogy a szerette földet érven, azt megcsókolnák, vizes csatakká válnak, amely a célszerű szögény embörök kevésbé helyesen talpalt csizmáiba ártómódon befolyik.

A gyár gőzdudája hat órakor, illetőleg lehetőleg hat óra után öt perccel bújja el, hogy hat óra van. A város partmenti részén az ipar komoly tudományaival foglalkozók megállanak, fűrészek és kalapácsok a kezekből letétnak: hat óra van. És az emberek teljes egészükben odaadják magukat az elvnek, hogy nyolc óra a munka, nyolc óra a szórakozás és nyolc óra a pihenés. A gyár dudája így beszél.

Esti hat óra. Az utcai lámpák fénye barna csatakokban tükröződik, mert nem tú-hó esett, hanem pille-hó. Mit csináljon ilyenkor az ember? Aludni nem lehet, mert messze még a hajnal. A kalapácsot újra fölvenni nem lehet, mert az elv szent és a szent elvek mindenki által betartandók. Modern, új és fölöttébb tiszta elmék által szerkesztett bibliák tanítják ezt.

Ennélfogva a rendes életü burzsoa-nyárspolgár bekukkan haza, megkérdezi az asszonyt, hogy mikorra lesz készen a vacsora, megnézi, hogy miféle tanulmányokban vannak az iskolás gyerekek, barátságából egy-egy szelid barackot is ad a kis tanulmányosok fejére, továbbá a sapkáját a fejébe nyomván, némi két decire távozik. Elvégre embereket is kell látni. A barátságok tartják fenn az életet és az életkedvek a barátságok virágainak a földjeiből nőnek kifelé.

Szép az ilyen elméleti zöldség, ha jól föl gondoljuk. Ellenben, ha mindezt a haszontalanságot nem gondoljuk föl, egyszerű módon beóvakodunk azon helyre, ahol a bor törvényes jogok és törvényes tilalmak korlátai között deci számra is méretik. E helyen jó meleg és kellemes füstszag van. Sokat pipáltak már benne aznap ugyanis. Mondják némelyek, hogy ahol sokat pipálnak, oda nem férközik be a járványos betegség. A füstölt sonka is ezen szisztéma szerint füstölt sonka. E helyen tehát az ember, miután a háromszor két decit megitta, azon kijelentést teszi, hogy nem tisztességes ember az, aki hajnalban munkára menvén, ha a nyitott templomajtó előtt elhalad, oda pár pillanatra istenéhez megalázkodni be nem tér.

Azt mondja a másik:

- Jó-jó, de ha késel három percet, megbírságol a gyár.

Amaz, a hitnek és a háromszor két decinek fellángolásával a szemében, rászól:

- Kelj fel három perccel előbb.

Egy ember most a szaporodó társaságban arról kezd beszélni, hogy ő a katonaságnál önkéntes is lehetett volna, mert kijárta a debreceni gazdasági szakiskolát. Így azonban kénytelen volt elmenni közhuszárnak, négy esztendőre. A társaság ezt kissé kételkedve fogadja, mert tudnivaló, hogy az illető polgártárs sohasem volt katona. Fogadások kínálatnak, egész emberfejekbe és fél emberfejekbe, továbbá hat cigarettába és négy sóskalácsba, hogy nem igaz az, amit beszél.

Egy öreg ember szigorúan veri öklével az asztalt mondván:

- Én még harminckettőben születtem. Én még latin-iskolákat jártam. Én úgy tudtam beszélni latinul, mint magyarul. Most?... Most öreg vagyok.

A vén munkás-polgár üres kétdecis poharát a többiek a maguk kétdeciseikből teleöntik. Az öregeken látható elégtelenség vesz erőt.

- Tata, - mondják neki, némelyik vidáman, a másik elborultan tekintvén a láthatatlan jövőbe, - tata...

Az agg szakállon néhány könnyesepp lecsörgedez.

Csend.

Egy ember nem az öklével, hanem az egész kezefejével és karja aljával az asztalra üt és mondja elsötétülve:

- Az istenit neki...

Az előljáró ember beleszól:

- Az Istent ne bántsátok. Tiszteljétek az Istent. Aki úgy megy el a templom előtt, hogy ha nyitva van az ajtaja, azután még se megy bele, az nem rendes ember.

Egy parasztikus ember, aki már régóta küzködik azzal, hogy az elragott pipaszárt rövidebbre faragja, csöndesen, de némi gúnyal veti oda az asztal közepére a szavazatát, mondván:

- A pappártság szép pártság.

Most ismét arról van szó, hogy meg kell vizsgáztatni azt az embert, aki azt mondta, hogy neki a közös huszároknál önkéntességi joga lett volna, mivelhogy a debreceni gazdasági iskolát végezte. Nyilvánvaló, hogy nem beszél igazat. A társaságban van elég olyan ember, aki annak idején a fegyvert lovon viselte, tehát nem nehéz a vizsgáztatás. Egy, a lovagolást tudományos szempontból néző és értékelő egyesület szakbizottsága bizonyára másként tenné föl a kérdéseket, itt azonban az összes examináció csak abban áll, hogy mondja meg, hogy az istállóban a huszár a lóhoz melyik oldalán lép be?

Az ily módon fülönfogott ember kertel egy kissé, bár a választás nem nehéz: elvégre csak jobboldal és baloldal van. Előbb kiharcolja az ötödik két decit és ezen idő alatt kombinál.

- Ne okoskodjatok... Azért, hogy én munkás vagyok, én a debreceni gazdasági főiskolát kijártam, én gazdasági főönkéntes voltam a huszári lovasságnál.

A többiek a kijelentést nevetve fogadják.

- Hát hiszen jó-jó, - mondják. - De azt mondd meg, hogy melyik oldalról megy a huszár a lóhoz?

Hát most már csakugyan színt kell vallani. A gazdasági főnökéntes kimondja szigorúan, hogy:
- Jobbról.

Miután a társaságban négy ember is van, akit annak idején loápolás irányában sarcolt a császár, négyen is kiáltanak rá egyszerre:

- Nem igaz! Balról.

Aminthogy igaz is. Vagy talán megfordítva van. Annyi idők multán ki tudná az ilyesmit? A lecáfolt egyén nem is igen tud reá mit mást mondani, mint hogy nagyot üt az üres poharával az asztalra és azt mondja:

- Az istentöket.

Ama másik, akinek az élete céljaiba föl van véve, hogy a fölöttünk élő egyedül igaz és hatalmas istennel barátságos viszonyban legyen a családjával egyetemben, szelíden mondja neki:

- Lelkem, ha nincs okod rá, ne bánts az Istent.

Erre a mondásra gúnyosan süvít bele a szó:

- Kend nagyon papos, tisztelt férfiú.

- Kérem, kérem, - mondja ez s ezúttal komoly tekintettel néz amarra, - ez nem úgy van. Nevem különben Joó Péter, Jo-ó Péter s lakásom, őszintén bevallom Fertő-utca négy.

A másik mondja:

- Kérem, nevem Sánta János, lakásom Tündér-utca hat, bejázat balról.

Az emberek a kalapokat leveszik s ismét fölteszik. A beszélgetés most már könnyebb, mert forma szerint a bemutatkozás megtörtént.

- Kérem, kérem, - mondja az első, - az nem úgy van. Az nem paposság. Én nem szeretem a papot, mert miért nem beszél magyarul. Én szobrász voltam. De a szemeim megrongálódtak...

- Én papucsos...

A kalapok ismét megemelődnek.

- Tehát, - folytatja az első ember, - én dolgoztam Szerbiában. Én dolgoztam Rumániában. Én dolgoztam Bulgáriában. Sajnos, szemeim megromlottak. Kérem, kérem, csend és figyelem. Nevem Joó Péter, lakásom Fertő-utca négy. Nos tehát, kérem...

Az ajtó nyílik, némely rész elmegy, más rész jön. Csatakos havat hoznak be a ruháikon az emberek.

- ...tehát kérem. Szerbiában rácul, Rumániában oláhul, Bulgáriában bolgárul szól a pap, csak a mienk szól latinul. Miért szól latinul? Én nem tudok latinul. Mondja meg, kérem, bárki, hány ember van a városban, aki beszél latinul?

Nem, ilyen bárki nem akad, aki meg tudná mondani, hogy hány ember beszél a városban latinul. Csak az öreg ember érzi, hogy most ismét az ő ideje következett el.

- Én még harminckettőben születtem, - szól. - Én még latin iskolákat jártam. Én úgy tudtam beszélni latinul, mint magyarul. Most?... Most öreg ember vagyok...

A hangulatok azonban változnak. S jó előbb még ez a mondás elborult gondolatokat ébresztett az agyakban. Most azonban úgy tetszik, mintha az öreg dicsekedne s az egész társaság fölé akarja tolni magát azzal, hogy ő azon emberek közé tartozott valaha a városban, akik egykor tudtak latinul. Gúnyos mosollyal kezdik nézni az öreget s már-már arra a sorsra jut, mint a

gazdasági főnkéntes. De egyelőre nem szól senki. Az öreg, miután a boradomány öntése is elmaradt, érezni kezdi, hogy ezúttal kevés volt a szó.

- Azonfelül - mondja tehát - a veressipkásoknál is káplárkodtam negyvenkilencben. Most?... Most azonban csak törődött öreg ember vagyok.

Igen, igen, ez már beszéd. Ez nem dicsekedés latinuskodással, iskolákkal s egyéb ilyesmivel. Ez komoly dolog. Az első ember önt az öreg poharába és mondja:

- Kérem, kérem. Ez szép. Nevem Joó Péter, Jo-ó Péter s lakásom, nyíltan bevallom, Fertő-utca négy. Az emberek megemelik kalapjukat és elgondolkozva néznek a füstös lámpavilágba.

- Hej, - mondja sóhajtva egy ember, - ez régen volt, a negyvennyolc... Micsoda idők! Mennyi vér...

- Mekkora hideg! - motyog az öreg. - Borzasztó hidegek jártak. Volt eset rá, hogy az élőfa elhasadt. Volt eset arra is, hogy huszonhat fok volt a hideg. Ha rá gondolok, hogy mennyit fázunk, amikor marsoltunk. Igen, igen. Sok cimbora elmaradt, nem bírta tovább. Azután később, aki a háború után megmaradt, az is csak elmaradt. Elhaltak. Ma már kevesen vagyunk, bizony. Nem tudom, engem mikor szólít el a halál...

A halál. Ki gondol arra? Az élet akármennyire kellemetlen, mégis csak több mint a halál.

- Ráér még arra, bácsi, - biztatják. - Ráér még. Jó egészségben van.

Az öreg szóval hordja végig tekintetét a többiekén.

- Ráérek... Igen. Amíg dolgozni tudok. De már öregszek nagyon. Mi lesz azután?

Az emberek csak megint elhallgatnak. Az egyik zörögni kezd a pohárral, hogy fizetni akar. A többi is fizet a kocsmárosnak, lassan, óvatosan rakván az asztalra a pénzdarabokat. Lassan távoznak, az ajtóból még visszakérdezően: - Ugy-e, nem tartozunk semmivel? - Nem, nem, - szól a gazda, - röndben van a dolog. Odakint a sötét téli estében esik a hó, a pillehavak egyre sűrűbben szállnak lefelé és kavarnak a lámpák körül. A sarkon elválnak, kezelve röndben, mint ismerősek. Egy ember lehajol a kis öreghez és homlokon csókolja.

(1910.)

Mihály az új szóval.

A másnapos állapotnak, mikor valaki előtte való este vendégségben volt s nem maradt elég ideje az alvásra, az a szokásos neve, hogy zákányos állapot. Hogy honnan került ez a szó ennek a fogalomnak a megjelölésére, azt nem lehet tudni. Van a határban egy nagy darab homoki föld, bortermő vidék, annak Zákány a neve. Valamikor, így szól a beszéd, a Zákány-családé lett volna. Ez a familia régen kiveszett, magja sem maradt. Neves család volt régente, Zákány Istvánról föl van jegyezve, hogy főbíró korában üttette le a fejét a török. Amit ugyan épen akkor három alsóvárosi baráttal is megtett s így a főbíró kellő lelki kísérettel ment föl a menyországba.

Ez azonban mind nem ok arra, hogy erről nevezzék el a másnapos ember sorsát zákányos állapotnak. Mert igaz ugyan, hogy a zákányi kapitányságban sok a borszőlő, de hát az van Domaszéken, Szatymazon, Balástyán, Bojárhalmán, meg máshol is, de azért sohase mondja senki, hogy balástyás állapotban van.

Ezzel a szóval csak Zákány van megtisztelve. Azaz, hogy csak volt. Tegnap bent járt a járás-bíróságnál egy tanyai magyar s új kifejezést hozott.

Az embert azon irányban levelezte meg a járásbíró a pecséttel, hogy tartozik egy másik embernek háromszáz koronával, de nem fizeti meg.

A tanyai jelentkezik rendes időben a bírónál. Ott van az ügyvéd is. A magyar középkorú ember, rendes ünneplő ruhában, de egy kicsit gyűrött az ábrázata, látszik rajta, hogy olyan boros-formán van.

Egyébként azonban rendet tud és igyekszik az illendőséget megadni. Mint illik is. Minélfogva a bíró nem is szól neki a zákányos állapot felől semmit. Csak azt mondja:

- Azért van hivatva, mert háromszáz koronát követel magán a Jóljárt János. Beismeri-e, hogy tartozik ezzel a pénzzel?

- Be én, - mondja Mihály. - Hogyne ismerném be. Böcsületös embör vagyok én. Mög voltam szorulva, hát adott a János háromszáz koronát. Mert egy kis földet vöttem, kéröm alásan. Amivel én tartozok, én azt fizetöm.

- De - véli a bíró - most épen azért van itt ez a pörlekedés, hogy nem fizeti.

- Hát kéröm szépen, - esik a szóba a Mihály, - nem kérte eddig a János. Hát miért nem szólt, ha köll neki a pénz?

- Szóval maga hajlandó fizetni?

- Hát nem akarok én mögcsalni senkit. Fizetök.

- El is hozta a pénzt?

Mihály csóválja a fejét ezen különös dolgok miatt.

- Már hogy hozhattam volna, - feleli, - mikor azt sem tudtam, hogy miben akarják fájlalni a fejemet. Pedig - teszi hozzá - máma fáj amúgy is. De én fizetök. Eléggé szaggatja már az is a szívemet, hogy a János pörre mönt, pedig szót is érthetőt volna velem.

No, így rendben van a dolog. Megírják az egyezségről való írást, hogy Mihály becsülettel meg fog fizetni Jánosnak. Mikor készen van a hivatalos levél, azt mondja a bíró Mihálynak:

- No most már írja alá.

- Nem írom én, - mondja Mihály.

- Már miért nem?

Mihály lemondólag csapkod a kezével a levegőbe és elszomorodva jelenti ki:

- Mert én, kéröm, be vagyok zámborosodva. Hát nem tetszik rajtam látni, hogy én be vagyok zámborosodva? Hát hogy írjam én ilyen állapotban a nevemet? Hiszen nem fog most az én kezemben a toll!

- No, - biztatja a bíró, - azért majd csak megy az valahogy. Csak írja ide a nevét.

Ez nehéz kenyér - ilyenkor. Mihály tétován lép az asztalhoz. Nehéz kezében sehogy sem áll a toll.

- No, csak bátran, - biztatja a bíró.

Mihály azután a kiterített papíros aljára lassan odarajzolja a nevét, de megizzad bele. Előbb a ső betűt, azután az ó betűket, megint a ső betűt. Mire a Mihályt jelentő rajzoknak a végére jut, végig van írva az egész ív papíros.

Kétségbeesetten néz a csinálmányra. Hát ezek is betűk? Most már mérgesen szól az ügyvéd felé:

- Hanem a tekintetös úrnak se felejtöm el, hogy engöm erre a napra becitáltatott.

- No, - mondja a bíró, - nem az ügyvéd úr hívatta magát, hanem én.

Mihály a bíróra mutat a balkeze ujjával:

- Hát akkor a tekintetös bíró úrra van panaszom. Hogy minek hívat éppen ilyen időben, mikor én be vagyok zámborosodva?

De most meg már a bíró türelme fonalának kezd vége szakadni.

- Ejnye, ejnye, Mihály, - csattan föl, - hát én alkalmazkodjam ahhoz, hogy magának melyik napon tetszik részegeskedni?

Mihály az emeltebb hangon mondott szavakat megütődve veszi tudomásul. Hátrább lép és ismét fájdalmas tekintetet vet a bíróra. E tekintetben súlyos vád foglaltatik az összes városi értetlenségek iránt.

- Tekintetös úr, - mondja csöndesen, békítőleg és magyarázólag, - ezt nem ilyen értelömbe köll vönni. Nem vagyok én boroskancsó. Se iszákos, se sömmi. De én rám nincsen tekintettel a királyi törvény... Mert én tegnap adtam férjhez az egyetlen lányomat, hát mikor lögyek részög, ha még ilyenkor sem?

Mihály ezen méltatlankodással távozott a törvényházból. Mert nem járja az, hogy a zámborodottságra nincsen tekintettel a királyi törvény. Ez nem kielégítő...

*

Szó-e az, amit Mihály mondott, vagy pedig kitalálás? Ugy értve, hogy járószó-e, vagy pedig Mihály most önkéntelenül csinált egy új szavat? Mert ez a szó eddig nem volt errefelé ismeretes. Igaz ugyan, hogy Mihály tanyája szomszédos a dorozsmai tanyákkal, azoknak a szava pedig más. Ez a csodálatos a népnyelvben, hogy bizonyos szó egy darab területen jár, de valamely határon túl megszűnik s azon túl már ugyanazt a fogalmat más szóval értelmezik. Néha ugyan van magyarázata. Olyan tájon, ahol nem gazdálkodnak ökörrel, hanem lóval, nincsen benne a nyelvben a szekér szó, egy kissé odább pedig már nincsen kocsi, hanem csak szekér.

Másfelől azonban vannak olyan szavak, amik megvannak már régóta, de, úgy tetszik, mintha csak minden húsz esztendőben kerülnének egyszer kimondásra. Elfelejtődnek, kimaradnak a használatból s egyszer csak megint valahonnan az agy rejtekéből előbukkannak. Különösen a néppel foglalkozó bírósági embereknek van az ilyesmiben módjuk.

Az egyik helyen a betyárkodás, mint foglalkozás, sértés. A másik helyen nem az, mert a nem éves, hanem csak hónapszámos szolgálégynt jelenti, aki egy hónapban ennél, a másikon amannál a gazdánál béres. De ha továbbra is úgy alakul át a nyelv, ahogy mostanában nekiindult, idővel még havidíjas lesz, az ilyen kétkézi munkásnak a neve.

Mert keveredik és kavarodik a nyelv. Hiszen fejlődik is, élénkül is. Új dolgokra új szavak készülnek, jók rosszak. A Röntgen-sugárból Röntgen-sugár lett, mert azzal a doktor röntgen keresztül lát a betegen. A gőzekének a szép szántógép nevet adták, a regattista csónakázót vízibubának nevezték el. A vontató gőzhajó neve egy időben vashika volt, a mozdonyé is. De aztán apránként beleférkőznek a nyelvbe az újfajta csinált szavak. A katonaságtól német kifejezéseket visznek haza. Az újságokból új szólamokat tanulnak és aki urasan akar beszélni, ezeket használja. A panaszkodás ugyan e fölött nem jogosult, mert hiszen a népszokások nagy része valamely régi úri szokásnak, úri divatnak az átfarmálódása. Az úri nyelven sok az idegen szó, onnan átmegy a népnyelvbe, de ott aztán igen tarka-barka formába öltözködik. Azt mondja: pardon, nem akarom én az urakat interpellálni, vagyis, hogy nem akarja zavarni. A másik ember nagy tárgyakra: nagy szekrényre, házra, gépre, hajóra azt mondja, hogy az nagy hipotéka.

Azután ott van a szépen való beszélés.

Rége a politizáló nemes csizmadia testületek tagjait figurázták azzal, hogy cifrán beszélnek. Ők mondták volna, mikor a vendéglőben az ebédért fizetni kellett, hogy: a szomszédomban rejlik az elégtétel, meg más ilyenfélét beszéltek.

De most már ez a szép beszéd erősebben terjed s megszűnt a csizmadiák szabadsága lenni.

Azt mondja a bíró előtt a külvárosi háztulajdonos:

- Kérem, panaszom van az egyik lakómra.

- Hát mi a panasz?

Tudatja az ember:

- Hát kérem, az, hogy előbb háttérbe helyezte a lakókat, azután háttérbe helyezte a házbért, utoljára pedig háttérbe helyezte még engöm is.

Ez annyit jelent, hogy a panaszolt lakó mindenkivel összeveszett a házban s ráadásul még az árendát sem fizeti.

Csinosan virágos beszéd. Az az érdekes benne, hogy míg az egyik embernek, az úrfarmának, előbb gondolkoznia kell az értelme felől, ők azonnalra megértik, hogy mit is mondott a sógor.

(1911.)

Külsőrészi aggregények.

Az aggregény-élet a városon se lehet valami alkalmas foglalkozás, mert sok unalom járhat vele. Az igaz, hogy mint mondani szokás: se kicsi, se nagy, maga sem viselős, így könnyebben bírhatja az életet, azután a városon mégis csak találhat helyet eleget, ahol az idejét töltheti. Azonban kint a tanyán élni aggregényéletet, az már csakugyan nehéz sors. De azért mégis van olykor ilyen, ha nem is gyakran. Ha nem minden határban adódik is elő. Van szolgálóemberben is, gazdafiban is. Kocsisban volt nálunk is egy, amíg meg nem halt, az öreg Imre bácsi, annál öregkutyakedvűbb embert még aligha hordott a föld háta. Nőgyűlölő, vén mogorvaság, az csak a lovakkal tudott beszélni, az ünnepnap délutánja azzal telt el, hogy zsírral etette a lószerszámot és fényesre pucolta rajta az acélkarikákat. Szobában nem hált sohase, de még az istállót sem szerette éjszaka. Rudat lakatolt az istállóajtó közepére, hogy valamelyik lóköttö el ne köthesse a lovakat, maga meg a kocsi alá feküdt aludni. Télen is ott feküdt, őszi esőben is, volt egy irgalmatlan öreg subája, száz foltot rakott rá maga, abban pihent. Az ócska subát el nem hagyta soha magától a világerért sem, sem nyáron a nagy csizmáit, ha akár szénáért ment is valami nem messze tanyába, azokat mindig fölrakta a kocsira. Ha ezért szót ejtettek előtte, hogy miért huzatja mindig a lóval ezeket a fölösleges holmikat, mogorván felelte:

- Ha köllök így, akkor itt maradok. Ha nem köllök, akkor elmöhetök.

Beszélték, hogy a pénzének egy része bele volt varrva a subába, a többit meg a csizmában tartogatta. Mondták, hogy volna valami ezer forint körül való pénze így „gyugasz”-ban. Lehetett, mert magára nem költött semmit. Ha más kínálta egy pipa dohányval, hümögve elfogadta s előkotorásztta hozzá valahonnan a lóporos istállópólcról az ócska pipát, megtömte a dohányval s rá is gyújtott, ha gyufát adtak hozzá. De maga nem adott volna egy árva vasat sem dohányért.

Az ilyen emberen eltart egy kalap húsz esztendeig s amiként döglött szamarat ritkaság látni, úgy világ csodája, a „magának valón” egy új mellény. Meg van a maga régi holmijaiban, csupa folt, de sohasem rongyos, mert maga foltozza magát. A fehér ruháján is folt hátán folt, de amúgy minden szombaton rendesen föltisztalkodott, maga mosott magára. Asszonyfélével szóba nem állt, csak néha, ha a szőlőbeli dévaj napszámoslányok rákiáltottak, szavalt vissza valamely mérges, átkozódó káromkodást. Vén volt már, csupa ősz, a képe telipiros és az egész emberen a kappanhízás kövéredése, de már kezdett a válla görbülni, a nyaka hajlani, de megmaradt mindig egyformának. Nem vétett senkinek, ha nem háborgatták s így el volt az igazságot mellett esztendőig. Hogy honnan jött, miféle életet élt azelőtt, senki sem tudta, ő maga meg nem beszélte. Olyan időben, mikor nem voltak napszámosok a tanyán, bement enni az ereszet alá. Az öreg kocsis a még öregebb kapással csak el volt valahogy, mert az sem beszélt, ha nem volt rá föltétlenül szükség. De ha már a napszámosok is ott ettek az ereszet alatt, akkor az öreg Imrének külön kellett kimérni az ételt, mert különben inkább nem evett volna, semhogy a sok csacskaabeszédű, tréfálkozó nép közé elegyedjen.

Ha volt eset rá úgy, hogy vasárnap délután kint volt valaki a városból a tanyán s ilyenkor szokás egy üveg bort az emberek elébe tenni, Imre egy pohárra valót elfogadott. Többet nem semmi áron. Ugy lehet attól félt, hogy majd megered a szava s talán elkottyantja magát. Hogy talán beszél majd valamit a multjából, amit ma olyan szépen neveznek úgy, hogy előélet. Hát bizony, hogy mi volt az öreg Imre előélete s nem volt-e ebben bizonyos mennyiségű börtönbeli oldalélet is, azt őrajta kívül senki sem tudta, az öreg talán azért aludt kint az udvaron a kocsi alatt, hogy még álmában se beszéljen róla semmit.

De hát ez nem is tartozott senkire. A dolgát elvégezte, a lovakat ajnározta, a padlást szigorúan vigyázta, hogy a tyúk bele ne menjen, mert a finyásabb ló nem eszi meg a szénát, ha tyúktollat talál benne; a kocsit mosta, ha kellett, ha nem, a tengelyére fölkenete volna a világ minden kulimászatát, a lószerszámmal pedig annyi zsiradékot etetett föl, hogy egyszer meg is szólták érte: abban a percben fölköszönt a szolgálattal s nem volt marasztalás, elment. Egy esetben történt már ugyan, hogy valamely sérelem miatt mérgében megindult, de még a föld sarkát sem érte el, már visszatért. Ezuttal azonban nem ért neki semmit se szó, se beszéd. Fölfogta a kendőbe kötött kevés cókókját, belerázta magát a subába s elment, semmit sem szólt (még azt is lassan mondta).

Kószált aztán szerte-széjjel, lehetett látni az úton itt-ott, amint hurcolta a subát. De már nem fogadták föl sehol sem. Kószált, mint a kutya, ha a pákosztossága miatt kiverik a tanyából. Akadt volna ugyan szegényebb, zsöllérféle ember, aki a pénziért fölfogadta volna tartásba, de Imre az ilyen beszédre sem szólt semmit, csak ment tovább. Egyszer aztán elveszett a határ-ból. Az emberek nem sokat törődtek vele, legfeljebb azt mondták felőle, hogy világgá ment, mint a Döme kutyája. Beszélték ugyan, hogy arra kifelé, a pusztaszélek körül, egy vontató széna tövében találta meg a csősz kutyája halva és rá is vezette a halottra a csősz, de ez a beszéd nem egészen bizonyos, mert odakint az ilyesmiről nem nyomtatnak ujságlapot.

*

Más dolog az, ha életfogytig legény marad az olyan ember is, aki a maga földjén él. Ez már nem úgy van, mint az Imre kocsis, hanem ennek különféle formái vannak. Egy legény azért nem házasodott, mert irgalmatlanul hosszúra s vékonyra nőtt s nem talált magához való lányt életpárul. Egy fiatalembert még surbankó-legény korában képenharapott a ló. („Nagyon erkölcsös volt” - így mondják, már hogy a lóra.) A suttyó-gyerek fölépült a bajból, de a nagy seb nyoma ott maradt az arcán. Azután, hogy a házasság idejét elérte, volt egy lány, akit el akart venni, már a kendőzés is megvolt, amikor híret vitték a legénynek, hogy a lány azt mondta, jó ember, derék ember a vőlegénye, de már is irtózik a harapott képire nézni. Amire a legény visszaadta a jegykendőt. Kínáltak azután neki más lányokat, de azt mondta a legény: egyet akartam, az is mögirtózott tőlem, de legalább mögmondta igazán, most már tudom, hogy a többi is így volna velem, csak nem mondják mög a vagyonomért, de hát nem is köllenek neköm. Így aztán házas házatlan maradt.

Ismerek itt a közelben egy gazdálkodót. Jó gazda, szorgalmas ember. De nemcsak hogy az, hanem okos is. Több esze van, mint más tizenkettőnek, amellet a beszéde tele van ötlettel, humorral, fufanggal, mint ahogy az már a törpéknél leginkább így szokott lenni. Ez meg azért nem kötötte be lány fejét, mert nagyon kicsire maradt. Vannak ilyen játékaik a sorsnak: Az egyik azért marad a nőtlenségben, mert nagyon hosszú, a másik meg azért, mert nagyon kurta. De olyan kurta, hogy nagyon. Nemrég is látom az úton, hogy két szép, jó ló vidáman húz egy kocsit be a város felé. Azonban szemközt jövet, a gyalogos magasságából tekintve, úgy látszik, hogy nem ül a kocsin senki. No, itt alighanem valami baj történt. Vagy berugott a gazda és az ülésről hátrahervadt az alcsere nyre, vagy pedig hogy betegség érte és a kocsi-ból kibukott az útra. Közelebb érve azonban, már látszik, hogy egy gyermek hajtja a lovakat. No, gondoltam, ez is nagy könnyelműség, a villamosok közé eresztetni ilyen lovakat gyerekkéz alatt, ráadásul hetivásáros időben. Csak azután látom, mikor a kocsi elzörög mellettem, hogy a kurta Mihály gazda hajtja a két fiatal táncoskedvű zabhambárt, bár ugyan csak úgy lóg le a lába az ülésről, mint gyereké padról. De azért a gyeplő jó kézben van s a törpe ember arcán most, mint mindig ott táncol a gúnyos mosolygás, amivel neveti a körülötte levő óriások világát. Mert Mihály mindig nevet. Neveti a sorsot, amely ilyen kicsire hagyta s úgy gondolja, hogy akár sír, akár nevet, úgymint csak egyforma lesz a termés.

Ha kérdik Mihálytól, hogy ugyan miért nem visz valami csinos, formás menyecskét abba a szép vagyona, Mihály olyan komikus pózzal, mint ahogy azt annak idején a régi udvari tréfacsináló társai tehették, kihúzza magát, ezer nevető ránc szalad szét a képén, még az okos szőke szeméi is nevetnek, mikor mondja:

- Csak nem tartok asszonyt addig, amíg másnak is van felesége...

Lám, úgy Mihály. Ebből ugyan sohasem lesz öregkutyakedvű magáramaradtság. Ugy gondolkodik: az élet kifigurázott engem, én meg kifigurázom az életet. Ugy gondolom, hogy alighanem van egynéhány filozófus, aki elmehetne Mihályhoz életbölcsest tanulni.

Van azonban olyan, aki se nem nőtt karónak, se széklábnak nem maradt, mégis egymaga tengődi át az életet. Ritkaság ez is, de azért van. Az ilyen embert szintén a sorsok alakítják ki vénlegénnyé. Van az úgy, hogy némely tanyában fészket vernek a szerencsétlenségek és a halálos betegségek. Egy gyereket fejen rug a ló, a másik a vasvillába esik a szénaboglyából. Egyet-kettőt elvisz a halál még karonülő korában: nem marad több csak egy. Ez az egy aztán nem anyagyász, sem polcleső, sem kenyérpusztító, hanem szemfény és aranyvirág. Azt fürösztik tejbe, meg vajba és étetnek kakastejjel is, ha volna. Hogyne. Ami szeretet a szülői szívekből azelőtt ötre áradt, most erre az egyre sugározza minden melegét. Ha rossz idő van, el sem eresztik az iskolába, vagy pedig kocsin viszik el. Hogy pedig a tanító különös figyelemmel legyen a gyermek iránt, hát a kedvében járnak. A szokásos torokon kívül ebédre is meghívogatják s mert hogy nyíltan megajándékozni már még sem járná, éjjel belopatnak a béressel az udvarába egy fekete bárányt. Így nő a gyermek, órázzák, láncozzák, ékesítik, még szalmakalapot is vesznek neki, mint a városi gyerekeknek szokás. Később a csárdabeli tánchelyre csak fölügyelet mellett engedik, nehogy a bicskázásokba ártsa magát, mert még a naptul is féltik. A többi surbankó legény meg nem kedveli, mert nem közéjük való, nem birkózik, nem verekedik, nem vívja meg a lányért a kispárbajt, kell is ennek lány, hiszen maga is olyan, mint a kisasszonydáma a mondtambolondnevödrádszoknyában. Anyás lesz nagyon, olyanforma emberben, mint állatban a konyhabeli kezes malac. Ahogy a sor alá kerülne, a katonaság alól is kitudatják ügyvéddel, mint egyetlent. Már az istállóba külön hátszó is van kötve, hogy ha épen kedve tartja, azon delectálja magát s annak hátáról nézzen szét a földben.

A régi nóta úgy mondja az ilyen úri paraszti mód példázatát: Harminchárom kasza, pöng az egész tájék, Bolond volnék rózsám, ha utánad járnék. Melléje heverők ennek a kis lánynak, Onnan is azt nézöm, hogy neköm kaszálnak... Dehogy hever ez azonban lány mellé, hiszen már úrnak hívják, mert sárga szíjjat visel a csizmaszárán. Már a ruhája is csak derékgig magyaros, bársonygallér van a kabátján, fehér mellényit az anyja vasalja.

Azután elhal az öreg Galambos, bár ugyan élhetett volna még, de már régen fájlalta a mellét és néha olyan fázásai voltak, hogy a szívegyökere is reszketett. Most már egészen ketten maradtak, s az anya rettegve gondol arra, hogy asszonyt hozhat a fiú a házhoz és az majd elveszi ő tőle a szeretetét.

- Jaj, édes szülém, - bugja neki ilyenkor a leányfiú, anyja ölébe dugva a fejét, - ameddig a maga főztjít öhetöm, nem köll neköm másik asszonyé.

Azután egyszer csak elmegy a nyugalomnak csendes éjjelére, közanyánk ölébe az édes-szülém is. Galambos úr magára marad a tanyában, bár ugyan van annyi cselédje, hogy ha körülállják, még a szél sem érheti tőlük. De azért mégis csak egymagára van és most egészen olyan, mint az Imre bácsi, pedig az csak kocsis volt.

Hány lányos tanyában dobbannának meg a szívek, ha ez a fehér ember oda beköszöntene. De nem. Már az ilyesmi sehogy sem esik a keze ügyébe. A népes határban úgy egyedül van, mint a gólya, amelynek valamely istentelen megsörézte a szárnyát s nem tudott a többivel

utrakelni. Már nem paraszt, de még nem úr, bár tokos cigarettát szív úgy egy, mint másnap. A városba jár be mulatni, a dorbézolóhelyeken az a neve támad, hogy: a parasztbáró. Ott néha olyan bolond ötlete támad, hogy magához emel innen egy leányt és kiviszi a tanyába asszonynak. Azután a borködökön keresztül is megrémül a gondolattól, fogat sebesen, kihajtat a tanyára, ott lóra ül, a messzi temetőbe vágat és sírva terül el az anyja sírján. Nem tudja, miért van a világon, nem tudja miért él, keserősége mulatásban fullad. Érti, hogy el kellene menni Vas Balázsékhoz, szót kellene érteni Vas Veronnal a homlokára bodorodó szép hajáért, de már nincsen hozzá ereje, nem tud leszállni sem a nyeregből, sem az úri módból, a temetőből jövet beszívja a csárda, mert hiszen rá is van festve a falára, hogy itt a világ közepe, ha nem hiszed gyere be. Be is megy hát az udvarra s ott azzal mulatozik, hogy a boros asztalt ugratja a lóval, otthon pedig ezen idők alatt lopják úgy, ahogy érdemli.

No, ezután előbb a tanyának az egyik sarka, azután a másik sarka... Azután mind a négy sarka. - Hízlalja az államot stemlivel - mondják a szomszédok és örvendeznek azon, hogy már megint föl szabadul egy darab föld, amit meg lehet ragasztani. Hát bizony fogy a föld, fogyogat, mert csodálatos az, hogy ha egyszer csúszni kezd, milyen hamar el tud csúszni. Az. Még a lú hátáról is lecsúszik a városi nyereg s azután egyszer csak búcsúzó nyert a ló is, mert viszik. Galambos úr a kistanyába szorúl, amit valamikor ingyen vetett oda valamelyik béresének, ha megfeleségesedett, mondván: eddig csizmában jártál, ezöntül mezítláb jársz, lögyön hát legalább egy kis födeled. Ugy. Most maga szorúlt e helyre avval a butyrával, ami megmaradt. Néhány hold föld a kistanya körül, ez az egész, de annak is csak az Ur angyalai viselik gondját, mert Galambos úr kezét feltörné a kapanyél. De meg beteges is, járkál benne a fájdalom. Fekszik naphosszat a fapadon. Szeretne elpusztulni az anyja sírján, de nem bír elmenni odáig. Néha hol ez, hol az, régi cselédei közül, visz neki főtt ételt. Most is, hogy egy gyerek vinné neki a boldogasszony poharában a tyuklevest, megkérdezi tőle bágyadtan:

- Hogy hívnak, fiam?

- Engem hívnak - szavalja a gyerek úgy, ahogy az iskolában tanulta - Toásó Antinak. És az édös szülém küldi ezt a levest. Kanalat is küldött.

- Hát kicsoda a te édös szüléd? - mondja úgy a padról a fáradt ember.

- Az én édös szülém - feleli a fiú - Vas Veron, az öreg Vas Balázsnak a lánya.

Galambos úr a gyerekre néz, hát ez csakugyan a Veron formája, még a barna haja is úgy göndörödik.

Most ez a fiú az ő fia lehetne, az öreg tanya is még meg lehetne és Veron parancsolna benne a gyönyörű szavával. Azonban hát ez elmúlt, végkép elmúlt s Galambos úr könnye beleesik a csészébe a tyúkleves zsírpillangói közé.

(1912.)

Bajos a kaputlan porta.

A városnak az a sajátsága is megvan, hogy az ódon része a tiszaparton fekszik. Amarra a víztől befelé palotás tornyos; egy-egy nagy bérkaszárnnyának a padlása is többbe került, mint itt az ócska fertályban egy egész viskó telkestül. Az idegen ezt rendszerint mint különös dolgot szóvá teszi, mert föltételezi, hogy mikor a nagy árvíz történt, a Tisza vize bizonyára a Tiszából jött be, nem pedig a homokpusztákból. Pedig hát dehogy: épen úgy történt, ahogyan ő nem akarja hinni. A víz valami öt mértfölddel a városon fölül, a megyében szakította el a gátat s onnan került a lapos teknőbe fekvő városnak a hátába s a nyomása alatt bedőltek a hirtelen készített sáncok. Denikve ez a parti ódon táj megmaradt a régi valóságában, mert ez a legmagasabb rész s ide nem birt a vizecske fölhatalmasodni s a kisdud földszintes házak álmodozva élnek itt sokszázados világukat. Holdvilágos éjeken e sok, minden szabály nélkül egymáshoz ragasztott fecskéfészkek között kódorogva, szinte várni lehetne, hogy valamely ház kapujából kilép az emberséges bascsaúsz, a tekintetes sziúbasa, vagy a nagyságos bimbasi, sőt esetleg maga a vitézlő és kegyelmes Hóbiárt basa, szandzsákfőispán és vilajet. Kormányzó, aki már nem is igen tudott törökül, ellenben igen szerette a menyecskéket, minélfogva alkalomadtán a halászsok agyon is verték, Isten nyugtassa szegényt, mert Hóbiárt valóban a szép kedvtelésében lelte halálát.

E tájon még ma is van olyan ház, amelyiknek nincsen kapuja. Aminthogy van olyan szűk utca, hogyha két kocsi egymásnak szemközt kerül bele, soha ugyan onnan a világnak a tökéletes végezetéig ki nem jutnak. A kaputlan házak története valószínűleg ott keresendő, hogy annak idején az emberséges török vagy görög kereskedő két házat épített egyszerre egymás mellé s úgy gondolkozott, hogy elég lesz a két háznak egy kapu is, nem vesznek össze rajta azok, akik a házban laknak. Lám, azóta mennyi idő elmúl s a ház most is csak el van kapu nélkül, amikor már bizonyára nem egy család lakja mindakettőt. Szóval ilyen furcsaságok vannak még ma is.

De van még mássabb is, ugyan nem itt, hanem a környéken... Haladván hazafelé kocsival messzibb vidékről, alkonyatra jár az idő, amidőn keresztül megyünk a falun. A hosszabb kocsizásnak az a haszna megvan, hogy olyan ehetnékje támad az embernek, hogy megenné a vasszeget is. Álljunk meg hát valamely korcsma előtt. Ha más nincs is benne, de van barna rozskenyér s olyan szalonna, amilyent a városban már hírül sem lehet találni. A fölseje kissé avasos s ez olyan sajátos ízűvé teszi, mint a penész a finom sajtot. Az ilyen szalonnából kedvre delektálózni többet ér, mint valami rossz bankett. Azonfelül hasznos étel is. A nép azt tartja, hogy aki az ilyen avasos-forma szalonnát és az erős törött paprikát szereti, soha életében nem lesz köhögős ember.

A ház különben, ahova belépünk, egészen csendes. A szobában az egyik zöld asztalnál két öreges magyar borozgat. De már látszik, hogy jól a kancsó fenekére néztek.

A gazda hoz ételt, italt, no aztán jól van. Egyik magyar átszól:

- Jó étvágyat is kívánunk az ételhez.

- Köszönjük ezt is... Tessék velünk...

- Köszönjük... Csak tessék Isten áldásával... - s a kalapokat leteszik a fejükről a padra, mert nincsen értelme annak, hogy fejben legyen a kalap olyan szobában, ahol esznek.

Később az egyik tiszta poharat parancsol maga elé. Teleönti s kissé bizonytalan léptekkel átjön vele az asztalunkhoz:

- No, - mondja. - Tessék.

Kintvaló illem szerint szörnyű sérelem volna nem fogadni el a kínálást. Ellenben hallatlan megsértése volna az illemnek, azonnal utána nyúlni. Előbb szabódni illik:

- Köszönjük is a jóakaratot meg a szívességöt. Van nekünk is.

- Hát hiszen... ami azt illeti... termött...

- Hát igön.

- Nono... De azért csak azért adta az Isten, hogy elfogyasszuk. Tessék hát.

- De nagyon szépen is köszönjük. Majd sok lössz.

- Nono. Azt mondja a vers: egy pohár bor a hazáért mög nem árt. Azután mög hát, nézzék, a békülésünk öröme van ez.

No, akkor elfogadjuk s szó szóba fűződik. Kiderül, hogy a két öreg szomszéd egymással és teljes három napig háborúskodásban voltak egymással.

- Ez az én rosszacska komám három éjszaka nem eresztött be engöm a tulajdon házamba. Ez a Pista bácsi e!

A másik öreg nevetve, bizodalmasan integetett át a másik asztaltól, hogy csakugyan ő volt az a kutyafékom.

- Mert - azt mondja, - muszáj volt. Tudják, a Mihály bácsi möggyvezősödött, maga van egy kis cseléddel, mert a fiúk kint vannak a tanyán. Nagyon sűrűn eljárt a korcsmákba, aztán sötít este vergődött haza. Volt eset rá, hogy már szólt a kakas, mikor verte az ajtót.

- Melyik ajtót?

- Hát az én ajtómat.

- Hát miért verte a Pista bácsi ajtaját?

- Jaj, - veszi át a szót Mihály bácsi, - baj van ám itt. Arrul maguk sömmit se tudnak. Az én házam az apámtul örököltém, az mög az ű apjátul, úgy körül van építve, hogy én nem járhatok be bele, csak a Pista bácsi udvarán köröszkül. Kocsi, ló, tehén, mindön ott jár köröszkül, mög én is.

- Hát, - mondja a Pista bácsi, - én mög nem engedtem a vén részögösnek, éjszaka kinyitni az ajtót. Jó kutya haza jár még sötét előtt. Ha lámpagyújtatig nem jött, maradjon ott, ahol addig volt. A pénzös embört úgyis szeretik a kocsmában.

- Ugy-úgy, - dunogott Mihály bácsi. - Kend könnyen beszél. Kendnek van családja. Mit keressek én otthon abba az üres házba?

Elhallgat egy kicsit, azután azt mondja:

- Hej, csak az ősök, az ősök. Rossz helyre találták építeni azt a házat. Hát most már ma röggel mögkértem Pista bácsit, hogy ne haragudjon, ezöntül jóba foglalva tartom magamat. Nem nyitogatom a kocsmajtókat éjszaka többet.

Olyan szomorú és megtört volt ebben a pillanatban ez az élet örömeiről lemondó Mihály bácsi, hogy nem szólt senki egy szót sem. Csak Pista bácsi rántotta föl a vállát s halkán mormogta:

- Váltig mondom neki, hogy vigyön asszonyt a házhoz.

Mihály bácsi lemondóleg üt egyet a kezével a levegőre s nagyot sóhajt:

- Bajos az már... asszonyt vinni a házhoz, deresödő fejjel.

Az ablak felé tartotta a poharát s belenézett. A szép rubinszínű italon át a gyenge alkonyi fény piros vonalakat vetett az arcára.

- Mert, - mondta csendesen, csak úgy, mintha a pohárnak beszélne, - ha öregöt visz: doktor köll, ha fiatalot visz: bakter köll.

No, ez már csakugyan tökéletesen nagy igazság.

- Hát hiszen, - mondja Mihály bácsi, - azért, hogy én csak ilyen parasztikus embör vagyok, járatos vagyok én is a világi forgalomban...

(1912.)

Hóban.

Ha az embernek ilyen téli időtájban van ráérése és költsége s fölmege a Tátrába és ott járja a havat, akkor úr az ember, aki a sport nemes szenvedélyét űzi. Ha azonban itthon lépdél az országúton a hóban, akkor csak célszerű szegény ember, akire szánakozó tekintetet vetnek azok, akik mellette a kocsikon elurrannak. Azonban ez nem baj, azért csak érdemes a hóban mászkálni, mikor a mezők mind szép tiszta fehérben vannak. Ha szél nincsen, a tél nem is tél s aki megy, az nem fázik. Irtózatoss nagy hangtalanságok vannak, még a tulajdon lépés koppanása sem hallatszik. Kocsi sem jár sok, mert a földben ilyenkor munka nincsen, aki pedig hosszabb útra megy, például a másik faluba, azt elviszi a vasút. A tanyák az út két oldalán mind aludni látszanak. Csak egy céltalan kóbor kutya jön szemközt, valami olyan gazdátlan, kivert állat, akinek nincsen a fejét hova lehajtania s a más háza fala alatt fog elpusztulni. Bús az ilyen kutya nagyon, mint minden, ami hazátlan. Kitér előled, de aztán megáll a hóban és rád néz. Tisztán, mintha csak nyomtatott betű volna, olvasható a szeméből: Ugyan szólj hozzám egy jó szót, végy magadhoz és legyél a gazdám, én jó és hű kutya vagyok leszek.

- Hát gyere no, majd csinállok veled valamit.

Szokás így ilyen alkalomkor, hogy valami fél perccel, vagy egyéb kenyérmaradék tartózkodjon a zsebben. Mert van eset rá, hogy az úton a madár is barátkozik, mert ilyenkor igen csak szigorú világot élnek, mivelhogy a hó mindent betakar, még a szemétdombokat is, amikben kotorászni lehetne. Az okosabbja ilyen időben bevonul a város szélére, de alighanem úgy kell lenni a dolognak, hogy köztük is van észbeli különbség, mert nem mind megy be. Kint kóborog a kis szürkeség az országútján. Ha a téli időben az országúton jártok, tegyetek a zsebbe mindig valami morzsalékot, a pipiskék egész nemzetsége énekelni fog majd nektek érte a tavaszon.

Odáig azonban még messze van. Csak a kutya van közel, egészen láb mellé húzódván, hogy az idetartozandóságát minél nyilvánvalóbban kifejezze. Mert van ugyan olyan kutya, hogy vissza tud farkasodni, de már legtöbbször nem igen bírna elélni a maga sorsán. Dehát most mit csináljak vele? Tudom is én. Mondani szokás azonban: jó az Isten, jót ad. A fél perccel már megette, csupa hó a szájaszéle s most nézi, hogy van-e még. No, nem igen van.

Azonban a falu már integet. Bárki bármit beszéljen ugyanis az ilyen csatangolásokról, mégis csak jó néha faluba érkezni. A kocsmai intézményt nem is tudja úgy értékelni senki, mint a kósza vándor. Ahol fagyos szalonna, száraz kolbász, kétszeresből sült kenyér s egy pohár jó bor található. Az is bolond, aki bele nem megy.

A kutya a küszöbre teszi az egyik lábát s föltekint, kérdezősködve, hogy hát ő is bejöhet? Hát persze, hogy persze, nini.

No, bent nincsen valami vakmeleg, de azért némi alkalmas melegséget nem lehet eltagadni. Más nincs is a szobában, a gazda kint van valahol az udvaron. Csak a kezesmalac kínlódik az öreg kutyával, amely a kályha mellett fekszik féloldalt elnyulva. A kezesmalac mindenáron szopni akar s az orrát odaütögeti az öreg kutya emlőjéhez. A kutya ilyenkor mérgesen vakkant és odakap a malac füléhez. A kezes pedig méltatlankodva visít. Meg lehet érteni a beszédet. Az öreg kutya azt kiáltotta neki: Nem mégy innen a keresztapád térdébe! A malac pedig mint makrancos gyerek, azt nyafogja vissza: De én szopni akarok! Minek vették el tőlem a szülőanyámat?

Nem lehet tagadni, az ilyen kezesmalacnak jobb sorsa van így a világi életben, mintha az ólban tartózkodna a hidegben. Másfelől azonban, idő előtt az anyjától elszakítottán, olyan, mint az árva. Ha fiatalabb volna a kutya, talán pártját fogná, de mert öreg már a kutya, hát öregkutyakedvű.

Az új kutya, a kivert állat, aki talán már ott kint a havon úgy forgatta az elméjében az élet sorsát, hogy négy fal közé nem juthat, a vándor koldús szerénységével lapult meg az ajtó mellett és szinte észrevétlen igyekezett onnan az asztal alá bújni. Mikor idegen helyen van a kutya, féltében ilyen védelmeket keres. Ha a tanyai ember kocsijával a kutya a városon keresztül megy, akkor a négy kerék közé veri magát s hasonló esetben a juhász kutyája a csacsi lábai között ballag.

Az nem úgy megy ilyen helyen, hogy talán kiabáljunk a gazda után, vagy hogy épen valami üvegen zörögjünk a gyűrűs ujjunkkal, mert lehetséges, hogy az ilyesmit sértésnek veszi. Különben is ráérős idő van s különben az a kevés pénz, amit költeni fogunk, a nagy hangra semmiféle jogot sem ad. Inkább csak szépen ki kell várni, míg a gazda előjön. Addig lehet a képeket nézni a falon, mert igazság szerint azért vannak odaakasztva. Magyar képek vannak a falon, néhány hadijelenettel, az utóbbi a balkáni háborúból, mert a falu népe kevert nemzetiségű. Mindenütt a törökök szaladnak a képeken.

Jön a gazda. Adjon Isten, - hát adjon Isten. Hát mi volna valami ennyivaló. Hát van ez is, amaz is. Különösen a legutolsó ölésből való disznónak valami hihetetlen finom szalonnája maradt, az ember azt hinné, mikor eszi, hogy dió. Kenyér is van, friss rozskenyér. No ezek épen alkalmas komedenciák. A fődolog azonban, hogy hol tartózkodik a szalonna. Vannak ugyanis emberek, akik erre nem sok ügyet vetnek és a szalonnát a kamrában tartják. Hiszen még olyan emberek is vannak, akik a petróleumos kannát meg a böjti főzéshez való napraforgóvirág-olajat is egyben tartják a szalonnával. Pedig az ilyesmi nem járja. Még csak a szappannal sem szabad a szalonnának együtt lenni, pedig egyazon állatból valók. A szalonnának az igazi lakása a padláson van, ahol mindig járja a levegő és nem fertőzik meg a finomságait más egyéb illatok. Továbbá a padláson is vannak különbségek. A cseréptetős padlást a szalonna tekintetében már semminek sem hívják. A zsindeletető már megjárja, de az a padlás, amelyben a szalonna megérdemli a fölséges titulust, mintha csak király volna, náddal kell, hogy fődve legyen. Azután az nem úgy van, hogy a szalonnából a padlásról lehozzanak valamely egy-két napra való darabot. Az már nem az igazi, mert megérzi a levegőváltozást, mint a beteg gyermek. Hanem azért úgy kell felmenni esetről-esetre. A falusi vendéglő tisztessége ebben van és ezt máshol már nem lehet megtalálni.

De itt meg lehet. Itt minden körülmény alkalmasan közrejátszik. Nádfödél és gazda, aki nem restel felmászni a padlásra pár garas ára szalonnáért. Még külön halbicskát is visz magával hozzá.

Megint magunk maradunk. A kezesmalac jár-kel a szobában és rőfög, helyét nem találván. Fölfedezi az idegen kutyát. Odamegy hozzá és azt csiklandozza. A kutya sikít, mintha csak karszügyön fogott leányzó volna s kiugrik az asztal alól. A malac utána és játszadoznak. A kutya kecses ugrálásokat végez, a malac meg eszetlenül forgolódik körülötte.

Jön a gazda a szalonnával.

- Nini, - mondja, - a magáé?

- Nem egészen. Csak úgy jött be velem az útról. Nem baj talán?

- Baj? - mondja a gazda. - Az nem baj. Ha kitörik az embernek a lába, az baj. De hát ilyen a hivatalnoki kapric.

- Már miért?

- Hát tudja, itt van ez a szomszéd. Egy városi ember volt, szolga volt a törvényszéknél, de olyan belső szolga. Azután az ősszel nyugalomba vonult, megvette itt ezt a házat, aztán azóta itt lakik. Nagyon akkurátus ember és sokat tart magára, mint afféle hivatalnok-forma. Hát aztán, hogy tegnap hó esett, hát elsöprette a háza előtt a gyalogutat.

- Hát a városban az úgy szokás.

- Hát tudom, hogy úgy szokás, - mondja a gazda. - Az ő dolguk. De itt nem szokás, mert letaposódik az a kis hó magátul is. Aztán senki sem esik el rajta. De ha elesik is, akkor is a puha hóra esik, a szűz Mária kötőjibe esik, aztán nem történik semmi baja. A szomszéd meg elsöprette az utat, aztán ahogy reggel kilépett a kis kapun, elesett rajta, aztán eltört a lába. Most majd tákolhatják három hónapig a doktorok. Hát ilyen kérem a hivatalnoki kapric.

- Hát igen. Ez így van és nincsen másképp.

- No lám, kérem alássan. Mert azt mondják ugyan, hogy ebsont összeforr, de az ilyen vén ember csontja már nem olyan, mint a kutyáé. Még lehet, hogy bele is hal. Már gondoltam is, hogy nem az idevaló doktor kellene ide, hanem van itt nem messze, a Simon-pusztán egy rakóasszony, az jól össze tudja rakni a csontokat. Vagy pedig Vásárhelyről kellene elhozatni a röktönös doktort, mert az a röktönösugárral keresztül lát a huson.

- Pénzért adják azt is.

- Hát - vonja a vállát a gazda - van neki. Az ilyen törvényszékieknek. Mert telik a stemplibül...

Hát ime ilyen dolgok történnek, ezen el lehet elmélkedni. A szalonna pedig olyan, hogy ennél különbet nem találna az ember, ha az utána való járásban térdig elkopna is a lába. De a csendes elmélkedés nem tart sokáig. A gazda beszél. Mert így a falusi helyen nem szokás a vendég kezébe képes ujságot nyomni, hogy azzal mulatozzon, hanem arra való a gazda, hogy szóval táplálja a vendéget. Ennélfogva azt mondja:

- Maga is magyar, ugy-e?

- Hát.

- Hát - mondja lassan, elgondolkozva - akkor ugyan mit szól ahoz, hogy ezek a szerbek ide alá annyi földet elvettek a törököktől?

- Hát onnan veszik el, ahol van. Ahol nincs, onnan nem lehet elvenni semmit.

- Ugyan, - mondja megütődve a gazda, - aztán maga ebbe bele van alapodva.

- Hát ha nem volnék belealapodva, akkor se változtathatnék rajta.

A gazda megáll a sétálásban és gunyosan néz végig rajtam. Azt mondja:

- Aztán magyar ember létire így beszél? Hiszen a török testvérünk nekünk! Kossuth Lajosnak ki nyújtott menedéket Ferenc Jóska ellen, ha nem a török? Aztán magyar ember létire így beszél? Ennyi vérontást csinálni! Hát mit vétett nekik ez a szegény török? Mert ha más hiten van is, mégis csak testvér. Hát nem testvér?

No, most légy okos, Dóczi, mert meg vagy fogva. Hogyan szabadulsz ki a testvéri viszonyból?

- Hát testvérnek testvér, azt nem lehet tagadni. De hát ezen a földön is volt úr ő egy időben, aztán szolgálta a magyart. Aztán mikor eluntuk, mink is kivertük innen - hát amazok is kiverték, hát mi van abban? Föl kerék, le kerék.

Jó, hogy bejön az asszony, mert itt másként politizálás keletkezne, az meg csak arra való, hogy egymás haján bucsúzzon az ember. Szép barna menyecske az asszony, a malac azonnal szalad is bele a szoknyába, a két lába közé s azt visítja: van már új kutya, van már új kutya.

- Hattyú! - mondja a szelíd tekintetű asszony a fehér kutyának s alighanem Hattyúnak is hívhatták valamikor, amidőn még otthon volt, mert odamegy az asszonyhoz, felágaskodik rá és a két lábát az asszony combjaira teszi. Fogadjatok föl, fogadjatok föl - ez annyit jelent a szükszavú kutyai nyelven.

- Fogadják föl - mondom. - Én hozzám csak az úton szegődött.

- Hát hiszen - mondja az asszony, az urára nézve. - Mert emez már öreg, mindig csak ott a kályha mellett tehénkedik.

- Hattyú! - mondja a kutyának a gazda s a kutya a csizmaszárak közé dugja a fejét.

A kutya föl van fogadva. No, hála Istennek. Most már mehetünk visszafelé. Fizetni kellene. De a gazda ebbe a dologba sincsen belealapodva. Azt mondja, hogy a fáradságért is jár valami. Hát micsoda fáradságért? Hát, hogy a Hattyút idehozta. Jaj, azonban így nem egyezünk, akkor inkább soha többet nem jövök ide. No, így méltányos árban meg is egyezünk, mint illik. A szalonnát meg kell dicsérni s tréfából felvetődik a kérdés, hogy ugyan él-e még az a disznó, aki ilyen alkalmas zsirokat termel? Azt mondja erre az asszony, hogy maga milyen bolondosokat beszél, a gazda pedig azt mondja:

- Abba még se alapodhatok bele, hogy ezek itt ide alá a török testvéreket így megsarcolták. Mennyi vérontás, mennyi szomorúság! Miért teszi egyik ember földönfutóvá a másikat.

Hm. No Isten áldja meg magukat erővel, egészséggel, szervusz, Hattyú. Szép fehér az országút, fehér és néma a táj, itt nem politizál senki. Akik itt politizáltak valaha, mind lent vannak a hó alatt és a föld alatt. Egy nagy darab csatatér az egész tájék, az Isten tudná csak megmondani így hirtelenében, hogy hányszor ontották itt egymás vérét az emberek. A búza, meg a repce itt embervérből táplálkozik. István első királyi urunk idején Csanád itt kezdte Ajtony embereit visszaszorítani az oroszlanosi berkekbe s legutóbb Haynau itt szorította meg Dembinszkit. Csontokból nőtt itt fel még a vadrózsabokor is. De most hallgat minden és nem beszél. A hó esegét, ezer év előtt alighanem szintén így esegtetett, mivelhogy létrán akkor sem jöhetett le a magos egekből. Egy lélek nem sok, de annyi sem látható a tájon, csak a Hattyú kódorogna itt, mint kivert szomorúság, de már annak is helyét találtuk... s elvégre ezuttal mégis csak ez volt a földolog.

(1912.)

Ilyen a hajózat.

Tévedés volna azt gondolni, hogy a Tisza-parton valamely célszerű kocsmárosasszony tisztán magából abból megél, hogy italt mér. Mert ez nem úgy van. Van, aki disznót hizlal mellette, ismét van, akinek földje van s maga termeli azt a bort, amit elád. Nem mindenkinek jut azonban ki ebből a jó módból. Az ilyen aztán halak sütésével és főzésével foglalkozik, mert az sem utolsó foglalkozás. A halat sok ember szereti s ha híre terjed, hogy itt vagy ott jól el tudják készíteni, az megélhetést ad. Ismét van, aki utasoknak éjjeli szállásra adja át a kocsmahelyiséget: szegény utasnépnek, akik a hajnali gőzhajóval indulnak valamerre a kenyér irányában, s akik a kocsmasztalokra dőlve, könyéken szunyókálják át az éjszakát, míg csak hajnal felé a vízről a gőzhajó bödülései nem szólítják őket a távozásra.

Van azonban kocsmáros asszony, aki mindezen mesterségekből egyiket sem űzi, ellenben a hajózáti iparban találja meg a kincseket. Némely apró hajókat vásárol s azokon homokot hordat a vízi fövényekről azoknak, akiknek a valóságos jó tulajdon homokra szükségük van. Mert a homok nem egyforma. Van homok, melyekből téglát préselek, de az másra nem való. Van ismét homok, mely jó a mély telket föltölteni, de másra szintén nem alkalmas. Ismét van finomabb homok, amely jó az építkezéseknél a házfalak külső vakolására. Ellenben a belső házfalak, már mint a szobák falainak a vakolására csak a marosi legeslegfinomabb kavicsos homok a jó s ezt nem adják ingyen.

Mert hajókat kell tartani hozzá. A hajókba kormányost és legénységet. Ennek a legénységnek meg megint kétféle mesterségének kell lennie. Hajós is, kubikos is. A kormányosnak ismernie kell a parti fövényeket a Maroson, hogy hova rakja le a finom homokot a víz.

Tudnia kell a vízállást előre, hogy midőn a homokért a tetthelyre fölér, ne találja előntve a fövenyt. Állandó érintkezésben kell állnia a túlsóparti hajóvontató rácokkal, hogy a lovakkal mindig készen álljanak, ha útra indulni kell. Meg minden más egyéb bonyodalmak vannak.

S mikor mindezt elvégezvén, rendben hazatérnek a rakománnyal, még csak akkor kezdődik el a homok-kofa dolga. Helyet keresni a parton, ahová a homokot kirakodják. Fölmérni, hogy mennyit hoztak? Megdeputálni, hogy jót hoztak-e. Disputálni a legénységgel a fizetést illetőleg, meg a hajóvontató rácokkal. Megállapítani, hogy mennyit kértek már ki a pénzből előre s mennyi ital ment el nekik hitelbe. Számontartani, hogy hazahoztak-e minden kötelet, rudat, csáklját, járódeszkát, evezőt? Azután pedig, mikor minden rendben van: lesni a vevőt a parton s alkudni vele a homokra. Néha odaadni úgy, ahogy viszi. Mert van eset rá, hogy hirtelen fölárad a folyó s akkor, ha a vevő nem viszi el a partról pénzért a homokot, elviszi helyette ingyen a víz.

Szóval ebben a mesterségben is, mint minden más foglalkozásban, bajoskodások vannak s tudományok követeltetnek a környülállásokhoz.

Amibe azután idővel beleun az ember, testestől-lelkestől.

Így történik tehát, hogy vasárnap délután, miután amúgy sem lehet egyebet csinálni, csak nézni a magas vizet, egy ilyen hajótartó homokos ember bemegy a parti vendéglőbe egy pohár borra. Kihozzák neki, nézi. Nem szól. A vendéglősékeknek is van hajójuk, ilyen homoknak való, három is.

Azt mondja a vendég:

- Eladó-e a hajó?

Nagyot néz a kérdésről az asszony. Hát olyan ember is van még a világon, aki hajót akarna venni?

Könnyen készen áll a válasszal:

- Eladó-e? Nemcsak egy eladó, hanem mind eladó, csak akadjon, aki pénzt ad érte.

- Ugyan? - kérdezi a vendég.

- Hát. Ezör forint darabja. Hatezör korona a három. Egy-kettőre készen löszünk az alkuval. Ugy adtam el a negyediket is, a kicsit. Tíz perc alatt kész volt a vásár.

A vendég szomorodva néz a földre.

- Három hajó hatezör korona! Neköm csak egy van, de annak csak egy magának is tízezör korona az ára.

Neveti az asszony.

- Ugy? Csak akadjon, aki annyit ad érte...

Az ember sértődötten néz rá:

- Nono. De az micsoda hajó!

- Az ám - szól bele egy másik ember - micsoda hajó! Az csupa keményfa. Csupa tölgyfa. Én üsmeröm. Mert láttam, mikor készült.

A tulajdonos most örül, mert ez helyes beszéd, ha az ő tulajdon víziedényét ime más is dicséri. Pedig még csak föl se volt kérve rá.

- Hát hiszen - mondja boldogan - ami azt illeti. Mert az, tudja, csupa kemény tölgyfa... No, nem mondom, a habverő deszka, az nem keményfa. Az nem az. Mert minek lögyön az. Arra nincsen szükség.

- Hát - szól a másik komoly meggyőződéssel - arra nincsen szükség. Hanem jó vasalásra van szükség. Mert jó vasalás nélkül nem tökéletes a hajó.

Az ember, akié a homokos hajó, a pohara talpával az asztalra üt.

- A vasalás? - kérdezi büszkén. - Hát olyan vasalás nincsen több. Az nem ócska zsákból új gatyá. Az nem úgy van, hogy a szögénypiacon összevásároljuk az ócska vasat, aztán avval vasalunk, aztán befestjük vaslakkal fényösre, aztán azt mondjuk, hogy új vasalás. Mert ez valóságos tiszta színúj vasalás. Olyan, amilyen csak löhet a világi életben. Mert az olyan hajó, hogy eltart hetven évig is.

A másik ember beleszól:

- Hetven évig? Nyolcvanig is. Vagy legalább hetvenötig.

Most egy kis csend áll be a hajó dicséretében. De a kocsmárosasszony nem szól semmit.

- Hiába - mondja megint a másik ember - a hajó az csak hajó. Az sokat ér.

A tulajdonos feleli idő multán:

- Hát többet ér, mint hat hold föld. Mert mit ér hat hold föld? A munka belekívántatódik, aztán ha teröm is, egy évben csak egyszer teröm. De van rá eset, hogy nem teröm. Hát mi az, az a föld? Az semmi. Hanem a hajózat, az hajózat. Az embör gyün-mén a hajóval, fuvaroz erre, fuvaroz arra, aztán csak keres. Ha elfogy, újra keres.

Mire való ez a sok dicséret? Nyilvánvalóan arra, hogy eladó a hajó. Ennélfogva, hogy a helyzet tisztázódjon, azt mondja a kocsmárosné:

- No lássa kend, ha olyan üzlet kendnek a hajózat, itt az én három hajóm, vögye mög azt is. Álljon azokkal is bele a forgalomba. Olcsón adom, mondom, mert én már beleuntam végkép. Nem is köll sok alku. Ide a pénzt, aztán ott a hajó, löhet siftölni velük, amerre akar.

A tulajdonosnak hirtelen leesik a feje. Az ebadta hejjén, hiszen kár volt itten ilyen sokat beszélni, mert itt úgy sem kél el a hajó. Ha akár órák hosszáig beszélne is, mint valamely jó szavallású fiskális, itt ugyan a hajó gazdát nem cserél.

- Jaj, kéröm - mondja - csakhogy azonban nem olyan a világ. Öreg vagyok én már ahhoz. Csak aki maga is mén a hajón, annak van igaza.

A másik ember mondja:

- Mint apátfalvai hajósok a Maroson. Azok szervezetbe vannak. Ott közös a hajó, maguk a munkások rajta, közösen keresnek: ott a hajórul nem vész el sömmi.

- Az. Az úgy van - mondja a hajótulajdonos. De emígy ellopnak mindönt a hajórul. Kötelet, láncot, evedzőt, csákyát, szapolyt, még a járódeszkát is.

- Tudom - mondja a kocsmárosné.

- Hát hiszen ezért mondom, hogy én is tudom.

Kifizetik a borukat az emberek s haladóban vannak elfelé. Az ajtóból még visszaszól a tulajdonos.

- Mert tudja, tolvaj világ van. Olyan lopi világ van, hogy csuda... Mert tudja, ha manapság valaki elkezdi mondani az imádságot, hogy miatyánk úristen, hát odáig elmondja. De mikor arra kerülne a sor, hogy ki vagy a mennyekben, az már el van lopva.

S mérgesen teszi be a két ember az ajtót, menvén kifelé az őszi esti ködbe. Mert itt már minden ellopódik. Lám, még a hajóval való üzlet is ellopódott...

(1913.)

Beszélgetés.

Szombat délután van, a zsákolást bevégezték, a parti munkás bemegy a bormérőbe, mert elfogyott a hordani való zsák. Csöndes ilyenkor a vendéglői külső szoba, nincsen benne senki, csak a söntés mellett áll egy fiatal legény, amugy már katonaviselt. A gazda ledőlt egy kicsit pihenni. Azt mondja a legénynek a parti ember:

- János, te okos legény vagy.

- Hát hiszen... - mondja a János.

- Hát ki akarom próbálni az okosságodat.

- Löhet.

- Hát van-e itt az én részömre egy félliter bor hitelbe?

- Az más nincsen - mondja megint a legény.

- Hát miért nincsen? - ütődik meg amaz.

- Azért, mert nem löhet. Tiltva van a hitel.

- De hát csak estére fizetnek, akkor én is fizetök.

- Nem löhet. Ami tiltva van, az tiltva van.

- Hát János - mondja megint amaz, - hát kételkedsz a böcsületömben?

- Dehogy - feleli a János, - nem kételkedök én sömmiben, mert egyéb dolgom is van. De hát tudja kend, hogy ami tilos, az tilos.

- Nono. Hát akkor majd várok, amíg a gazda előgyün. Mikor gyün elő?

- Nem tudom. Majd később.

- Hát jól van. Addig várok, aztán slussz.

Most csönd van egy kicsit. Az emberek idegenül nézik egymást. Az egyik nem tudja megérteni, hogy miért nem adnak neki hitelbe; a másik nem tudja megérteni, hogy mint lehet tőle, az alkalmazottól olyant kívánni, ami tiltva van.

Belép az ajtón egy másik ember. Hangos ember. Már a bejövet alkalmával kiáltja:

- Milyen szivar van?

Van portorikotól kezdve. Hát akkor egy olyant. Fizeti azonnal. Azután pálinkát kér. Visznek neki s várják az árát.

- Majd ha mögittam - mondja, - akkor is ráérök a fizetéssel. Van itt pénz. Nem vagyok én szervezeti matador.

Akkor észreveszi a másik asztalnál a másik embert. Megütődik. Mert az szervezeti ember. Egykor mind a ketten azok voltak. De az utóbbi már nem az. Odamegy amahhoz, kezel is vele, de azután visszaül a maga asztalához. Valami bajt tehetett, valahogy amazok eltávolították maguk közül s most keserűséggel van. Beszélni kezdi ezt a keserűséget, idegen szavakat keverve bele.

- Mert én kimaradtam a szervezetből. Mert én nem köllöttem a szövetségnek. Pedig első fizetője voltam a szakszervezetnek. De ugy-e, én rossz munkás voltam, Lajos? Engöm megligált a szövetség. Tik parancsolatok, mert tik voltatok az impotensek. Volt ott pedig

rosszabb munkás is, mint én. De a matadorság el volt bizakodva. Jól van - csap az asztalra - jobban van így, mint úgy.

Azt mondja a másik, szelíden:

- Ugyan, Sándor, minek ez a sok diplomatás beszéd?

Emez ránéz:

- Ugyan, Lajos, hát bántok én valakit? Én nem bántok senkit, téged se bántalak. Csak én most elmondom a szózatomat. Ha nem volnál itt, Lajos, akkor elmondanám a szavallatomat. Csak elgyüttem ide. Én már nem vagyok parti, én nem zsákolok, én csak négy hét óta nem voltam semmi ingredienciába, de csak most itt vagyok, mert neköm már ez a munka nem köll, hanem a jó ital kedvéért néha erre gyüvök, ha ráérök. Aztán mögmondom, amit akarok. Mert én úrnak születtem.

- Jól tötted, Sándor - hagyja rá amaz.

Emez folytatja:

- Azért, mert tik engöm minimálisba vöttetök akkor? Ugyan jól jártatok, láthatjátok. Feküdtök, mert pangás van. Hogy én bent dolgozok a piacon, oszt azért lenéztük minimálisba? Az én iparom virágzik. Tik, mög szenvedtök a pangásba és hevertök, de hevertem én is, de most már nem heverök. Tik, ki vagytok a pangásba nullázva. Aztat hittétök, hogy Pestön lösz munka, aztán fölmentetök ruhássan, aztán hazagyüttetök ruhátlanul. Pedig de nagy uraknak tartottátok magatokat, mikor impotentát matadorok voltatok. Kifiruncvancigoltatok, aztán beletöttetök a minimálisba. Azt hittétök, hogy itt nincsen ész?

- Ugyan Sándor, - kérleli amaz - hát miről jó ez a politizálás? Én nem szóltam hozzád egy szót sem.

De nem ér semmit a kérlelés. Mert megint csak tart a beszéd:

- De szóltatok akkor, mikor a nikszbe töttetök. Hát. Pálca a kezibe, niksz a zsebibe. Mög niksz a fejibe. Szomorú dolog és fájdalom, még csak ilyent gondolni is énfelülem. Hiszen tanárabb vagyok én egymagam, mint tik valamennyien ott a szervezeti szövetségbe.

- Hát jól van, lögyél tanárabb, Sándor. De miért lármázol itt? Ki bántott?

- Hát bántalak én, kedves Lajos? Nem bántok én sönkit. Csak beszélök. Ha te most áperte nem volnál is itt, akkor is csak eleszplikálnám a szózatomat. Mert én úrnak születtem. Nem vagyok én már parti embör, én csak így a magam mögjátszásából gyüvök néha erre, mert errefelé jobb az ital, mint odabent. De én avval nem rekomandérozok sönkit, tudod-e, kedves Lajos?

- Tudom hát, Sándor. Csak ne diplomatizálnál már annyit!

- Miért ne? - fakad ki a Sándor. - Mögfizettem a palaccbért, hát beszélök. Mert van itt pénz. Akár húsz korona, akár ötven korona...

- Hát akkor - mondja a szervezett ember - kipanancsolhatnál egy félliter bort.

A Sándor fölkapja a fejét:

- Azt már nem, - kiáltja, - mert tik se fizettetök neköm, mikor kinikszöltetök a minimálisba.

Ezzel aztán indul is elfelé. De előbb átmegy a szervezett emberhez és kezet fog vele:

- Isten veled, kedves Lajos.

- Isten veled, - mondja a másik, - kedves Sándor.

S ahogy az úrnak született ember elmegy, komoran tekint utána.

Azután legyint egyet a kezével és elmosolyodik.

Ugyan mire gondol? Alighanem arra, hogy ebben a mai furfangos világban az okos ember még azt is eltagadja, amije van, a bolond meg még azzal is dicsekszik, amije nincsen.

(1914.)

Második feleséggel.

Azt lehetne hinni, hogy papucshősök nincsenek is a valóságban a világon, hanem csak úgy a nyomtatott papiroson, az élclapok szerkesztőinek a kitalálásaiban. Azt pedig még jobban lehetne hinni, hogy ha véletlenül, esetleg, imitt-amott, valahol, talán vannak is ilyenféle emberek, de akkor sem található a fajtájuk a tanyákon. Ahol az ember „kend”, az asszony „te”, ahol a családfő a gazda és sohasem férj, hanem bizalmasabban mondva: az én emböröm, tisztelettel mondva pedig: az én uram. Ez is változik többféle formákra: Az én hitös uram. Az én jó uram. Az én áldott jó uram, aki fölemelt engöm magához.

Pedig vannak efféle sorsüldözött halandók kint a tanyaföldek között is, mint a példa mutatja.

A példa egy olyan jó közepesforma ember, úgy átesve már az ötvenen, de még azért magabirós, rendben felöltözködve, halad a törvényház folyosóján s a járásbíró ajtaja elé érve, tisztességtudóan odaveri az ajtóhoz a kezefejét. Többször odaüti, de mert a kopogtatásra nem kap belülről hangot, csak benyit, teljes bátortalansággal állván meg a bírói asztal előtt. Forog a kalap a kezében, belső felindulások külső jele gyanánt.

- Mondja kend no - biztatja a bíró.

- Aztán mondhatom? kérdezi bizalmas reménységgel a magyar.

- Hát. Néma gyeröknek az anyja sem érti a szavát.

Lép egyet előre a tanyai ember, leszegi a fejét, azután fölszakad belőle sóhajtással a szó:

- Hej, tekintetös uram, magának hatalma van ahhoz: osztasson szét bennünket az asszonnyal, mert már nem birom tovább állni a kögyetlenködésit.

- Hát mit csinál kenddel az asszony?

Fölhúzza a magyar a vállát. Leereszti, megint fölrántja. Ezt a foglalkozást úgy hívják a külső nyelven: panyókára rázza a vállát. Azt mondja az ember:

- Hát üt. Tizenhat esztendő óta az asszonyom, mert második feleség, aztán azóta mindig üt.

A bíró kérdezi:

- Aztán kend túri?

Megint csak panyókázik az ember s visszakérdezi:

- Hát mit csináljak?

Faggatja most már a bíró, hogy miféle okok meg bajok eshetnek itten.

- Van-e család?

- Van, négy kis család van.

- Talán szegénység van és az élhetés végett vannak kétféleképen?

- Nem mondható, - véli az ember - mert harminchat hold föld van a tanya körül: el lehet rajta lenni.

- De talán kendnek kemény a kapanyél? - kérdezi a bíró.

- Énnéköm? - kérdezi vissza méltatlankodva a magyar.

No, akkor itt alighanem másformán áll a dolog. Másfelé lehetnek a hibák elvermelve. A bíró kérdezi:

- Kend talán úgy gyakrabban elővakodik hazulról?

Az ember nagyot esik a szón:

- Van eset rá, - mondja beismerőleg - hogy nem vagyok mindig jelenleg otthon. Vannak olyan kisféle eltartózkodások.

Ahán, hát itt van a bajok vermése. Eljár a vén kutya a háztól. Annak pedig az a törvénye, hogy azt meg szokták verni. Mondja a bíró a magyarnak:

- Nem köllene kendnek épen ilyen nagyon hívőnek lenni.

- Már miért, kéröm szépen - lepődik meg a külső férfiú.

A bíró csak úgy könnyedén veti oda:

- Hát hogy mindig odatartózkodik kend a templomban...

A szó azonban szíven találja Mihály sógort. Néz föl is, le is, néz a szoba felső sarkába, csak épen a bíró szemébe nem nézne.

- Hát, - mondja - hát... ami azt illeti... hogy épen az igazat mondjam, nem a templomba szoktam én járni. Messze van az mitülünk, oda csak kocsiival szoktunk járni vasárnap, ha jó idő van.

- Hát akkor közelebb mit talál kend? Más asszonyát?

Mihály lelegyinti az egész beszédet s elkedvetlenedve mondja:

- Nem ártom én az ilyesmibe magamat.

Most rászól keményen a bíró:

- Hát akkor hova a pokolba viszi el kendet az ördög mindig hazulról, mi, vén korhely?

Mihály bólint s olyan, mint a megrettent iskolás gyermek.

- Az, - feleli elszomorodottan, - az... A kocsmában szoktam én olykor eltartózkodni.

- Ejnye, hejnye, - mondja elgondolkozva a bíró, - hát hiszen más embör is csak elmén a vendéglőbe olykor, én is csak elmögyök, de azután idején csak hazamögy az embör, mert régi mondás, hogy jó kutya hazajár. Hát kend mért nem óvakodik haza idején?

Hallgatás. A bíró folytatja:

- A gyerökeire nem gondol kend? A kis családra? Hogy hátha amíg oda van kend, valamelyik leesik a kemöncepadkáról?

Mihályból ki lehetne faragni a megszorodás szobrát, ha most hirtelenében hozzáértő kőfaragómester akadna. Azt mondja:

- Nem úgy van ám az. Mert a kocsmában azt mondják a többiek, hogy ne mönjék még kend haza, Mihály sógor, mert hiszen ígyis-úgyis mögtapogatja kendet az asszony. Hát már ekkor egykutya, akármeddig maradok, mer csak mögver.

- Azután nagyon üti kendet?

- Hát - mondja Mihály - nincsen énnéköm mán egyetlen ép részöm se. Mikor mék haza, bújok be az ágy alá. Többet vagyok én az ágy alatt, mint az ágyon, hogy ne üthessön.

Ejnye, a fene teremti. Ez baj, hogy Mihály sógort ilyen kellemetlenül tángálják otthon, hogy már a családnak meg a vagyonnak a szétosztásán jár az esze. Nem jól van ez, mivelhogy micsoda dolgok mégis már csak az ilyesmik? A bíró kérdezi:

- Kend úgy a testi erejében gyöngé?

- Nem - mondja Mihály. - Egy köblös zsákot el bírok még vinni a félvállamon.

Mondja a bíró:

- Akkor talán az asszony még erősebb?

Mihály sógor nemet int:

- Dehogya.

A melle közepe táján végighúzza a balkeze fejét s úgy mondja:

- Csak eddig ér.

- Hát akkor - pattan föl a bíró - miért tűri kend, hogy törje-zúzza? Hát nem tud kend védekezni, a kend gyáva teremtésit?

- Nono - mondja diadalmasan Mihály - védekezés, az van. Mert azelőtt, mikor az ágy alá bújtam, kihúzott alulla. De azóta cöveköt vertem az ágy alá a földbe, azután abba fogódzok, aztán akkor nem bír kihúzni.

A bíró elgondolkozva nézi Mihályt. Az élet a kisemberek történetéből senki elé sem vet annyi furcsa dolgot, mint a kisemberek ügyével és bajával foglalkozó ítélkező ember elé. Kérdezi Mihálytól:

- Aztán bírkózás soha sem volt? Kend sohase ütött vissza az asszonyra?

- Nem - mondja Mihály sógor. - Inkább oszlasson szét bennünket a tekintetös úr, de én asszonyt nem ütök mög, mert nem visz rá a lelkiismeret.

(1915.)

Nyelvészet a duttyánban.

Egy ember ülven az asztal mellett a vásárállási duttyánban, már jó délután, nagy bot a lába között, bőrszivar a szájában, juhászkalap a fejében, bor is van előtte, azt mondja, hogy aszongya, hogy aszongya.

Nyilvánvaló, hogy ebből nótázás lesz, mert az szokott leginkább így kezdődni, minélfogva Luklábú Monori Kis Illés, aki botfűlű létére nem szereti a nótát, rászól:

- Ha dalárdázni akar kend, akkor mönnyék kend a másik asztalhoz, mert az én fülem nem állja a hujántgatást.

Azt mondja erre a bőrszivaros ember:

- Akkor mér nem hagyta kend otthon a fűlit.

- Azér - mondja Monori - mer nem akartam.

- No - mondja amaz - ha kend nem akar, akkor csak akar. Én is akarok. Ugy akarok, hogy én most danolni akarok.

Monorinak is van a két térde között egy jó vastag, kézszárra akaszthatós kampós bot, ezt magához vonja egészen az ölébe, hogy kézügyben legyen. Azt kérdezi:

- Aztán kend, ha jól fölkdözöm, kiféle?

Mondja megint amaz a juhászos kalap alól:

- Nemsok hivatala van magának ahhoz, hogy ezt a kérdést föltögye.

Magának. Monori megütődik. Öreg ember létére azt mondják neki, hogy maga. A kend helyett. Sértés az ilyesmi, mert a megvetés jele. Ennél már csak az a sulyosabb sértés, ha azt mondják valakinek: az úr. Sértés továbbá az is, hogy: ön. Az új doktor is, aki nemrég került a kapitányságba, azért volt kénytelen elmenni onnan, mert senki sem hívatta, mivel hogy önözött mindenkit. Rendes embert pedig ne önözön senki, mert az nem járja. De ne is magázzon, mert - s Luklábú Monori megfogta a kampós botot. Elsötétülve kérdezte a bőrszivarostól:

- Hát maga vagyok én?

A másik ember viszont kérdezi:

- Hát talán a szomszédék kutyájának a fia vagyok én? Hogy engöm kend a másik asztalhoz utasít? Hát engöm talán ki löhet hajítani innen, mint a beteg macskát? Hogy én ne dalárdázzak?

Monori kissé lapul, mikor mondja:

- Nono... hiszen... ami azt illeti... De kend még fiatal. Kend még csak az ötvenet se haladta túl...

Monoriban új ötlet keletkezik, az asztalra üt és újból kérdezi:

- Hát akkor mit akar itt dalárdázni, mért nem mén el katonának, mint a többi?

A bőrszivaros feleli:

- Az egyik lábam egy ujjal rövidebb lött, mint a másik. Itt a szájam szélin a főradás, szerb szurony csinálta. Ehun a jobbkezemről hibádzik a mutatóujjam, mert ellűtték. Aztán van még egy golyó bennem itt a jobboldalomban, de azt mondták a koncoló orvosok, hogy hagyjuk benne, amíg magamagátul közelebb nem gyün a bűrhöz.

Mutatja balkezefejének megcsonkult ujját, a jobbkarjával megtapogatja az oldalát, hogy akaródzik-e már belőle kifelébb jönni a golyó. Mert ha kijebb jön, akkor csak egy borbélyvágás kell hozzá és kihuzzák a testből a koncoló orvosok.

Luklábú Monori nézi sok sebbel ellátott magyar testvérét. Megilletődései vannak. Nyújtja a jobbkezét szorításra a testvér megcsonkult balkeze felé. Ő maga pedig a tulajdon balkezével fölfogja az üveget és önt belőle az öreg testvér poharába. Szótalanul kezelnek. A børszivaros azt mondja:

- Visszamék én nemsokára, mert most Orsóva alatt vagyok határőrségön, csak most nyóc napra szabadságot kaptam, hogy mögnézzem egy kicsit a fődet...

- Mög a családot.

- Nono.

A poharak egymáshoz érnek. Monori Kis Illés azt mondja:

- Ugyan dalárdázzon kend egy valami szép régi magyar nótát.

*

A közönséges szóbeszéd ugyancsak gyakran összecserélgeti azokat a szavakat, hogy tudok, meg bírok. Az embert, ha hívják valahova s nincsen éppen érkezése az elmenésre, egyformán mondja úgy is: nem tudok elmenni, vagy pedig nem bírok elmenni. Bár úgy is maradhatna, hogy nincsen rá érkezésem, de ezt nem mondják, mert régi szó és elfeledték. Kiment a divatból. A tudok meg a bírok összekeveredett. Mondják úgy is, hogy úgy elgyöngítött a betegség, hogy jártányi lépést sem tudtam tenni, de úgy is mondják, hogy nem bírtam tenni.

De azért van még imitt-amott a nyelvnek helyes magyarzója is a világon. Például az öreg Dékány István innen az alsótanyáról. Most éppen ül az öreg a vásárálláson a duttyán ponyvája alatt egy kis paprikás hús mellett, mert délutánig megéhezik az ember országos vásár alkalmával a sok gyüszmékölésben. Mert az öreget százfélé is hívják napközben, hogy menjen deputálni, hogy jó-e a ló, amit meg akarnak venni, vagy alkalmas-e az a tehén, amit amott árul az a rác ember.

Dékány szemügyre veszi ilyenkor a tehenet és azt mondja róla, hogy ha alkalmas volna, akkor nem volna olyan bolond a rác, hogy megválna tőle. Mert ilyen tréfás ember Dékány, azért is olyan százrácú a szeme környéke, mert sohasem fogy ki a nevetésből.

Most is éppen halad befelé a sátorponyva alá Vas Mihály is, szintén valamely „kishús” irányában (mert drága világ van most ahhoz, hogy vezérhúsokban válogasson az ember). Mihály fáradt is, bús is, látszik, hogy valami baja van. Odatelepszik Dékánnyal szemben a padra, kérdezőn:

- No, mire végzi kend?

Azt mondja Dékány:

- Beszéld el előbb, hogy mit testálsz rám, ha möghalsz, akkor mögmondom.

- No - mondja Mihály, kissé kedvederültebben -, ha möghalok, én ráhagyhatom kendre az egész világot, csak aztán el bírja kend kormányozni, mikor a sok nagyfejű se bírja.

- Hát - véli Dékány - nem birni köll azt, hanem tudni.

- Ugyan - rántja föl a vállát Mihály, - egykutya az a szóbeszéd, akárhogy mondjuk is.

Dékány hallgat és a pipával bibelődik, mert nem akar állni a szárban. Azután kérdezi:

- No, hát tanáltál-e alkalmas tehenet, Mihály.

Legyint a Mihály.

- Dehogyan tanáltam. Hiszen éppen azért vagyok ilyen öreg kutyakedvű, hogy röggel kezdve térdig lejártam a lábam, mégse bírtam venni.

Dékány a pipával bajlódik és csendesesen kérdezi:

- Hát akkor miért gyüttél be a tanyáru?

Mihály nagyot néz rá:

- Miért gyüttem be? Hát mondtam már kendnek, hogy tehenet akartam venni.

Dékány szeliden évődik tovább.

- De ha nem bírtál... Aki nem bír venni, mit keres a vásáron?

Mihály gyanakodva nézi. Már látja, hogy a vén tréfacsináló a falhoz akarja állítani. Akkor hirtelen észhez kap s a homlokára csap a tenyerével.

- No né. Birni bírtam volna, mert itt van az ára a zsebömben, csak nem tudtam venni, mert nem tanáltam a kedvemre valót.

Dékány rendbeszedte a pipát s kinyújtott kézzel eltartva magától, nézi. Azután mondja:

- Látod-e Mihály, hogy más-más dolog az, tudni, mög bírni.

A többiek az asztal körül nevetnek. Mihály ezen fölingerül s azt mondja Dékánynak:

- Ha kendnek ilyen sok esze van, miért nem ül föl vele a fára?

(1915.)

Órák eltévelyedése.

Ez az újfajta órajárás csakugyan úgy lett, ahogy előre jövendölték, mert a városi ember pár nap alatt beleszokott. Még olyan is akad, aki azt mondja, hogy jobb is lenne, ha mindig így maradna. Mert sokan vannak az alkonyon túl, jóval lámpagyújtat után is dologban, ezeknek most igen csak jól esik, hogy egy teljes órával hamarabb szabadulhatnak. Ennek az előnye többet ér, mint az a kis baj, hogy egy órával hamarabb kell kelni.

A tanyaiak nem sokra veszik, meri nekik úgyis mindegy, az életük járását a nap járása igazgatja. Különösen, ha olyan helyen laknak, amerre nincsen vasút s járáskelésüket nem kell a vasúti időhöz igazgatni, éppen semmit se törődnek vele. Más azonban olyan úriembernek az élete, aki a pusztában, majorságon gazdálkodik. A puszta nem tud alkalmazkodni az új rendhez, ott ugyan nem igazították előre egyetlen csösznek vagy öregbéresnek a zsebében sem az órát. Nap van-e, eső van-e, borulat van-e, nagy szél van-e: ezeken fordul meg úgyis a dolog s nem az óramutatón. Az iga nem tér be a földről hamarabb, mint máskor s hajnalban az ökörnek sem lehet mondani, hogy siessünk az etetéssel, meg az itatással, egy kisded órahosszat, mert ugrott a mutató.

Különös szerszám a pusztákon az óra. Nem sok értelműnek tartják. Mert olykor megtörténik, hogy ahány zsebből veszik elő, annyiféleképpen jár. Nincsen harangszó, amihez igazíthatnák, ha téved a járása, ha szaladása, vagy lassú járása van neki. Akad ugyan a mindenfélehez értő faragó béresek között, aki fölteszi a szemére az igazlátót, kinyitja az órafedelét és belenéz tudományosan a masinába. Azután kiveszi a zsebből a bicskát, azt is kinyitja s már most a bicskaheggyel beleszerkeszt némely igazgatásokat a sok egymásbabolondított kerékbe. Attól kezdve azután az óra jól jár, azaz hogy egészen jó kötyögése van neki, nem áll el akkor sem, ha lefektetik, vagyis hogy lefekszik vele a mezőn a tulajdonosa s nem áll el akkor sem, ha rázza a fagyos, göröngyös út kocsin a zsebben.

De ekkor is csak legföljebb jól jár, de a biztos időt nem mutatja. Mihez igazítani: nincsen. A majorbeli nép közül valamely benfentes, a magtáros, a lovascsósz, vagy az öregbéres ilyenkor beóvakodik a gazdatiszti lakásba és ott a konyha falára akasztott óráról lenézvén a pontos időt, ahhoz igazítja a maga óráját és most már ehhez az órához igazodik mind a többi óra, ami a zsebekben van s aminek a sétálója a kis béresházakban a falon előre-hátra biceg. Ezeket a sétálós régi órákat ólomsúlyok serkentik a járásra, amik láncokon függnék s a lassújárású óra serkentésére a láncra lakatjavesztett kulcsot, vagy kulcsavesztett lakatot szokás alkalmazni. Ha pedig sietni találna, leveszik róla a lakatot. Akkor a sétáló lassabban lépked, mert nem tette rá a fölsőbb hatalom a terhet.

- Ügön csak egyszörű masinája van neki, - mondják felőle.

Üt is; néha olyan jól jár, hogy hajnalban üt tizenhatot, ami egy ilyen kis falióra részéről igen csak erélyes serkengetés a fölkeléshez. Akkor fölkelnek s látják, hogy a virradat napfényének még csak első piros dárdája sem lövelt föl a sötét égre.

- Az ördög bujjon a masinádba, redves óra, bolonduljon meg az is, aki csinált, olyan bolondra, mint amilyen te vagy, - mondják neki.

Az órának azonban ez mindegy. Van, aki hozzávágja mérgében a kalapot, de ettől még sohasem javult meg az óra. Az óra ilyenkor bánatos és megáll a sétálója.

No, akkor megint nincsen okos ember abban, hogy voltaképpen hányat ütött az óra. Megint csak a majortiszt konyhájába kell folyamodni a szakácsnő órájához, igazodás végett. Ez pedig igen jeles és kiváló óra. Ez nem a naptár, sem nem a nap, hanem a szakácsnői tudományok

szerint jár. Ha az ebéd időre készen van, de a gazdatiszt későn ért be a mezőről, a szakácsnő morog, hogy miért nem jött be az úr idején a terített asztalhoz: ő nem tehet róla, hogy elpangott az étel. Ha pedig a szakácsné elkésett az ebéddel, mert némi igen alkalmas trécselésben volt része, akkor visszaigazítja a faliorát egy fertályórával, vagy amennyivel éppen kell.

Ez tehát nem túlságos megbízhatóság s ha a tisztí konyhához alkalmazkodik a majorbéli nép idő tekintetében, akkor csak egészen úgy van, mint, ahogy mondani szokás: ha a lóval imádkozik.

Már most ezeknek az elhárítása végett a gazdatiszt úgy tesz, hogy vásárol egy föltétlenül megbízható órát, aztán kiadja az esti parancskiadáskor parancsban, hogy aki csak ott megjelenik a majorbéli jelesebb előljárók közül, az mindenki ahhoz az órához igazítsa a tulajdon óráján a mutatót. Az ilyen jóljáró órák drágák ugyan, de alkalmasak. Nem az határoz náluk, hogy aranytokba vannak-e, vagy ezüstben, hanem a gépjük járása a fontos.

*

A pusztai rokon bejön a városba reggel s benyit a házba. Még pihenek az ágyon úgy fél-szendergésben, ő azonban már a nappal kelt, minélfogva rám szól megbotránkozva:

- Már hét óra van és még mindig heversz. Ilyen is csak városi embertől telik ki.

- Tévedsz, testvér - mondom -, még csak hat óra van, hát azért nem keltem föl, mert mit csináljak ilyen esős időben reggel hat órakor?

Azt mondja:

- Akkor már mögint mög van bolondulva az órátok. Hiszen hét óra van.

Mondom:

- Hat óra van. Tizenkettőkor feküdtem, hát hat óra pihenés csak kidukál.

Azt mondja:

- Hát akkor tizenegykor feküdtél le tizenkét órakor, aztán hat órakor heversz: hét órakor.

- Nem - mondom, - én tizenegy órakor feküdtem le hat órakor és hét órakor heverek itt tizenkét órakor. Ezt a csomót bontsd ki testvér, ha jó fogad van hozzá.

Így azután alaposan belejutunk az időmeghatározási viszonylatokba. Belekavarodunk. Hogy két óra van-e akkor, amikor a városházi öreg harang hármát harangoz és hat óra van-e akkor, mikor itt a szomszéd rácoronyban ötöt harangoz az Andrea bácsi. A dolgok olyan különösek. Hétkor szokott vége lenni a hivatalomnak - azt kérdezi: hát most már hat órakor vacsorázol?

- Nem, - mondom - hét órakor.

- Hát most már hat órakor van hét óra, vagy hét órakor van hat óra, vagy pedig hogy is vagyunk ezzel a komédiával?

- Hát jól van no, nem olyan nagy baj ez, reméljük, hogy nálunk maradsz ebédre, pusztai testvér? - Hát hogyan, de két órakor? - Dehogyan, egy órakor. - De hiszen az tizenkét óra. - Dehogyan tizenkét óra. Mikor megy a vasutad? - Fertály hatkor. - Tehát fertály ötör. - Nem. Hatkor. Vagy hétkor? Az ördög tudja. A földolog, hogy le ne maradjak róla, mert akkor a kocsí állhat éjféli tizenkettőig az állomáson. - Mondom: tizenegyig. Mondja: tizenkettőig. Egy harmadik ember beleszól: tizenháromig - ezen aztán elnevetjük a dolgot.

Ezen átesvén, menjen mindenki a dolga után. A pusztai ember úgy van, hogy nem szeret a városba járni. Volna bent dolga, de halogatja, hogy majd, majd. Mikor sok egybegyűl, akkor egy világos nap alatt el akarja végezni valamennyit, hogy estére hazaérjen, hogy kilenc órakor

(vagy hogy most nyolc órakor, vagy tíz órakor, vagy az ördög tudja már most bizonyosabban, hogy mikor) lepihenhessen. Amikor aztán az ilyen sürgős végeznivaló dolga van, szórakozott ebben a bent való, neki szokatlan lármában, sietésben, amelyben még a pusztai ökrök is különbeknek látszanak, mert azok lassan és méltóságosan lépdelnek s nem egymaguk húzzák az élet szekerét, hanem négyen járnak előtte. Nem csoda, ha a pusztai embernek elszóródik az esze. Az, hogy valaki esernyőt vásárol a boltban esős idő esetén s azután a legközelebbi vendéglőben otthagyja, a városi emberrel is megesik. A pusztai ember az ilyesmit egyszerűsíti. Megveszi az esernyőt a boltban, kifizeti és otthagyja. Így vannak hát a külső és szabad mezőkön régóta tartózkodó emberek, minélfogva a pusztai testvérrel megállapított napközi találkozási programunkból semmi sem vágott egybe.

Mondom aztán hát a külső embernek:

- Nem tudnád megtenni, hogy mikor legalább befelé jövet a vasúti állomásra érsz, hogy akkor az órát egy órával előbbre igazítsad? Azután meg mikor este hazamégy, mikor a vasútról fölülsz a kocsiba, akkor egy órával megint visszaigazítod, hogy beletalálj a pusztai időbe.

- Az nem lehet, - mondja.

- Ugyan, már mért nem lehet?

Kis ezüst órát húz elő a zsebéből:

- Nézd, - mutatja - ez csak egy kis ezüst óra, mégis százharminc forintért vettem. Még abban az időben vettem, amikor forintba beszélünk. Elég ideje van már annak, ehhez az órához igazodik az egész puszta, mert azóta ez az óra még csak egy fél percet sem tévedett. Hát ezt az órát nem merem rángatni előre-hátra, mert hátha elrontom.

Ez igaz. Egy ilyen szép kis gépet meg kell becsülni. De mégis mondom:

- Nincsen olyan valami hitványosabb órád otthon?

- Van, hát hogyne volna.

- No, akkor mikor bejössz, a másik mellényzsebbe belerakod amazz az órát, hogy az a városi idő szerint járjon. Aztán a városban amíg vagy, ahhoz igazodsz.

- Az ám.

Hát persze, hogy az ám. Azért szerkesztett a szabómester kétféle zsebet a mellényre, hogy kétféle időkimutatás uralkodjon bennük. Amelyik kezével nyúl utánuk az ember, aféle időjárást talál. Nem szépek-e vajjon az ilyen háborús kitalálások?

(1915.)

Mutatás nélkül.

Csendes külvárosi délután, a nap szelíden neveli az akácfák levelét. Nem igen jár az utcason senki, egy vendéglő nyitott kapuján belátni, tanyai kocsik állnak az udvarban, mert délelőtt hetivásár volt s ugylátszik, némely magyarok bent időznek egy kicsit. A vendéglős egyébként szintén komám, mint annyi más, vagyis hogy valamikor együtt szolgáltunk fegyver alatt s most megint be van hivatva. Illendő hát beszólni a koma feleségéhez, pár kérdést tenni afelől, hogy hogymint van az ember, merre jár, mit ír? Azután azt is érdemes megnézni, hogy miféle dolog lehet az, ami még ennyire idő múltán is bent tartja a külső magyarokat? Mert annak mindig valami különös oka szokott lenni. Ugyan leginkább csak áldomás valamely sikerült vásár fölött.

Benyitok. Nincsen azonban ott a világon senki, csak a csendesség, az uralkodik. Hát hol van itt az öt kocsira való ember? Beljebb van ugyan még egy szoba, jókora nagy, de onnan sem hallatszik semmi zajongás sem. A sarokban van az ajtaja, az is nyitva, de nem látni be rajta a szobába, csak az ajtó küszöbéről. Csak mikor odajutok s benézek, lépek meglepődve hátra. Ilyent még nem láttam korcsmahelyen sehol sem, még sohasem.

A belső szoba belső hosszú asztalán hosszú, sárga templomi viaszgyertyák égnek, gyászfátyollal körülkötve a derekuk. Az asztalon tányérokba fölrakva kalácsok, szalonnák, szárazkolbász, túró, más tányérokon ételek maradványai. Félig üres boros- meg sörösüvegek, szóda víz, kávécsészék. Üli körül pedig az asztalt egy tanyai asszonyokból, lányokból, még sor alá nem került legénykékből és ősz emberekből álló társaság. Mindenki ünneplőben, öreges asszonyok barnásfeketében, menyecskék színes viganókban, a gyerekek kalapján, az öregek sipkáján ugyanolyan gyászfátyol, mint az égő gyertyákon. Ez tor. A pár óra előtt eltemetett halott búcsúzó ünnepe.

Visszalépnék a küszöbről, de a koma felesége halkán szól, hogy csak tessék belépni, valamelyik másik asztalhoz, ezek a tort ülők nem zavarnak senkit.

Csakugyan nem. A kipirult arcokon látható ugyan, hogy tor után vannak már, de a beszéd csendben, sorjában megy, senki sem vág a másik szavába. János bácsinak mondják, hogy János bácsi. János bácsi mondja Mihály bácsinak: - sógor, sógor... hát még hogy ezt is mög köllött érnünk... Az asszonyok bólintanak egyszer, háromszor, ötször is, hogy... hát ez így van... hej, hej, az ártatlan... ilyen véget érni... De ilyen véget... Szerelmes Jézus.

Mi lehet ez? Mi hozta ezt a társaságot ide, hogy a halott emlékezetére az ételt megegyék és utána a kezüket megmossák, így még megtartván régi, szinte feledkezésbe ment temetési szertartások végső szokás maradványait. A tanyákon ugyan megvan még imitt-amott, de hogy így vendéglőshelyen, ezt még csak nem is hallottam eddig.

A vendéglősné aztán mellém ül, hogy csendesen szólhasson, úgy mondja, hogy a kórházból temették délelőtt a halottat a belső temetőbe s ezért került a külső tor belső helyre.

- Mert - mondja - ölés történt. Asszonyölés történt. A tulajdon sógora. Aztán mögrémült a többitül... aztán fölakasztotta magát.

A háború jól ellátta a nemzetet tragédiákkal a frontokon is, de csinált itthon is. Ez is egy az itthonvalókból. Kismódú legénybe beleszeret a jómódú lány, apja anyja oda is adják, hiszen van miből kettejüknek élni. Boldog külső csendes élet, felhő az égbolton csak az, hogy unoka nincsen. No, majd kivárjuk. Unoka helyett a háború következett, az ember elment katonának. Idő multával szabadságra hazatért, a sógora már ekkor bökdöste a szívébe a törököt, hogy hűtelen az asszony. Pedig azért történt ez a vád, mert a sógort nem hallgatta meg az asszony.

De a gyanú, az gyanú marad. A szabadság leteltével az embernek az asszonytól való elválása sem úgy történt már, ahogy kellett volna. Nehéz szívvel ment a frontra. S azután a sógor rátört éjnek idején az asszonyra, megölte. Kora reggel már keresték a gyilkost a portyázó lovasrendőrök. Nem sokáig kellett csapásozni utána: a tóparton ott volt a jegenyefán, amire istállókötéllel felakasztotta magát.

Nehéz történet. Talán valami tisztább, békés világ el sem hiszi majd, hogy valaha ilyenek is lehettek.

...A tor a végéhez közeledik. A legénykéknek intenek az öregek, azok mennek ki a kocsikhoz az udvarba, a lovakat befogni. Egy ősz, pirosképű ember, ez a megölt menyecske apja, önt még imitt-amott a poharakba, még egy-két üveg sört hozzanak hát az asszonyoknak. Aztán félre húzza más asztal mellé a vendéglősnét, a tárcát is előhúzza a belsősebből s azt mondja:

- Hát ami vót...

A kréta ilyen helyen nem számít duplán. Még a söröket is visszaviszik, amiket az asszonyok nyitátlanul hagytak. Az öreg magyar fizet. A megindulásnak semmi nyoma rajta, mikor a lánya torát intézi. No azután még egy szent János áldását, aztán gyerünk, mert jó kutya hazajár. A lovak már az udvaron befogva vannak. Búcsúzás egymásnak a jó Istennel való éltetése és semmi szó arról a szomorúságról, ami egybehozta őket. Az udvaron aztán a kocsikon elhelyezkednek. Az emberek elül a hajtóülésein, az asszonyok a szénán háttal az emberek felé, föltürvén az ünneplő szoknyát, hogy ne törjön.

- Jó, Jézus nevében - az ostoros kéz a sapkához emelődik, a lovak szűggyel a hámnak feszülnek s a kis kocsitábor a kapun át sorjában a mezők felé kiindul és egy kocsinak a tengelye sem akarja magával elhúzatni a kapufélfát. Azért, hogy egy kicsit elidőztek, hajtani tudnak az öregek. De különben a lovak ügyelnek, mert nekik is csak legjobb minél hamarább otthon lenni.

Ahogy elhaladtak, beszélgetünk felőlük. A csapás, a fájdalom, a szörnyűség... azután a halott urához még talán oda sem ért a gyászlevél, mikor a vérévtettek a teste már a föld alatt.

- Az. De a toron csak mögvígasztalódtak egy kicsit. Jó az a tor-szokás, felejteti a bánatot.

- Hát... hát, igen. De az éjjel ezeknek a szíve majd leszakadt.

- Az éjjel is itt voltak már?

- Itt. Ugy volt, hogy tegnap délután temetik, hát begyüttek már tegnap mind. De a doktorok tegnap nem bírtak készen lönni a kórházban a vizsgálattal, így aztán mára maradt az eltakarítás. De az éjjel, ahogy itt tanyáztak, ki hol fért, kocsin, kocsiszínbén, egy zokogás volt az udvar. Az emberek a szín oszlopába fogóztak, aztán annál sírtak. Meg van az siratva ölegendőkép, a szögény. De a tornál nem mutatják.

Tornál nem szokás mutatni. Minek az a mutatás?

(1916.)

Húsügy.

András asztalos nem tart bort a háznál, mert akkor inkább fogy, hanem inkább ebéd után átmegy a szomszéd mérésbe egy kis pohár borra. De már úgy látszik, ez sem sokáig tarthat, mert szűkül, egyre szűkül a világ. Panaszolja is a bormérésben:

- Senkinek sincs most olyan rossz sora, mint az asztalosnak. Nem épített senki, hát ablakfa, ajtó nem köll senkinek. Bútor sem köll senkinek. Még azt is eladnák, ami van.

Jön János, a suszter. Ennek ugyan könnyebb dolga van, mert csizma meg cipő mindig csak kell, de ez még nem szokott a bormérésbe járni s most mégis ime, eljön.

- Hát magát mi szél hozza ide?

- Hát - mondja János suszter - az asszony nem hagyott már békét, levágtuk az egyik disznót, aztán most olyan zsírszag van az egész házban, hogy nem bírok benne mögmaradni.

Benyit az ajtón Mihály szabó, - ennek is külön dolga van, mint az asztalosnak, mert felöltő szintén csak kell mindig, különösen így télidőben - és azt mondja a suszternek:

- Aztán a méhelyben a csiríz szaga jobb mint a zsírszag?

- Jobb, - mondja meggyőződéssel János suszter. - Az hatásos a mejjre. A suszter mind sokáig él, ha mög nem hal.

Az asztalos neveti. Azt mondja:

- Pedig azt mög se löhet önni.

- Hát hiszen a zsír szagát se löhet mögönni, - véli a bőrben dolgozó férfiú.

Most a szabó mondja:

- No, csak azért könnyen beszélsz te, mert már beszörözted magadat télire tavaszig. Van zsírod, hájad, sunkád, sunkacsülköd, apróléköd, gömböcöd, kispálszárjád, füstölt oldalasod, kocsonyának való: ott már a gyerök nem sír éhségiben, ahol ennyi önnivaló van.

- Hát hiszen - van énnéköm még egy malacom eladó. Száztíz kilós. Vödd mög. Odaadom szívesen, mert úgy is ki akartam hajtani a piacra, mert nekünk elég egy is.

- De nem bírom ám egyszerre kifizetni. Mert ha bírnám, a piacon is vöhetnék.

- Fizetöd pajtás úgy, ahogy bírod. Együtt voltunk mink katonák valamikor, hát csak talán maradt még egy kis böcsület.

- Hát hiszen éppen azért, - feleli a szabó - hogy van még böcsület. Nem mer az embör olyanba belevállalkozni, ami túlhaladja az erejét.

Lemondólag beszél. A levegőbe néz elmélázva, alighanem egy szép, kettéhasított száztízkilós malacot lát ott, amint megtisztítva lóg a rénfán. Szerencsére rendes asszony a suszter felesége, jön az ura után, hogy elhordták már az aprólékot a méhelyből, nincsen már ottan zsírszag csak a te kedves illatod, a szép, finom csiríz-szag, gyere hát haza apjuk, csizmaszárat ragasztani. A varga mondja neki a szabó esetit, hogy vállalná a száztízkilóst, de hát hétközben van a nincsetlenség miatt, mint háborús világban. Az asszony is az urával egy véleményen van, hogy abban a pénzbeli dologban ne aggódalmaskodjon, hiszen nem tegnap óta ismerik egymást, hát majd most fizet amit bir, azután megint majd csak fizet, amikor lehet, továbbá úgy is köll a gyerököknek ruha, hát majd ledolgoztatják, miegyéb.

Meg is egyeznek abban, hogy a szabó majd délután elmegy a malacért és elhajtják a hivatalos mázsára, ahol személyválogatás nélkül mindent megmérnek négy krajcárért. Hajtják is a malacot, a suszter inasai segítkeznek ebben. Bár ugyan nincsen messze a hivatalos mázsa, a malacnak mégis kellemetlen ez a séta. Száztíz kiló sok négy olyan vékony lábra. Az inasgyerekek meg folyton hajszojják, a két mester hátulról nem győz rájuk szólni, hogy ne kergesék olyan nagyon az ártatlant. A malac is visszafordul a gyerekek felé olykor és fájdalmasan rájukröfög. Aki tud a madarak és egyéb hasznos állatok nyelvén, ezt a beszédet megértheti. Azt mondta a malac: Nem vagyok én olyan számár, hogy ne tudnám, hogy belémvájjátok a kést. Hallottam ma röggel a cimborám ordítását, mikor nyakon szúrtátok, tudom, hogy holnap ez lössz az én sorsom is. De ameddig élök, addig legalább ne kínozzatok.

Hiszen nem is. Szépen és lassan alkalmazkodnak a malac sétálásához. Azt mondja a suszter a szabónak: milyen furcsa volna öreg komám, ha a halál előtt minket is így fölhajtanának méretközni?

A szabó neve:ti:

- Jaj, komám, - mondja - az nem úgy van. Mink nem malacok vagyunk. Mink addig érünk valamit, ameddig élünk, a malac mög csak akkor ér valamit, amikor már nem él.

A suszter elborongva mondja:

- Igaz. Ilyen az élet. A bornyú is éppen ilyen sorsban van. Annak is csak akkor látjuk a hasznát, mikor már nincsen.

A tépelődő bölcselkedők előtt elér a malac a mázsáig. Itt majd megméretik és a vámosok majd hivatalos cédulát adnak arról, hogy könnyűnek találtatott-e, avagy súlyosnak? Azonban most nem lehet olyan hamarosan az igazság széles mérlegére tenni az állatot. Mert katonák vannak itt és préselt szénacsomagokat méretnek. A mozgósítás elején némely szállító nem tulságosan becsületesen viselte magát, hanem becsapta a katonaságot: azóta aztán most már nem hisznek senkinek és szigorúan méretnek mindent. És miután ebben a háborús világban elüljáró helyen a katonai érdek van, a szabó és a suszter egyértelemben belenyugodnak abba, hogy a malac háttérbe szorul.

Majd eljön azonban mindennek az ideje. Csak ki kell várni. Csak kitartás és türelem. Hiszen magának ennek a nagy háborúságnak a titka sem más, mint a kitartás és a türelem. Hát legyen türelemmel a malac is. Holnap úgylis elintéződik végkép.

A malac nem bánja ezt az állapotot. Előbb a két első lábát hajtja csuklóban össze, letérdel, azután pedig elnyúlik a maga hosszában. Hiába, a kényelem nem utolsó dolog.

Várni kell tehát a sötétedésig. Akkor elmennek a katonák s jöhet a mérés. A malacot föl-hajtják a mázsára, a súlyokat rakják a mérlegre komolyan, mint az az ilyen, pénzbenenő dolgoknál illik is. A mázsáló ember kimondja:

- Százhatvan kiló!

Ez a kijelentés általános meglepetést kelt. A szabó szinte szédeleg tőle, a suszter pedig nem tud hová lenni a boldogságtól. Ötven kiló különbség, ki gondolta volna ezt. Hiszen nem egy hozzáértő embert hívtak a malac föltekintésére és valamennyi csak száztíz kilóra mértékelt.

Az igaz, hogy csak szemmel. Lám, a szem mennyit csalódhat. Míg a hivatalos mázsa igazat beszél, abban kételkedni nem lehet.

No ezzel aztán haza is hajtják az értékében hirtelen ennyire felnövekedett „öszömadtát”. Másnap hajnalban a szabónál a korai halála meg is történik. Fekszik a teknőben, tisztogatják, koppasztják, nézik. A szabó ugyancsak nézi az egyik oldalról is, a másiktól is. Csóválja a fejét:

- Nem lehet ez százhatvan kiló...

A szomszédok is betekintenek, továbbá a házból a többi lakó. Mind csak csodálják, hogy a százhatvan kilóra milyen kicsi.

- Nem jól volt ez mögmérve, - mondják.

A szabó is azon van most már, hogy akármit beszélt a hivatalos mázsa, ez nem jól van megmérve. Nem lehet ez olyan súlyos.

Fölakasztják a rénfára a fal mellé a szóbanforgó tetemet és szakértő módon a bárddal kettéhasítja a böllér.

- Nohát - mondja a mester, nézvén a féldarabokban levő malacot - egy-egy ilyen fél nem lehet nyolcvan kiló. Ez legföljebb, ha ötven.

Ezen most már megint elelmélkednek. Nagy dolog volna az, ebben a szűk világban, ötven kilóval több húst fizetni. Ez nem maradhat ennyiben. A szabó előhossa a talicskát, a malac felét leakasztják a rénfáról s ráteszik. Belerakják az aprólékot is, így most a malac félállapotában megint megindul a mázsa felé.

Azt mondja az egyik lakó:

- Ez is szögény, amíg életben volt, sohasem részesült ilyen tiszttségben, hogy tengölyön vigyék.

Hát hiszen ugyan a talicskakerék tengelye nem valami nagy tengely, de azért mégis csak tengely. Ha látná a malac a tulajdon tisztességét, bizonyára örülne neki.

De az ő jövetelének nem nagyon örülnek a mázsaháznál. Micsoda dolog ez? Hiszen ilyen még itt nem történt! Hogy akit előtte való nap elevenen megmérték, most holta után féldarabokban hozzák újból mérteni? Ilyent még ez a hivatal nem látott.

Azonban akár látott, akár nem, a méretés árát ha egyszer megfizetik, akkor mégis csak állania kell a régi demokratikus igazságnak, hogy itt a mázsánál nincsen szömélyváltozás.

A malac fele tehát a mázsára kerül. Megméretik és könnyűnek találhatik. Ez bizony még csak hirül se jár még csak közel sem a nyolcvan kilóhoz. Ez csak olyan ötvenhárom körül van.

Hát ez most már nagy tépelődés.

Azt mondja a szabó:

- El köll hozni a malacnak a másik felit is, mög el köll hívni a suszter szomszédot is. Hogy a napnál fényösebben kiderüljön az igazság.

Az igazság kiderítése azonban mindig akadályokba ütközik. Az emberek fölháborodnak. A szabó föl van háborodva, hogy be akarták csapni. Ha nem él ésszel, most fizethetne ötven kiló hússal többet, mint amennyit kapott.

- Hát disznóság ez, - mondja, mint ahogy csakugyan az is volna, ha igazság nem tétetnék az ügybe.

Ellenben a suszter is föl van háborodva és teljes igazsága van neki. Nyilvánvaló és természetes ténykörülmeny, mondja, hogy ő benne álnokság föl nem fődözhető. Ő váltig mondta a feleségével együtt, hogy száztíz kilós a malac, mások is annyira becsülték, akik pedig szakértők, hát ő nem tehet róla, hogy a mázsa mást mondott.

Ebből lárma kerekedik. A malac második felével több szomszéd és lakó is eljött csodát látni. Eljött az asztalos is, ráér a nagy dolgától. Az asztalos most azt neveti, hogy milyen jó, hogy nem volt pénze és így nem juthatott a kezére a malac, mert máskülönben vele történne meg ez a világfölfordulás.

Az asztalos tehát, mint távolból szemlélődő és csak önmagában gúnyolódó tekinti a dolgok folyását, semmit sem szólván. Csak csöndben gondolkozik és a gondolatai bent maradnak a koponya falai között. Ellenben föl van szintén háborodva a hivatalos mázsá. Hogy hát az ő becsületéhez szó se férjen, mert máskülönben fölmege a királyhoz igazságot keresni. Nagyságos urak is méretkőztek már ezen a mázsán, nemcsak hitvány malacok. Mikor egydarabban volt a malac, akkor annyi volt, amennyi volt. A féldarabokról azonban nem felel. Mert ki tudhatná, hogy miféle belső részeket hagytak belőle otthon?

Ez a kérdés, mint súlyos vád, most a szabóra nehezedik. Ismét fölháborodás. Hát mit képzelnek felőle, hogy talán ő elsikkasztotta a húst? Aztán, még ha igaz volna is, ekkora teremtsből, mint ez a malac volt, lehetne-e ötven kilót elsikkasztani?

Ez fogós kérdés. Mindenki hallgat e szokatlan tetemrehívás alkalmával, a csendet csak a böllér zavarja, aki szintén fölháborodva eljött a bizottság után, hogy mi lesz már a malaccal, mert ő holnap már más helyre van híva kolbászt csinálni.

A böllér szavait tanácstalanul hallgatja az egész bizottság. Igazán komoly hallgatások vannak és az emberek a kezefejükkal az állukat birizgálják. Csak az asztalos beszél csendesen, hogy vannak ilyen esetek a világi életben. Hogy ő hallott olyan esetet, hogy két ember fogott két kecskebékát, azután fogadtak bor fölött abba, hogy melyik béka a nehezebb. Azután csakugyan úgy volt, hogy az egyik béka félfonttal nehezebb volna, mint a másik, de később kiderült, hogy ez a nehezebbik vadászpuskába való nyúlsöréttel volt megtöltve.

A kaján asztalos nem szól többet semmit, még hátra is lép, hogy elveszzen a tömegben. Szűrő fullánkjait azonban otthagya a tépelődőkben. Ki bir most itten igazságot csinálni? Hogy ugyan mért nem bújik bele az ördög ebbe az asztalosba?

Egy szűrös, célszerű szögény embör csöndesen beleóvakodik a társaságba. Ez a bakter, aki a mázsára szokott vigyázni éjjel. Azt mondja:

- Hát kéröm, ha mög nem vetik a szavamat, volna egy kérdésöm.

Hát már hogyan vetnék mög. Csak tessék. Mondjon már valamit, hátha éppen az ő szava hozza meg ebben a mázsacsodában az igazságot.

A beszédre így fölhatalmazást kapván, azt kérdezi a célszerű szögény embör.

- Mert nem tudom kéröm, hogy szokás-e itt embört malaccal együtt mérni?

Világosságok gyulladnak az elmékben, ámbár csak úgy szórványosan.

- Hát miért kérdözi?

- Azért - mondja a célszerű szögény embör - mert tegnap este láttam, mikor a sötétben a malacot mérték, hogy a suszternak az egyik inasa odafeküdt a malac mellé a mázsára a tulsó oldalon. Bele a malac árnyékába.

A nagy, nehéz és súlyos gondokat most hirtelen nevetés váltja föl. Ime, az egész lélekveszedelmet egy inasfufang okozta. A suszter is nevet egy darabig, de azután haragra gyullad.

- Melyik az a gazembör? - azt kiabálja.

Persze, hogy minden inasgyerek elbújik és elszalad most. Hogy, jaj, mestör úr, nem én voltam. A Pista volt, a Jancsi volt, az Andris volt.

Kerítve van azonban a mázsaház és abból nem lehet kiszaladni, hacsak nem kutya az ember. A szűrös célszerű szögény embör hatalma itt előtérbe lép. Összefogdossa a keritéssarkokból az inasokat és hajtja őket maga előtt a csőszbottal.

A bizottság előtt az ijedt inasok megállnak.

- Hát melyik volt az a gazembör? - ismétli a suszter.

Egy sem bolond, hogy vállalja. Furfangot nem azért szokás csinálni, hogy azután utóbb vállalja is az ember. Pedig itt valami igazságot mégis csak kell tenni. Hiszen már látnivaló, hogy az egész firbucot, az egész burgundiát, az egész fertályt fölháborította ez a malaci kérdés.

Azt mondja a sarokból a kaján asztalos:

- Le a malaccal a mázsárúl. Mőg köll méretni a suszter inasait. Amelyik ötven kiló, az a bűnös.

A kétoldalra oszlatott malacot a mázsáról eltessékelik. Inasok mérése van. Egyet föl sem eresztenek rá, mert nyilvánvaló, harminckilós sincs: ez rossz matéria, nem fog rajta az étel. De már a harmadiknál megállapítja a hivatalos mázsa:

- Ez ötven kilós!

A gyerek kiabálni kezd:

- Jaj, mestör úr, sohase töszöm többet.

A kaján asztalos ellenben leghátulról csendesen mondja:

- Ilyesmi azelőtt söréttel történt, most mőg inasgyerökkel...

(1916.)